

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**PÎRÎ HALÎFE’NİN TEZKİRE-İ EVLİYÂ’Sİ
(İNCELEME-METİN)**

Rabia OKTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Vildan COŞKUN

ŞUBAT- 2023

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PÎRÎ HALÎFE’NİN TEZKİRE-İ EVLİYÂ’sı
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia OKTAR

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı**

**“Bu tez 22/02/2023 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Vildan COŞKUN	Başarılı
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Orhan KAPLAN	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Rabia OKTAR

22/02/2023

ÖNSÖZ

Klasik Türk Edebiyatı'nda tezkiretü'l-evliyâ türünde ortaya koyulan eserlerin büyük çoğunluğu Ferîdüddîn Attâr'ın (ö. 618/1221) *Tezkiretü'l-evliyâ*'sının tercümeleri şeklindedir. Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sı da bu çerçevede ele alınabilecek eserlerden olup muhtasar bir tercüme niteliğindedir.

Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A8665 yer numarasında kayıtlı olan mütercim Pîrî Halîfe (ö. 1455-1460 [?])'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sı üzerinde her hangi bir çalışmanın yapılmamış olduğu tespit edilerek bu eserin klasik Türk edebiyatı sahasına tanıtılması gayesiyle çalışmaya başlanmıştır. Çalışmamız eserin 2b-50b varaklar arasının transkripsiyonunu içermektedir. *Tezkire-i Evliyâ*'nın çalışmamıza dâhil olan varakları, 13 velînin hayat hikâyelerinden ve hikmetli sözlerinden rivâyet ve nakilleri içermektedir. Bu hikâye ve sözlerde evliyânın tövbe edip ibret alma, kalbi dünyadan ve dünyalık olandan arındırma, Allah (c.c.)'a teslimiyet, halka tamah etmeme, nefisle mücadele edip onun arzusuna cevap vermeme halleri anlatılmıştır. Toplam seksen menkıbe ve yirmi dört söz nakledilmiştir.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle tezkiretü'l-evliyâ türü ve Türk edebiyatındaki örneklerinden, Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından bahsedilmiştir. Ardından *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri arasına giren Sinan Paşa'nın eseri ile Serhat Küçük, ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında yer alan bir velî (Râbia-i Adeviyye bahsi) ele alınarak üslup ve içerik mukâyesesi yapılmış, Pîrî Halîfe'nin eseri ile aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Devamında mütercim Pîrî Halîfe, müstensih Mustafa b. Mustafa (ö. [?]) ve Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sının muhtevasından bahsedilerek eserde yer alan velîlerin hayatlarına dair kısa bilgilere yer verilmiş; metnin imlası ve transkripsiyonda uygulanan yöntem açıklandıktan sonra ikinci bölüme geçilmiştir.

İkinci bölüm eserin 2b ile 50b varakları arasının transkripsiyonlu metnini içermektedir. Bitiş, çalışmamızdan elde edilen sonuçların anlatıldığı ve eserin değerlendirildiği "Sonuç" bölümü ile dir. Çalışmanın sonunda eserin, çalışmamızın konusunu teşkil eden varaklarının (2b-50b) tıpkıbasımı yer almaktadır.

Çalışmamızda evliyâ tezkirelerinin bir tür olarak ele alınması hususunda Recep Şükrü Güngör'ün "Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri" ile Serhat Küçük'ün "Tezkire ve Tezkireciliğin Gelişimi" makalelerinden faydalanılmıştır. Evliyânın hayat hikâyelerinin sunulması aşamasında *TDV İslam Ansiklopedisi*'nden ve çeşitli makalelerden faydalanılmıştır. Pîrî Halîfe'nin menkıbevî hayatını ihtivâ etmesi sebebiyle Müellif Şerîf b. Şerîfî tarafından te'lif edilmiş olan ve Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer alan *Menâkıbu'l-Ârifîn* (Mil Yz A 9337) isimli eser de çalışmamızı aydınlatmıştır. Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı çalışmanın her aşamasında bize rehberlik etmiştir. İmla hususiyetlerinin ortaya koyulmasında Mehmet Fatih Köksal'ın "Metin Neşrinin Ana Esasları" makalesindeki tekliflerinden faydalanılmıştır. Serhat Küçük'ün "16. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (2011), Vildan Coşkun'un "Molla Yûsuf'un Fütüvvet Risâlesi" (2021) ile "*Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür*" *Zaîfî'nin Sergüzeşt-nâmesi* (2013) çalışmaları imla konusunda faydalanılan kaynaklardandır. *Tezkire-i Evliyâ*'nın transkripsiyonu aşamasında aynı kelimelerin farklı şekillerde yazılmış olması metnin transkripsiyonunun standartlaştırılmasını zorlaştırmıştır. Bu aşamada *Kubbealtı Lugatı*, Cem Dilçin'in *Yeni Tarama Sözlüğü* (2018) ile *Kâmûs-ı Türkî* sözlüklerinden faydalanılmıştır. Altınlılar ve kaynakça SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım klavuzunda da belirtilen İSNAD 2. Edisyon Metiniçi referans sistemine uygun şekilde oluşturulmuştur.

Lisansüstü öğrenimim boyunca ve tezimin her aşamasında bana rehberlik eden kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Vildan Coşkun'a gönülden teşekkür ederim. Çalışmama derin bilgi ve tecrübeleriyle katkıda bulunan saygı değer hocam Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ'e ve hem lisansüstü öğrenimimde hem de tezimin teşekkülü aşamasında değerli fikirleriyle bana yol gösteren hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Orhan Kaplan'a teşekkürlerimi sunarım. Lisansüstü öğrenimim aşamasında kıymetli bilgileriyle fikir dünyamı aydınlatan saygı değer hocalarım Prof. Dr. Bayram Ali Kaya ve Prof. Dr. Ozan Yılmaz'a şükranlarımı sunarım.

RABİA OKTAR

22/02/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TEZKİRE-İ EVLİYÂ'NIN TANITIMI VE İNCELENMESİ.....	4
1.1. Tezkiretü'l-Evliyâ.....	4
1.2. Klasik Türk Edebiyatında Tezkiretü'l-Evliyâ	5
1.2.1. Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretü'l- Evliyâ'sı	6
1.2.2. Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümelerinin Bir Mukâyesesi.....	8
1.2.2.1. Tezkiretü'l- Evliyâ Tercümelerinde Anlatılan Râbia-i Adeviyye Menâkıbı	12
1.3. Mütercim Pîrî Halîfe.....	31
1.4. Müstensih Mustafa bin Mustafa	33
1.5. Pîrî Halîfe'nin Tezkire-i Evliyâ'sı.....	34
1.5.1. Nüsha Tavsifi	34
1.5.2. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri	35
1.5.3. Eserin Muhtevası	36
1.5.3.1. Eserin Özeti.....	36
1.5.3.2. Metinde Adı Geçen Velîler	39
1.5.4. Eserin İmlâ Özellikleri	48
1.5.4.1. Ünlülerin Yazılışı.....	48
1.5.4.2. Ünsüzlerin Yazılışı.....	51
1.5.4.3. Ses Bilgisi	53
1.5.4.4. Metnin Transkripsiyon ve İmlâsında İzlenen Yol.....	55
BÖLÜM 2: TEZKİRE-İ EVLİYÂ (METİN).....	59
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	96
EK	103
ÖZGEÇMİŞ	152

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselâm
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâluh
Çev.	: Çeviren
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Ed.	: Editör
F.	: Farsça
H.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
M.	: Milâdî
MK.	: Millî Kütüphane
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
Örn.	: Örneğin
r.anhâ	: Radıyallâhu anhâ
r.a.	: Radıyallâhu anh
r.h.	: Rahmetullâh-ı aleyh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi vesellem
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
yy.	: yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Sinan Paşa'nın <i>Tezkiretü'l-Evliyâ</i> 'sında Râbia-i Adeviyye Bahsi- Takdim Bölümünde Yer Alan Seci Örnekleri	13
Tablo 2: Serhat Küçük'ün Serhat Küçük'ün “16. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş- Metin- Sözlük- Tıpkıbasım)” Çalışmasında Râbia-i Adeviyye Bahsi Takdim Cümlesinde Yer Alan Seci Örnekleri.....	13
Tablo 3: Uluhan Özalan'ın “Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin- Sözlük)” Çalışmasında Râbia-i Adeviyye Bahsi Takdim Bölümünde Yer Alan Seci Örnekleri	13
Tablo 4: Pîrî Halîfe'nin <i>Tezkire-i Evliyâ</i> 'sındaki Secili Kelimeler	36
Tablo 5: Pîrî Halîfe'nin <i>Tezkire-i Evliyâ</i> 'sındaki Velîler ve Yer Aldığı Varaklar	39
Tablo 6: Çeviriyazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi	58

ÖZET	
Başlık: Pîrî Halîfe'nin Tezkire-i Evliyâ'sı (İnceleme-Metin)	
Yazar: Rabia OKTAR	
Danışman: Prof. Dr. Vildan COŞKUN	
Kabul Tarihi: 22/02/2023	Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) + 103 (tez) + 49 (ek)
Bu çalışma Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda kayıtlı yer numarası 06 Mil Yz A 8665 olan, Tezkire-i Evliyâ isimli eserin 2b-50b arası varakların (97 sayfa) transkripsiyonlu metnini ve incelemesini içerir. Eserin mütercimi Pîrî Halîfe (ö. 1455-1460 [?]) olup eser müstensih Mustafa b. Mustafa (ö. [?]) tarafından 1778 yılında istinsah edilmiştir. Eserin tamamı yaklaşık 100 varak olup bu çalışmada 2b ile 50b varaklar arası (48 varak) transkribe edilmiştir. Tezkire-i Evliyâ Eski Anadolu Türkçesi ses özelliklerini taşıması ve Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının tercümelerine dahil edilebilecek nitelikte olması sebebiyle klasik Türk edebiyatı çalışma sahasına ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde evliyâ tezkireleri, Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının tercümeleleri ile Pîrî Halîfe'nin Tezkire-i Evliyâ isimli eseri hakkında bilgi verildikten sonra metnin imlasından bahsedilmiştir. İkinci bölümde Tezkire-i Evliyâ'nın transkripsiyonlu metni sunulmuştur. Ardından Sonuç ve Bibliyografya verilmiştir. Tezkire-i Evliyâ (2b-50b), içerisinde 13 velînin menkıbelerini ve sözlerini ihtiva eden didaktik nitelikte bir eserdir. Çalışmada Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının tercümelerinden olan, Sinan Paşa'nın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı, Serhat Küçük (2011) ve Uluhan Özalan'ın (2009) çalışmalarına konu olan tercümeleer ele alınarak bir mukâyese çalışması yapılmış, Pîrî Halîfe'nin Tezkire-i Evliyâ'sı ile aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Tezkire-i Evliyâ'nın daha sade bir dille yazıldığı, özet niteliğinde olduğu, içerisinde anlatılmayan bölümlerin ve menkıbelerin olduğu ortaya koyulmuş; Ferîdüddîn Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının muhtasar bir tercümesi olduğuna kanaat getirilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Tezkire-i Evliyâ, Pîrî Halîfe, Evliyâ Tezkiresi, Ferîdüddîn Attâr	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Pîrî Halîfe's Tezkire-i Evliyâ (Examination-Text)	
Author of Thesis: Rabia OKTAR	
Supervisor: Prof. Dr. Vildan COŞKUN	
Accepted Date: 22/02/2023	Number of Pages: iv (pre text) + 103 (main body) + 49 (app)
This study includes the transcribed text and analysis of the 2b-50b leaves (97 pages) of the work titled Tezkire-i Evliya with the registered place number 60 Mil Yz A 8665 in the National Library Manuscripts Collection. The interpreter of the work is Piri Khalifa (d. 1455-1460 [?]) and the work was copied by the copyist Mustafa (d.[?]) in 1778. The entire work is approximately 100 leaves, and in the study, between 2b and 50b leaves (48 leaves) has been transcribed. Tezkire-i Evliya has been brought to the attention of the researchers and the field of classical Turkish literature because it has the sound characteristics of Old Anatolian Turkish and can be included in the translations of Feridüddin Attar's Tezkiretül Evliya. The study consists of two main parts. In the first part of our work, after giving information about Evliya's memorandums, translations of Feridüddin Attar's Tezkiretül Evliya and Piri Khalifa's Tezkire- i Evliya, the spelling of the text is mentioned. In the second part, the transcribed text of Tezkire i Evliya is shown. Then the conclusion and bibliography are issued. In the study, a comparison study was conducted by considering the translations of Feriduddin Attar's Tezkiretul Evliya by Sinan Pasha, Serhat Kucuk (2011) and Uluhan Ozalan's Decrees (2009), which are the subject of the studies, and the similarities and differences between them and Piri Khalifa's Tezkire i Evliya were revealed. It has been revealed that Tezkire i Evliya is written in a simpler language, that it has a summary nature, that there are chapters and legends that are not explained in it; it has been concluded that it is a concise translation of Feriduddin Attar's Tezkiretul Evliya.	
Keywords: Tezkire-i Evliyâ, Pîrî Halîfe, Tezkire, Ferîdüddîn Attâr	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çalışmamız Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A8665 yer numarasında kayıtlı olan Pîrî Halîfe (ö. 1455-1460 [?])'nin *Tezkire-i Evliyâ isimli eserinin* 2b ile 50b varaklarının (48 varak) transkripsiyonunu içermektedir. Yapılan bu çalışma eserin Ferîdüddîn Attâr'ın (ö. 618/1221) *Tezkiretü'l-Evliyâ'sının* üç tercümesi ile kısa bir mukâyesesini; mütercim, müstensih ve esere dair edinilen bilgiler ile *Tezkire-i Evliyâ* içerisinde yer alan velîlerin kısa biyografilerini; eserin 48 (2b ile 50b) varağının transkripsiyonlu metnini içermektedir. Transkripsiyonlu metinden sonra çalışmadan elde edilen sonuçlar ile bibliyografya verilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Tezkiretü'l-evliyâlar velîlerin hikmetli sözlerini, takvaya ve teslimiyete dayanan yaşamlarını ortaya koyan biyografik eserlerdir. Bu eserlerde velîlerin Allah'a ibadet edip dünyaya meyl etmeme ve dünyalık arzulardan, nefsin tuzaklarından uzak durma, kul hakkına girmeme, ilimle meşgul olma ve daima Allah ile olduğunu bilerek tam bir teslimiyet içerisinde yaşama halleri aktarılmıştır. Klasik Türk edebiyatında bu içerik ve nitelikleri hâiz eserlerin başında hiç kuşkusuz Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ'sı* ile onun tercümeleri yer almaktadır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ'sı*, Attâr'ın eserinin üç farklı tercüme çalışması ile mukâyese edilerek değerlendirilmiş, sonuç olarak ise eserin te'lif bir eserden ziyade muhtasar bir tercüme olduğuna kanaat getirilmiştir. Yapılan bu çalışma ile klasik Türk edebiyatını besleyen ve önemli bir yeri olan *Tezkiretü'l-evliyâ* çalışmalarına bir yenisi daha eklenmiş olup araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Evliyâ tezkireleri, velîlerin menkıbevî hayat hikâyeleri ve hikmetli sözleri vesilesiyle manevi değerleri aktarırken aynı zamanda yazıldıkları dönemin dil özelliklerini de günümüze taşımıştır. *Tezkire-i Evliyâ* da döneminin (15-16. yy.) dil ve söyleyiş özelliklerini ihtiva etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden varaklar arasında Divan şiirinde de zikredilen velîler yer almakta olup onların biyografilerinin sunulması şiirlerin hayal dünyasının temelinde yatan gerçekliği ve inanç sistemini anlaşılır kılması açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmanın Amacı

Yapılan bu çalışmanın amacı Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A8665 yer numarasında kayıtlı olan, Pîrî Halîfe'nin (ö. 1455-1460 [?]) *Tezkire-i Evliyâ'nın* 2b ile 50b arasındaki varaklarının transkribe edilerek evliyâların hayat hikâyelerinin ve hikmetli sözlerinin ortaya koyulması, Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ'sının* tercümeleri ile arasındaki bir takım benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması ve metnin üslup özelliklerinin ortaya koyulması sebebiyle klasik Türk edebiyatı çalışma alanına; 15-16. yy. döneminin dil özelliklerini okuyucuya aktarması sebebiyle de dil çalışmalarına katkı sağlayacak bu eseri araştırmacıların dikkatine sunmaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı sayılabilecek ilk kısımda tezkiretü'l-evliyâ türünden ve bu türün klasik Türk edebiyatındaki örneklerinden bahsedilmiştir. Bu konuda Recep Şükrü Güngör'ün "Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri" ile Serhat Küçük'ün "Tezkire ve Tezkireciliğin Gelişimi" isimli çalışmalarından faydalanılmıştır. Tezkiretü'l-evliyâlar ve Attâr'ın tercümeleri hakkında bilgi verilerek *Tezkire-i Evliyâ'nın* yazımıyla yaklaşık aynı dönemlere karşılık gelmesi sebebiyle, Uluhan Özalan'ın Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) isimli yüksek lisans tezi (2009), Serhat Küçük'ün X V I . Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi isimli doktora tezi (2011) ve 15. Yüzyılda Sinan Paşa tarafından tercüme edilen ve Emine Gürsoy Naskali (1987) tarafından ilmî neşri yapılan çalışmanın olaylar ve üslup cihetinde kısa bir karşılaştırması yapılarak edilen sonuçlar verilmiştir.

Bu karşılaştırma bölümünden sonra mütercim Pîrî Halîfe ile müstensih Mustafa b. Mustafa'nın hayatına, Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ'sının* muhtevasına ve bahsi geçen velîlerin yaşamlarına dair ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. Müellif Şerîf b. Şerîf

tarafından te'lif edilmiş olan ve Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer alan *Menâkıbu'l-Ârifîn* (Mil Yz A 9337) isimli eser Pîrî Halîfe'nin hayatından hikmetli ve yol gösterici hikâyeleri aktarması ve onun menkıbevi hayatını içermesi sebebiyle çalışmamızda faydalandığımız kaynaklardandır.

Metinde yazımdan kaynaklanan anlaşılması güç ifadelerde Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l Evliyâ'sı* çalışmamıza rehberlik etmiştir. Evliyâların hayat hikâyelerinin sunulması aşamasında ise velîler hakkında pek çok bilgiyi ihtiva eden *TDV İslam Ansiklopedisi*'nden faydalanılmıştır.

İkinci kısımda *Tezkire-i Evliyâ*'nın transkripsiyonlu metni sunulmuştur. *Tezkire-i Evliyâ*'nın transkripsiyonu aşamasında aynı kelimelerin farklı şekillerde yazılması imla hususiyetlerinin standartlaştırılmasını zorlaştırmıştır. Bu aşamada kelimelerin doğru imlası metinde, metindeki hatalı yazımları ise dipotlarda gösterilmiştir. 18. yy.da istinsah edildiği halde Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıdığından, kaleme alındığını düşündüğümüz 15-16. yy. dil özellikleri esas alınarak transkripsiyonu yapılmıştır.

Metnin okunması aşamasında kelimeleri daha anlaşılır kılması açısından *Kubbealtı Lugatı*, *Yeni Tarama Sözlüğü* ile *Kâmûs-ı Türkî* sözlüklerinden faydalanılmıştır. İmla ve transkripsiyon yöntemlerinin sunulması bahsinde Mehmet Fatih Köksal'ın "Metin Neşrinin Ana Esasları" (2012) isimli makalesinden yararlanılmıştır. Vildan Coşkun'un "*Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür*" Zaîfî'nin *Sergüzeştname'si* (2013) ve Molla Yûsuf'un *Fütüvvet Risâlesi* (2021) isimli çalışmaları ile Serhat Küçük'ün (2011) "16. Yüzyıla Ait Bir *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*" isimli çalışması da Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıması sebebiyle başvurduğumuz kaynaklardandır.

Son olarak yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, çalışmada başvuru kaynaklardan oluşan bibliyografya ve metnin yazma nüshası sunulmuştur.

BÖLÜM 1: *TEZKİRE-İ EVLİYÂ*'NIN TANITIMI VE İNCELENMESİ

1.1. Tezkiretü'l-Evliyâ

Tezkire, “anmak hatırlamak” manasına gelen zikir kökünden türemiş olup eski dönemlerde yazılmış olan biyografik-antolojik eseri ifade eder. (Öz, 12 Ekim 2021) Tezkireler köken olarak tabakat kitaplarına dayandırılmıştır. (Güngör, 2018, s.211) Durmuş, tabakat kitaplarının İslâm geleneğinde sahâbe, tâbiîn, âlimler, edip, şâir ve sanatkârlar, sûfiler gibi önemli şahsiyetlerin anlatıldığı bir tür olduğunu belirtmiştir. (2 Ekim 2021) Evliyâ tezkireleri ise “evliyâ mertebesine erişmiş din ve tarikat büyüklerinin gerçek ve efsanevî hayatlarını, kerametlerini anlatan eserler” olarak ifade edilmiştir. (Levend, 1988, 439)

Evliyâ tezkireleri menâkıbnâme türü ile benzerlik göstermektedir. Menâkıb kelimesi ilk olarak, IX. yüzyılda hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashabının faziletlerinden bahseden bölümlerin adı olarak (kitâbü'l-menâkıb) kullanılırken zamanla sadece tasavvufî nitelik taşıyan menâkıb kitapları için kullanılmıştır. Bu ad dışında “tezkire”, “reşehât”, “makâmât”, “nefehât” gibi farklı isimler de verilmiştir. (Şahin, 9 Ocak 2022)

Kaynaklarda Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının, adında “tezkire” kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eser olduğu belirtilmiştir. (Öz, 12 Ekim 2021) Attâr'dan önce de sûfilerin yaşantılarına dair eserler yazılmıştır. Bunlardan bazıları “Sülemî'nin (ö. H. 430) *Tabakatu's-Sûfiyye*'si, Ebû Nuaym'ın (ö. H. 430) *Hilyetu'l-Evliyâ'sı*, İbn Cevzî'nin (ö. H. 545) *Sıfatu's-Safve*'si, İbnu'l-Hamis'in (ö. H. 552), *Menâkıbu'l-Ebrâr ve Mehâsinu'l-Ahyâr*'ı"dır. (Kuğu, 2006, 2)

Tasavvufta Hz. Peygamber'in bazı sahâbîlere zikir telkin ettiğine inanıldığından zikir silsileleri meydana gelmiştir. Bunlardan Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'den gelenler olarak değişik kollarla varlığını sürdürmüş olup Ammâr b. Yâsir, Habbâb b. Eret, Bilâl-i Habeşî, Suheyb b. Sinân, Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer el-Gıfârî, Abdullâh b. Ömer, Abdullâh b. Amr b. Âs, Osmân b. Maz'ûn, Mikdâd b. Amr, Muâz b. Cebel, Ebü'd-Derdâ, Huzeyfe b. Yemân, Enes b. Mâlik gibi sahâbîler tasavvuf zincirinin ilk halkalarını oluştururken Üveys el-Karanî, Kümeyl b. Ziyâd, Ebû Müslim el-Havlânî, Rebî' b. Huseym, Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr, Tâvûs b. Keysân, Hasan-ı Basrî, Habîb el-Acemî, Muhammed b. Vâsi', Sâbit el-Bünânî, Mâlik b. Dînâr, Dâvûd-ı Tâî,

Abdolvâhid b. Zeyd, Şeybân er-Râî, Ebû Hâşim es-Sûfî, İbrâhîm b. Edhem, Ebû'l-Abbâs İbnü's-Semmâk, Râbia-i Adeviyye, Fudayl b. İyâz, Şakîk-ı Belhî, Mârûf-ı Kerhî, Câbir b. Hayyân, Ebû Süleymân ed-Dârânî gibi velîler ikinci halkayı oluşturmuştur. (Öngören, 22 Ocak 2022) Evliyâ tezkirelerinde de bu mübârek şahsiyetlerin yaşamış olduğu hadiseler ve hikmet dolu sözlerine yer verilmiştir. Velîlerin hayatlarındaki önemli olaylar ve müritleriyle yaşamış oldukları hadiseler anlatılırken ibret alınması için âyet, hadis, rivâyet, şiir ve güzel sözlerden faydalanılmış, velîlerin hayatları anlatılarak Müslüman halkı İslamiyette gayrete getirme ve heyecan uyandırma amacı güdülmüştür. (Güngör, 2018, 223-224)

1.2. Klasik Türk Edebiyatında Tezkiretü'l-Evliyâ

Yavuz, Türk edebiyatında tezkire denilince akla ilk olarak şuarâ tezkirelerinin geldiğini oysa ki tercüme niteliğinde olsalar da evliyâ tezkirelerinin şuarâ tezkirelerinden en az bir, bir buçuk asır önce edebiyatımızda yer aldığını ifade etmiştir. (1986, 12) Tezkiretü'l-evliyâlar edebiyatımızda 13. yüzyıldan sonra karşımıza çıkmaktadır. İran'da yetişmiş Avfî (ö. 629/1232 [?]), Ferîdüddîn Attâr, Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492), Devletşah (ö. 900/1494-95 [?]) gibi müelliflerin eserleri Türkçe tezkirelere örneklik ve kaynaklık etmiş olduğundan Türkçedeki tezkireler Farsçadakilerle ortak özelliklere sahiptir. (Uzun, 7 Kasım 2021)

İlk Türkçe tezkireler Farsça örnekler üzerinde yapılan tercüme-ekleme niteliğindeki çalışmalardır. Bu bağlamda Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Bahâristân*'ı ile *Nefehâtü'l-Üns*'ü başta Ali Şîr Nevâî (ö. 906/1501) ve Sehî Bey (ö. 955/1548) olmak üzere Türkçe tezkire müelliflerini büyük ölçüde etkilemiştir. (Uzun, 7 Kasım 2021) Kaynaklarda, Ali Şîr Nevâî'nin ilk Türkçe tezkire olan *Mecâlis'ün-Nefâis* isimli eserinin giriş bölümünde İranlı âlim ve Fars şiirinin büyük üstadlarından olan Molla Câmî'nin (ö. 898/1492) (Okumuş, 12 Mart 2022) *Bahâristân*'ı ile Devletşah'ın (ö. 900/1494-95[?]) *Tezkiretü's-Şuarâ*'sının değerli eserler olduğunu söylediği ve Devletşah'tan övgüyle bahsettiği belirtilmiştir. (Eraslan, 14 Şubat 2022)

Anadolu sahasında ilk tezkire türündeki eser Sehî Bey Tezkiresidir. *Tezkire-i Sehî* den sonra Anadolu sahasında yazılan ikinci tezkire Latîfî' nin *Tezkiretü's-Şuarâ* sıdır. (Sevgi, 14 Şubat 2022) İranlı müellif Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının Anadolu sahasında nüshaları ve tercümeleri olması sebebiyle klasik Türk edebiyatında

önemlidir ve Ahmed-i Dâî (ö. 824/1421'den sonra) tarafından yapılan bir tercümesi II. Murad'a (ö. 855/1451) sunulmuştur. Aynı eserin yazarı bilinmeyen bir çevirisi Aydınoğlu Mehmed Bey (ö. 734/1334)'e sunulmuştur. Sonrasında Sinan Paşa tarafından yirmi sekiz evliyânın menâkıbından meydana gelen *Tezkiretü'l-Evliyâ* yazılmıştır. (Koç, 12 Mart 2022) Son yapılan tercüme ise Süleyman Uludağ (İstanbul, 1984) tarafından yapılmıştır. (Şahinoğlu, 7 Kasım 2021)

Lâmiî Çelebi tarafından yazılan *Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns* (yazılışı 1521) Câmi'nin *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds* adlı evliyâ tezkiresinin genişletilmiş tercümesi olup içerisinde Anadolu'da yetişen evliyâlar da olmak üzere toplam 629 velînin hayat hikâyesinden bahsetmiştir. (Kut, 14 Şubat 2022) Ali b. Hüseyin es-Sâfi tarafından yazılan *Reşâhât-ı Aynü'l-Hayât* isimli eseri de ilk defa 1594 yılında Türkçeye tercüme edilmiş olup pek çok velînin yetişmesine katkı sağlamıştır. (Güngör, 2018, 215)

İran edebiyatı ürünleri olan *Nefâhütü'l-Üns, Min Hazarâti'l-Kuds, Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimü'l-Fütüvve, Reşahât-ı Aynü'l-Hayât, Ebu'l-Leys Semerkandî'nin Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi ve Aşık Ahmed'in *Câmiu'l-Ahbâr* isimli manzum eseri Türkçe tercüme niteliğindeki eserlerdir. (Küçük, 2012, 20) Bunun yanı sıra Belîğ (ö. 1142/1729)'in Baldırzâde Mehmed Efendi (ö. 1060/1650)'nin *Ravza-i Evliyâ*'sını esas alarak yazmış olduğu *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* isimli eseri de tezkire/tabakat niteliğindedir. (Uzun, 7 Kasım 2021)

1.2.1. Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı

Ferîdüddîn Attâr'ın 1142-1145 yılları arasında Nişabur'da dünyaya geldiği, eczacılık ve tıp alanları ile meşgul olması sebebiyle “Attâr” lakabını aldığı bilinse de müellif hakkındaki bilgiler yetersizdir. Ortaya koyduğu eserlerden ilim tahsilinde bulunduğu, tasavvuf bilgisine sahip olduğu, otuz dokuz yıl boyunca tasavvufî şiir ve hikâyeler topladığı, evlendiği ve bir oğlunu kaybettiğine dair çıkarımlarda bulunulmuştur. (Şahinoğlu, 13 Şubat 2023)

Attâr yazmış olduğu tasavvufî gazellerdeki yaratıcılıkla kendisinden sonra gelen şairlerin de örnek aldığı bir kişi olmuş, gazellerinde vahdet-i vücud anlayışı içerisinde ilahi aşkı dile getirmiştir. Bunun yanı sıra yazmış olduğu şiirlerin çoğunluğunu

mesneviler oluşturmaktadır ve bu eserlerin tamamı tasavvufî niteliktedir. Attâr’a isnad edilen pek çok eser olmakla birlikte ona ait olduğuna dair şüphe bulunmayan sekiz eseri vardır. *İlahinâme, Esrarnâme, Musibetnâme, Hüsrevnâme, Muhtârnâme Mankıtı’t-Tayr* ve *Divan*’ı manzum olup *Tezkiretü’l-Evliyâ* Attâr’ın tek mensur eseridir. (Şahinoğlu, 13 Şubat 2023)

Ferîdüddîn Attâr tarafından 1220 yılında tamamlanan eser Farsça ile kaleme alınmış olup eserin sebep-i te’lif bölümünde müellif, “Kişi sevdiğiyle beraber olur.” hadisine dayanarak eserini kaleme aldığını ifade etmiştir. Eser Câfer-i Sâdık ile başlayıp Hallâc-ı Mansûr ile son bulur. Toplam yetmiş iki velînin menkıbe ve sözlerini ihtiva etmektedir. Attâr eserin girişinde yararlandığı kaynaklardan kendisine ait *Şerhu’l-kalb* isimli eseri müellifi bilinmeyen *Keşfü’l-esrâr* ve *Ma’rifetü’n-nefs* adlı eserler ile Abdülkerîm el-Kuşeyrî’nin *er-Risâle*’si ve Hücvîrî’nin *Keşfü’l-mahcûb*’undan bahsetmiştir. Daha önce yazılmış olan Sülemî’nin, Ebû Nuaym el-İsfahânî’nin tabakat kitapları ile arasında benzerlik bulunmaktadır. Fakat menkıbelerin ve nakledilen sözlerin sayıca fazla olması, sade bir üslupla yazılmış olması eseri kendisinden önce yazılmış diğer tabakat kitaplarından ayırır. (Öngören, 9 Ocak 2022) Ayrıca adında “tezkire” kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eser olma özelliğine sahiptir. (Öz, 13 Şubat 2023)

Tezkiretü’l-evliyâ ilk defa Reynold Alleyne Nicholson tarafından iki bölüm halinde neşredilmiş (1905-1907) olup eksik bir neşirdir. Eserin Hindistan’da bulunan baskıları ile Mirza Muhammed Kazvini ve Muhammed İsti’lâmî’nin ortaya koyduğu neşirlerde hata ve eksiklikler vardır. (Öngören, 9 Ocak 2022) *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın Doğu Türkçesine yapılan tercüme üzerine Verdi Kankılıç doktora tezi (1972) hazırlamış olup aynı tercüme üzerine Mustafa Kuğu (2006) tarafından da yüksek lisans tezi yapılmıştır. (Özalan, 2009, 3) Sinan Paşa Tercümesi ise Attâr’ın bahsettiği 97 evliyâdan yalnızca 28’ini eserini içermekte olup diğer bazı menkıbe ve sözlerde uzun uzun açıklamalarda bulunması sebebiyle te’lif niteliğinde bir eser olarak kabul edilmiştir. Bu tercüme Emine Gürsoy Naskali (1987) tarafından yayımlanmıştır.

Tezkiretü’l-Evliyâ’nın Anadolu Türkçesine mütercimi bilinen ve bilinmeyen çok sayıda tercümesi yapılmıştır. Mütercimi bilinmeyen tercüme çalışmalarından biri Orhan Yavuz (2006) tarafından yayımlanan “Anadolu Türkçesi ile Yapılan En Eski *Tezkiretü’l-Evliyâ* Tercümesi ve Dil Özellikleri” isimli çalışmadır. Uluhan Özalan’ın (2009) “Bir

Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)” isimli yüksek lisans tezi de anonim bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesine dair yapılmış bir çalışmadır. Eserin Arapça ve Fransızca tercümeleri de vardır fakat Arapça tercümenin mütercimi belli değildir. (Özalan, 2009, 4) Eserin tercümelerine dair yapılan diğer çalışmalar Harun Aydın tarafından hazırlanan bir yüksek lisans tezi (2005), Özlem Demirel (2005) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi, Serhat Küçük (2011) tarafından yapılmış bir doktora çalışmasıdır.

1.2.2. *Tezkiretü'l-Evliyâ* Tercümelerinin Bir Mukâyesesi

Bu bölümde, Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ* isimli eserinde çalışmamıza dahil olan varaklarda (2b-50b) anlatılan bir velî olan Hz. Râbia-i Adeviyye'nin diğer tezkiretü'l-evliyâ çalışmalarındaki ifade şekli, aktarılan menkıbeleri ve sözleri değerlendirilmiş; eserde yer alan diğer velîler açısından da bir karşılaştırması yapılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur. Karşılaştırmada, *Tezkire-i Evliyâ*'nın yazımıyla yaklaşık aynı dönemlere tekâbül etmesi sebebiyle, anonim bir tezkiretü'l-evliyâ tercümesinin çalışıldığı Uluhan Özalan'ın Bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük) isimli yüksek lisans tezi (2009), Serhat Küçük'ün X V I . Yüzyıla Ait Bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* Tercümesi isimli doktora tezi (2011) ve 15. Yüzyılda Sinan Paşa tarafından tercümesi yapılan ve Emine Gürsoy Naskali (1987) tarafından ilmî neşri yapılan çalışma tercih edilmiştir.

Uluhan Özalan'ın “Bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)”

Çalışmaya konu olan eser anonim bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olup Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi, 27317 numarada kayıtlıdır. 64 varaktan müteşekkil olup Harekeli Nesih yazı türünde yazılan eserin müstensihi ve mütercimi belli değildir. Eserin ses ve şekil özelliklerinden hareketle 15. yy sonları, 16. yy başlarında tercüme edildiği ifade edilmiştir.

Eserde yer alan velîler, Mâlik bin Dinâr, Muhammed Vâsi', Habîb-i Acemî, Ebû Hâzım-ı Medenî, Utbe-i Gulâm, Râbia-i Adeviyye, Fudayl bin İyâz, İbrâhîm bin Edhem, Bişr-i Hâfî, Zünnûn-ı Mısırî, Câfer-i Sâdık, Üveys el-Karanî, Hasan-ı Basrî'dir.

Zünnûn-ı Mısırî'den bahsedilen bölümün sonu, Câfer-i Sâdık'ın anlatıldığı bölümün başı ve Fudayl bin İyâz bölümündeki bazı varaklar eksiktir. Yeni bir konuya geçildiğine ya da paragraf başına işaret eden “ve nakldür” , “ve dağı”, “dağı” ve “eyitdi” gibi kelimeler ve Arapça bölümler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her evliyânın anlatıldığı bölümün girişinde öncelikle o evliyânın takdimi yapılmıştır. (Özalan,2009)

Serhat Küçük-X V I .Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)

Çalışmaya konu olan eser Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının 16. yüzyılda Türkçeye yapılmış mensur bir tercümesidir. Bu çalışma ile eserin çeviri yazılı metni ve sözlüğü ortaya koyulmuştur. 16. yy. sonlarında İsfendiyağulları döneminde Hacı Hüseyin b. Abdullâh tarafından istinsah edilen eser Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi 154 numarada kayıtlı olup söz konusu çalışmada esere ait 240 varağın transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir. Giriş, Metin, Sözlük, Tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Eser Eski Anadolu Türkçesi dönemi ses özelliklerini taşımaktadır.

Eser Arapça-Farsça karışık bir dille yazılmış olan “Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla. Övgü âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. O'nun yarattıklarının en hayırlısı olan Hz. Muhammed'e ve bütün ailesine salât ü selâm olsun. İmdi...Gökler kadar yüce hazret, haşmet sahibi padişah, en büyük sultan.” ifadeleri ile başlayıp “dost toluyla başı kesiklere virür,didi” sözleriyle sona ermiştir. (Küçük, 2011)

Eserin başında, eserde anılması planlanan doksan iki velînin ismi belirtilmişse de eserde altmış dokuz velîden bahsedilmiştir. Eserde menkıbelerinden bahsedilen velîler:

1. Câfer-i Sâdık 2. Üveys el-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dinâr 5. Muhammed bin Vâsi' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-ı Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fudayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Zünnûn-ı Mısırî 14. Bâyezîd-i Bistâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Şakîk-i Belhî 18. Ebû Hanîfe 19. Muhammed Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân ed-Dârânî 24. Hâtim-i Esam 25. Süheyl bin Abdullâh 26. Mârûf-ı Kerhî 27. Serî es-Sakatî 28. Ahmed Hadreviyye 29. Yahyâ bin Muâz 30. Şâh Şucâ-i Kirmânî 31. Hüseyin bin Yûsuf 32. Ebû Hafs-ı Haddâd 33. Mansûr-ı Ammâr 34. Ahmed Âsım-ı Antâkî 35. Cüneyd Bağdâdî 36. Ömer ibn-i Osmân Mekkî 37. Ebû Saîd-

i Hazzâz 38. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 39. Ebû Osmân-ı Hayrî 40. Ebû Abdullâh-ı Celâlî 41. Ebû Muhammed-i Nûrî 42. İmâmu'l- Meşâyihâ İbn-i Atâ 43. İbrâhîm bin Dâvûd-ı Mekkî 44. Yûsuf Esbât 45. Ebû Yâkûb-ı İshâk-ı Nehrî 46. Mevzûn-ı Simnûn-ı Mecnûn 47. Ebû Muhammed-i Murtaîş 48. Abdullâh-ı Fazıl 49. Ebu'l-Hasan-ı Pûşenkî 50. Şeyh Hakîm-i Tirmizî 51. Ebûbekr-i Âfâk 52. Abdullâh Menâdil 53. Şeyh Âlî-yi Süheyl-i İsfahânî 54. Hayru'n-Nessâc 55. Ebû Hamza-yı Horasânî 56. Ahmed-i Mesrûk 57. Abdullâh-ı Ahmed-i Mağribî 58. Ebû Âlî-yi Cürcânî 59. Şeyh Ebûbekr-i Tuskistânî 60. Muhammed bin e's-Semmâk 61. Muhammed-i Eslem-i Antâkî et-Tûsî 62. Muhammed bin Harb 63. Ebû Feth-i Mûsılî 64. Ahmed-i Huvârî 65. Hamdûn-ı Kassâr 66. Abdullâh-ı Hübeyk 67. Abdullâh-ı Muhammed-i Hafîf 68. Ebû Muhammed-i Hureyrî 69. Hüseyin-i Mansûr-ı Hallâc. İbrâhîm bin Edhem'den sonraki velîlerin çoğunluğu muhtasar şekilde verilmiştir. (Küçük, 2011)

Eserin bölümlerini oluşturan velîler ve bölüm başlıkları “Hikâyet-i ibn-i Muhammed Ca' fer-i Şâdık rağıya'llâhu ' anhu: 6b/9-11b/7” şeklinde başlamıştır.

Metinde her velînin anlatıldığı bölümün başında bir takdim cümlesi yer almaktadır. Metinde velîlerin menkıbelerinin ve sözlerinin anlatıldığı bölümler çoğunlukla “rivâyetdür, rivâyetdür ki, râvîler eydür, naıldur, naıldur, naıldur kim, naıldur ki” ve bazı yerlerde de “hikâyet” ifadesi kullanılarak aktarılmıştır.

Sinan Paşa' nın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı

Velîyüddin Kütüphanesi no: 1643 (s. 670); Hacı Mahmud Ef, no: 4514 (s.270); Ayasofya, no: 3138 (s. 212) ve Bursa genel 1205'de kaydı “Sinânuddin Yûsuf b. Hızır Hasan Paşa” (ö. H. 891) olarak yapılmış olup Emine Gürsoy Naskali tarafından dil ve lehçe yönünden incelenerek Lâtin alfabesine aktararak yayımlanmıştır. (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987) Yapılan bu çalışmada bu neşirden faydalanılmıştır.

Sinan Paşa tercümesi Attâr'ın anlattığı 97 evliyâdan 28 velînin hayat hikâyesini ve menkıbesini içine alır. 28 velînin menâkıbını tercüme ettikten sonra bilinmeyen bir sebepten dolayı devamını eserine almamıştır. Eserinde yer alan velîler: Câfer-i Sâdık, Üveys el-Karanî, Hasan-ı Basrî, Mâlik b. Dinâr, Muhammed bin Vâsi', Habîb-i Acemî, Ebû Hâzım-ı Mekkî, Utbe-i Gulâm, Râbia-i Adeviyye, Fudayl bin İyâz, İbrâhîm-i Edhem, Bişr-i Hâfî, Zü'nnûn-i Mısırî, Bâyezîd-i Bistamî Abdullâh bin Mübârek, Süfyân-

1 Sevrî, Şakîk-i Belhî, Ebû Hanîfe-i Kûfî, Şâfiî Ahmed-i Hanbelî, Dâvûd-ı Tâî, Hâris-i Muhâsibi, Ebû Süleymân ed-Dârânî, Muhammed-i Semmâk, Muhammed bin Eslem-i Tûsî, Ahmed-i Harb, Hâtîm-i Esam, Sehl bin Abdullâh-ı Teşterî, Mârûf-ı Kerhî.

Sinan Paşa'nın eserinde her velînin anlatıldığı bölümün başında secili ve tamlamalarla dolu uzun bir takdim ifadesi yer almaktadır. Bazı sözleri ve menkıbeleri ayrıntılı bir şekilde açıklamış fakat bir çok menkıbe ve sözü esere dahil etmemiştir. Velîlerin söz ve menkıbelerinin aktarıldığı bölümlerde aktarma cümlesi olarak diğer tezkiretî'l-evliyâ tercümelerinde karşımıza çıkan “naıldür, naıl olunur ki, rivâyetdür” gibi kelimeler yer almamaktadır.

Bu üç tercüme velîler ve anlatılış sırası bakımından değerdendirilecek olursa; eserimizin konusu olan *Tezkire-i Evliyâ*'nın, Sinan Paşa'nın eseri ile benzer bir yapıda olduğu söylenebilir. *Tezkire-i Evliyâ*'da yer alırken Sinan Paşa'nın eserinde bulunmayan velîler, Serî es-Sakatî, Feth-i Musılî, Ahmed b. Hadraveyh'tir. (Bu velîler Pîrî Halîfe'nin eserinin 50b'den sonraki varaklarında yer almaktadır.) Sinan Paşa'nın tercümesinde bulunan fakat *Tezkire-i Evliyâ*'da bulunmayan velîler ise Üveys-i Karanî, Ebû Hâzım-ı Mekki, Utbe-i Gulâm, Ahmed b. Hanbel, Ebû Süleymân-ı Dârânî'dir. Çalışmamızda transkripsiyonu yapılan varaklardaki (2b-50b) velîlerin tamamı Sinan Paşa'nın eserinde de mevcuttur.

Serhat Küçük'ün çalışmasında Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sında 2b-50b varaklar arasında anlatılan velîlerin tamamı vardır. Fakat Pîrî Halîfe'nin eserinden farklı olarak Hasan Basrî ayrı bir başlıkta anlatılmıştır.

Uluhan Özalan'ın çalışmasında Câfer-i Sâdık bölümünün başı eksik olup *Tezkire-i Evliyâ*'da bu bölümün neredeyse tamamı eksiktir. Velînin sadece takdîmi yapılmış ardından Mâlik b. Dinâr'ın menkıbelerine geçilmiştir. Uluhan Özalan'ın çalışmış olduğu tercümede Süfyân-ı Sevrî, Bâyezîd-i Bistâmî, Abdullâh bin Mübârek, Hâtîm-i Esam ve Ebû Hanîfe menkıbeleri bulunmamaktadır. Uluhan Özalan'ın çalışmasında yer alırken *Tezkire-i Evliyâ*'da anlatılmayan velîler Üveys-i Karanî, Ebû Hâzım-ı Mekki, Utbe-i Gulâm'dır.

1.2.2.1. Tezkiretü'l- Evliyâ Tercümelerinde Anlatılan Râbia-i Adeviyye Menâkıbı

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sında Râbia-i Adeviyye menâkıbı “Maṭlab-ı Râbi‘a ‘Adeviyye” ifadesi ile başlamaktadır. Takdim cümlesi olarak yalnızca “Meryem Safiyye Râbi‘a-i ‘Adeviyye rahmetu’llâhu ‘aleyh” ifadesi yer almaktadır. (11a)

Serhat Küçük’ün *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi* isimli çalışması “Hikâyet-i Râbi‘atu'l- ‘Adeviyye Raḏiyya'l-lâhu ‘Anhâ” ifadesi ile başlamış ardından Arapça-Farsça kelimelerden müteşekkil bir takdim cümlesine yer verilmiştir:

“O suḥte-i ‘aşk u iştîyâk, o sufte-i kurb u ihtirâk, o muḥaddere-i ḥadr-ı ḥâş, o mestûre-i setr-i iḥlâş, o şâniye-i meryem-i maḳbûl-i şafiyye.” (Küçük, 2011, 110)

Uluhan Özalan’ın *Bir Tekiretü'l-Evliyâ Tercümesi* isimli yüksek lisans tezinde 6 terkipten oluşan bir takdim cümlesi yer almaktadır: “Bir daḥı ol muḥaḍḍerre-i ḥadr-ı ḥâş, ol mestûre-i setr-i iḥlâş, ol ‘ışk-ı iştîyâk, ol şifte-i kurb-ı ihtirâk, ol şâniye-i Meryem-i şafiyye, maḳbûlatu’r-ricâl Râbi‘ati ‘Adeviyye raḏiyya’llâhu‘anha.” (Özalan, 94)

Sinan Paşa’nın menâkıbında 10 terkipten oluşan bir takdim ifadesi yer almaktadır:

“(…) muḥaddere-i ḥidr-ı şafâ ve mestûre-i setr-i ıstîfâ, maḥrem-i ḥarîm-i ḥâş ve muḳarreb-i bâr-gâh-ı ihtîşâş, mazḥar-ı esrâr-ı ilâhî ve menba‘-ı kurb-ı ihtirâk, maḥdûme-i serâ-perde-i vaḥdet ve bânû-yi ḥânedan-ı ğayret, şâniye-i Meryem-i şafiyye, Ḥazret-i Râbi‘a-i ‘Adeviyye raḏiyya’llâhu ‘anhâ ve arzâhâ ve tayyaba uḥrâhâ ke-mâ aḥsene ūlâhâ” (Sinan Paşa, 1987, 64)

Tezkire-i Evliyâ'da takdim cümlesine yer verilmemiş olup Sinan Paşa, Uluhan Özalan ve Serhat Küçük’ün ortaya koymuş olduğu çalışmalarda sanatlı bir üslubun ve secili bir ifade tarzının hâkim olduğu bir takdim cümlesi yer almaktadır. Her üç eserde de benzer ya da aynı kelimelerle ifade edilmiş olan bu tamlamalar aşağıdaki tablolarda seci açısından değerlendirilmiştir:

Tablo 1: Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında Râbia-i Adeviyye Bahsi- Takdim Bölümünde Yer Alan Seci Örnekleri

Secili İfadeler	Secilerin Türleri		
	Yapısına Göre Seciler	Yer ve İşlevine Göre Seciler	Redif Alışına Göre Seciler
muḥaddere-i ḥıdr-ı şafâ, mestûre-i setr-i ıstıfâ	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
mahrem-i ḥarîm-i ḥâş, muḥarreb-i bâr-gâh-ı ihtîşâş	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
maḥdûme-i serâ-perde-i vahdet, bânû-yi ḥânedan-ı ğayret	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
şâniye-i Meryem-i şafiyye Ḥazret-i Râbi' a-i 'Adeviyye	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
raẓiya'llâhu 'anhâ ve arzâhâ ve ṭayyaba uḥrâhâ ke-mâ aḥsene ûlâhâ	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2: Serhat Küçük'ün Serhat Küçük'ün “16. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş- Metin- Sözlük- Tıpkıbasım)” Çalışmasında Râbia-i Adeviyye Bahsi Takdim Cümlesinde Yer Alan Seci Örnekleri

Secili İfadeler	Secilerin Türleri		
	Yapısına Göre Seciler	Yer ve İşlevine Göre Seciler	Redif Alışına Göre Seciler
Sûhte-i 'aşk u iştîyâk Suft-e-i kurb u ihtîrâk	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
muḥazzir-i ḥadr-ı ḥâş mestûre-i setr-i ihlâş	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3: Uluhan Özalan'ın “Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)”

Çalışmasında Râbia-i Adeviyye Bahsi Takdim Bölümünde Yer Alan Seci Örnekleri

Secili İfadeler	Secilerin Türleri		
	Yapısına Göre Seciler	Yer ve İşlevine Göre Seciler	Redif Alışına Göre Seciler
muḥadderre-i ḥadr-ı ḥâş, ol mestûre-i setr-i ihlâş	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
ol 'ışk-ı iştîyâk, ol şifte-i kurb-ı ihtîrâk	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk
Meryem-i şafiyye Râbi' ati 'Adeviyye	Seci-i Mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı mefruk

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia-i Adeviyye menkıbelerinde ilk menkıbe “rivâyet olunur ki” ifadesi ile başlamıştır. Öncelikle erkek evliyâ arasında bir velî hanımdan bahsedilmesi

Fahr-i Kâinât'ın "Dîninizin üçte ikisini Âişe'den öğrenin." hadis-i şerîfine dayandırılmıştır. Bu durum *Tezkire-i Evliyâ'da* 1 cümle ile açıklanmıştır: "Su'âl iderse, erler arasında hâtûn kişi niçün anıduñ, cevâb oldur ki Server-i Kâ'inât 'Aleyhi's-selâm buyurur: Dîniñüzün üç bölügde ikisini Hâzret-i Âişe'den öğrenün, didi." (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 11a) Bu ifadeden sonra Hz. Râbia'nın doğumunun hikâye edildiği menkıbeye geçilmiştir. Bu bölüm "naql olunur ki" ifadesi ile başlamıştır. (11a)

Uluhan Özalan'ın çalışmasında erler arasında hanım bir velînin neden anıldığına dair uzun bir açıklamaya yer verilmiştir:

"Eger bir kimse eyide 'Anuñ zıkrin erenler şafında ne-çün eyledün?' eyidevüz: 'Hoca-yı Enbiyâ şalavâtu'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi buyurur kim : *"inna'l-lahe lâ yenzuru ilâ şuveriküm."*¹ Ya'nî iş (...) Dağı buyurur kim : *'yuşseru'n-nâsü 'alâ niyyâtihim."*² Eger revâ-y-ısa dînün iki şülşi 'Âişe'den razıya'llâhu 'anha dutulmuşdur, hem revâ ola anuñ qaravaşlarınuñ birisinden dîn fâyidesin dutmağ. Çünki 'avrat kişi Tanrı yolında er gibi ola, aña' avrat dimege yaramaz. Ne kim Abbâs-ı Tûsî eyitdi: 'Yarın 'arşa-yı kıyâmetde çağırılar ki erenler şafına kim girür? Eñ öñdin qadem uran Meryem ola' Ve dağı Hasan ol meclisde ki Râbi'a olmaya idi meclis itmez-idi, terk iderdi. Pes anün gibi kişinün zıkrin erenler arasında itmege yarar. Hâkîkat ma'nîsi budur kim bu kavm kim vardur kamusu yokdur. Tevhîd içinde benüm ya şunuñ ne vücûdı kalur tâ ere ve 'avrata ne dege." (Özalan, 2009, 94-95)

Ardından Ebû Alî Fârmidî'den (r.h.) bir rivâyete yer verilmiştir: "Peygamberlik ululuk ve yücelikdür. Ululuk, küçüklik anda olmaya ve pes velî olmak dağı böyle ola. Hâşşa Râbi'a ki rûzigârı içinde nazîri yoğ-ıdı, ma'rifeti yavlağ bilürdi, mu'âmele kılurdi. Kamu ulularuñ mu'teberi idi. Hüceti kâti' bilürler-idi." (Özalan, 2009, 95) Uluhan Özalan'ın çalışmasında Râbia'nın doğumunun anlatıldığı menkıbeye geçilmiştir. Menkıbenin başlangıcı hikâye ve rivâyetlerin aktarılmasında kullanılan "ve nakıldır kim" ifadesi ile yapılmıştır.

Serhat Küçük'ün çalışmasında da erkek velîler arasında bir velî hanımdan bahsedilme sebepleri Uluhan Özalan'ın çalışmasına benzeyen ifadelerle açıklanmış olup bu bölüm 7

¹ Mânâsı: Allah sizin suretinize bakmaz.

² Mânâsı: İnsanlar niyetlerine göre haşr olur.

cümleden müteşekkildir. (Küçük, 110) Bu bölümden sonra Ebû Alî'den aktarılan rivâyet de benzer ifadelerle anlatılmıştır: “Nübüvvet ‘ayn-ı ‘izzetdür ve rif’atdûr. Vilâyetde ululuğdır. Anda ululuğ kiçilük yokdur, cemî‘i birdür. Hıuşusen Râbi‘a kendü zamanında ma‘rifetde ve tahkîkde ve tevhîdde bî-naẓîr idi. Rûzigârda hüccete kâdir idi, hem ẓatı‘ idi.” (Küçük, 2011, 110) Bu ifadelerden sonra “Naẓldür ki” ifadesi ile Râbia’nın doğumunun anlatıldığı menkıbe başlamaktadır.

Sinan Paşa’nın *Tezkiretü’l-Evliyâ*’sında, diğer üç eserde de anlatılan erler arasında bir hanım velînin anılmasının sebebi ile Râbia’nın doğumu anlatılmadan Hz. Râbia’nın zühd ve ibâdet halinin tezkirelerde hikâye edildiği, ilim ve mârifet dolu sözlerinin şeyhlerin dilinde rivâyet olduğu, zamanının ulularının katında muteber ve meşhur bir kimse olduğunu ifade eden bir cümleye yer verilmiştir:

“Cümlesinden birisi ve aralarından bir ulusu Râbi‘adur ki ricâl-i meşâyıh arasında ağılup ve cümlesinden birisi şayılup zühd ü ‘ibâdetde ahvâli var ki tezkirelerde hikâyetler olmışdur söylenür ve ‘ilm ü ma‘rifetde aqvâli var ki elsün-i meşâyıhda rivâyetler olmışdur dinilür, zamânınun uluları ẓatında mu‘teber ve meşhûr ve şoğra gelenlerün dillerinde mezkûr olmışdur.” (Sinan Paşa, 1987, 64)

Ardından Râbia’nın doğumu anlatılmadan fakir bir ailenin kızı olduğu söylenip doğrudan Hasan Basrî (r.a.)’nin katında tevbe edip ibadetle meşgul olduğu anlatılmış ve Râbia’nın hacca gitme bahsine geçilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ’da Hz. Râbia’nın doğumu bahsinde babasının fakir olduğu, evlerinde hiç bir eşya olmadığı belirtilerek ailesinin yakmak için mum, çıra ve Râbia’yı sarmak için bez olmadığı (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665,11a), Serhat Küçük’ün çalışmasında ise Râbia’nın göbeğine sürmek için yağ ile Râbia’yı sarmak için bez olmadığı ifade edilmiştir. (Küçük, 2011, 110) *Tezkire-i Evliyâ*’da Râbia’nın kardeşlerinden biri gelip babasına komşudan bir mum ile çıra alalım demesine karşı babası mahluktan bir şey istememeye söz verdiğini söylemiş (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 11b), Serhat Küçük’ün çalışmasında ise komşusunun kapısına gitmiş fakat kimseden bir şey istememeye Allah’a söz verdiğinden kapıyı çalmadan geri dönmüştür. (2011, 110) Uluhan Özalan’ın çalışmasında da baba, hanımının sözü üzerine komşusunun kapısına varmış, fakat kapıyı çalmadan geri dönerek eşine kapıya çıkan olmadığını söylemiştir. (2009, 95) *Tezkire-i Evliyâ*’da Râbia’nın babasının komşuya gidip kapıyı çalmadan geri dönmesi hadisesi yer

almamaktır. Ayrıca her iki eserde de Râbia'nın babasına komşuya gitmesini söyleyen kişi hanımıdır fakat *Tezkire-i Evliyâ*'da kızlarından biri gelip söylemiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 11a) Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında ise bu bölüm yer almamaktadır.

Tezkire-i Evliyâ'da rüya bahsinde “Ol gam ile başını dizine koyup uyıdı.” (11a) ifadesi yer almaktadır ki uyuyanın Râbia'nın babası olduğu düşünülmekte ise de anlam belirsizdir. Uluhan Özalan (2009, 95) ile Serhat Küçük'ün (2011, 110) çalışmalarında uykuya dalıp rüya gören kişinin Râbia'nın annesi olduğu belirtilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ'da rüyasında Fahr-i Kâinâtı gören kişiye Efendimiz (s.a.v.)'in “Gam çekme. Ol Râbi' a dünyaya geldi. Sa'âdetlüdür, benüm ümmetümden yetmiş bin kişiye şefâ' at ider.” buyurduğu rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet Uluhan Özalan'ın çalışmasında (2009, 95) da yetmiş bin kişiye şefa'at edeceği şeklindeyken Serhat Küçük'ün çalışmasında seksen bin kişinin Hz. Râbia'nın şefaati ile cennete gireceği (2011, 110) şeklinde farklılık göstermektedir.

Rüyanın devamında *Tezkire-i Evliyâ*'da Efendimiz (s.a.v.) rüya gören kişiye Basra şehrinin beyi olan Îsâ'ya varıp kendisinden selâm iletmesini ve her gün 100 salavât, her Cuma gecesi 400 salavât çekerken bu geceki salavâtını unuttuğunu; buna kefâret için Râbia'nın babasına helal malından dört yüz altın vermesini söylediği rivâyet edilmiştir. Eserde rüyayı gören kişinin uyanmasının ardından doğrudan Basra beyinin ihsanda bulunması hadisesine geçilmiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 11b)

Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında rüya bahsinden sonra rüyayı gören kişi (hanım) gördüklerini bir kağıda yazıp kağıdı Basra beyine iletmesi için eşine verir. Râbia'nın babası Basra beyine iletme üzere kağıdı alır, Serhat Küçük'ün çalışmasında çavuşa verir (2011, 111), Özalan'ın çalışmasında ise beyin kendisine verir (2009, 96). Bu rivâyet *Tezkire-i Evliyâ*'da yer almamakta olup çeşitli sebeplerle yazılmadığı ya da atlanmış olduğu düşünülmektedir.

Tezkire-i Evliyâ'da Basra beyi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendisini anmasına sevinerek şükranını ifade için fukaraya bin altın tasadduk eylemiş, dört yüz altın da Râbia'nın babasına vermiştir. Babası da ihtiyaçlarını almıştır. Serhat Küçük'ün tezinde Basra beyi kendisine mektubu ileten kişilere on bin akçe, Râbia'nın babasına da dört yüz dinar vermiştir.

Serhat Küçük'ün çalışmasında Basra beyi ihsanını ilettikten sonra Efendimizi rüyasında gören kişiyi görmek istediğini ve “Ben varayım yüzümi ayağına süreyim. Ammā her vakt ki hāceti ola gelsün başa, siz bildürün.” (2011, 111) diyerek hürmetini bildirmiştir.

Uluhan Özalan'ın tezinde de Basra beyi on bin altın dervişlere, dört yüz altın Râbiâ'nın babasına verdikten sonra “Ben sakalımı onun eşiğine süreyim.” (2009, 96) diyerek tazim ve hürmetlerini bildirmiştir. *Tezkire-i Evliyâ*'da Basra beyinin, Râbia'nın babasına saygı ve hürmetlerini içeren bu ifadeler yer almamaktadır.

Rüya ve Basra beyinin ihsanda bulunması bahsi Uluhan Özalan'ın tezinde 21, Serhat Küçük'ün tezinde 13 cümlede, *Tezkire-i Evliyâ*'da ise 12 cümlede anlatılmıştır.

Tezkire-i Evliyâ'da Basra beyinin Râbia-i Adeviyye'nin babasına ihsan ve hürmette bulunması hadisesinden sonra Basra'ya kıtlık düşmesi ve Râbia'nın anne babasının vefatı ile kız kardeşlerinin dağılması ve Râbia'nın esir edilmesi, kaçarken kolunu incitip Allah'a (c.c.) yalvarması anlatılmıştır. (Pîrî Halife, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 11b) Râbia-i Adeviyye'nin Allah'a münâcaat ettiği bölümde Râbia-i Adeviyye bir ses işitir ki “...ğam yime, kıyâmet gününde peygamber gibi olasın.” (11b) denilir. Bu ifadeler Serhat Küçük'ün ve Uluhan Özalan'ın tezlerinde farklıdır. Küçük'ün çalışmasında “...kayıрма, bir makâma irişersin ki cemî'-i gök mu'karrebleri şa'na muhtâc olırsalar.” (2011, 111); Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise “Kıyurmagıl. Yarınkı gün bir merteben olırs ki gökdeki mu'karreb firişteler senünle fa'hlırsalar.” (2009, 96) olarak ifade edilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia'nın esir edilerek satıldığı ifade edilmişse de miktarı belirtilmemiştir, fakat diğer iki çalışmada altı akçeye satıldığı yazılmıştır. Basra'da kıtlık olup Râbia'nın sıkıntılar çekmesi ve Allah'a yalvardığı bu bölüm Uluhan Özalan'ın çalışmasında (2009, 96) 18 cümle ile anlatılmış, Serhat Küçük'ün doktora tezinde (2011, 111) 12 cümle ile *Tezkire-i Evliyâ*'da (12a) 12 cümlede anlatılmıştır.

Râbia'nın esir edildiğinde daima oruç tutup geceleri vaktini ibadet ve namazla geçirmesi ile Allah'a dua ettiği bölüm *Tezkire-i Evliyâ*'da ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında benzer olay örgüsü ile aktarılmıştır. Serhat Küçük'ün tezinde olay örgüsü aynı olmakla birlikte Râbia'nın Allah'a yakardığı bölümde bazı kelimeler Arapça'dır. *Tezkire-i Evliyâ*'da Râbia'nın yakarış ve dua ifadeleri 5, Küçük'ün tezinde 5

cümle, Özalan'da ise 3 cümleden müteşekkildir. Râbia'nın dua ve yakarışlarının anlatıldığı bölümler aşağıda verilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ: İlâhî yâ Rabbi, sen bilürsin, benüm gönlüm senün buyrığın tutmak ister. Senün hizmetün benüm gözümün nûrudur. Beni kimseye kûl eyledün. Yoḥsa bir sâ' at ' ibâdetden ḥâlî olmazdum. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 12b)

Serhat Küçük'ün çalışması:

“İlâhî sen bilürsin kim benüm gönlüm senün vişâlün arzu ider, senün muḥabbetine müte' allikdûr. Gönlüm gözüm çırağı senün müşâhedendür. Eger iş benüm elümde olaydı, bir lahza senün tâ' atından ḥâlî olmayaydum, illa nidelüm beni maḥlûk eline virdün. Esîr oldum. Aña daḥî kulluk gerek.” (2011, 111)

Uluhan Özalan'ın çalışması: “İlâhî sen bilürsin kim benüm gönlüm dileği buyruḡuna muvâfaḡat eylemekdûr ve gözüm aydınlığı dergâḡında kulluk kılmakdur Bir maḥlûḡun elinde esir kıldun. Kulluḡunı yirine tamam getürimezven.” (2009, 96)

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia'nın yakarışlarını duyan efendisi gece kalkarak pencereden Râbia'nın odasına baktığında onun dua halinde olduğunu fakat başı ucunda havada bir kandilin asılı olduğunu görüp korkmuş ve sabah olunca Râbia'yı çağırarak onu âzâd etmiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 12b-13a) Serhat Küçük'ün tezinde Râbia'nın destur isteyerek (2011, 111-112); Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise Râbia'nın destur alarak gittiği (2009, 97) belirtilmişse de *Tezkire-i Evliyâ*'da bu ayrıntıya yer verilmemiştir.

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia azad edildikten sonra bir virâneye giderek her gün ibadetle meşgul olarak günde bin rekat namaz kılmış ve Hasan Basrî'nin meclisine varmıştır. (13a) Günde bin rekat namaz kılması Serhat Küçük'ün tezinde de (112) yer almakta olup Özalan'ın çalışmasında bu sayı belirtilmemiş, yalnızca ibadetle meşgul olduğu anlatılmıştır. (97)

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia-i Adeviyye'nin ibadetle meşgul olma hali anlatıldıktan sonra onun hacca gitmesi ve giderken yolda yaşadığı olayların anlatıldığı menkıbeye geçilmiştir. Fakat Serhat Küçük (2011, 112) ve Uluhan Özalan (2009, 97)'ın çalışmalarında onun çalgıya meylettği fakat Hasan Basrî'nin meclisine varıp tevbe ettiği rivâyetinden bahsedilmiştir. *Tezkire-i Evliyâ*'da bu rivâyet yer almamaktadır.

Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında yalnızca Hasan Basrî (r.a.)'nin meclisine varıp tevbe ettiği ifade edilmiştir. (Sinan Paşa, 1987, 64)

Tezkire-i Evliyâ'da devam eden satırlarda Râbia-i Adeviyye'nin hacca gitmek üzere yola düşmesi, eşeğinin yolda ölmesi ve Râbia'nın kervandaki insanlara tamah etmeden Rabb'ine yönelmesi, münâcaat etmesi; eşeğinin dirilerek Râbia'nın yola devam etmesi olayları anlatılmıştır. (13a-13b) Bu bölüm *Tezkire-i Evliyâ*'da 8, Serhat Küçük'ün çalışmasında 9, Uluhan Özalan'ın çalışmasında 11 cümlede anlatılmıştır. Bu satırlarda benzer ifadeler kullanılmıştır.

Râbia'nın yakarışları *Tezkire-i Evliyâ*'da şu şekildedir: “Didi: Ey benüm Hudâvendüm! ‘Âciz ü ğarîb hâtûnı kendü evine da‘vet eyledün, yol ortasında benüm eşegümü öldirdün, beni yâbânda kuduñ, diyüp bu münâcaatı eyledi. Hemân bi-izn-i Hudâ merkeb debrenüp kalkdı.” (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 13b)

Serhat Küçük'ün çalışmasında da benzer ifadeler yer almaktadır: “Eyitti: İlâhî pâdişâhlar böyle mi idürler, bir ‘âciz derd-mendeyi evüñe okuduñ, yolda merkebüm öldürdün. Beni bu ‘acizla Beriyyede ser-gerdân itdün. Henüz bu münâcât tamâm olmadan eşek dirildi, tırı geldi.” (2011, 112)

Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise bu ifade “Yüzün secdeye urup eyitti: İlâhî pâzişâhlar pâzişâhı bir ğarîb ‘âcize ‘avrat-ıla böyle itmezler. Beni kendü evüñe kığırduñ, külügümü yol üzerinde öldürdün. Beni uşda, yabanda kuduñ. Henüz münâcât tamâm olmamış-ıdı. Ki küllüğü deprenüp örü durdı.” cümleleri ile ifade edilmiştir. (2009, 97)

Yukarıda Râbia'nın münâcaatı ve eşeğinin tekrar kalkıp yürümesi olayından bahsedilmiştir. *Tezkire-i Evliyâ*'da Râbia'nın eşeği duanın bitmesinin ardından hareketlenip kalkmış, lakin diğer iki eserde de münâcaat bitmeden eşeğin hareketlenip kalktığı ifade edilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ'da münâcaattan sonra Râbia'nın eşeği hareketlenmiş, Râbia hacca yönelerek yola devam etmiştir. Serhat Küçük (2011, 112) ve Uluhan Özalan'ın çalışmaları (2009, 97) Hak Teâlâ'nın Râbia'nın gönlüne nidâ kıldığı ve münâcaatına karşılık verdiği cümleler yer almaktadır. Bu cümleler her iki eserde de benzer ifadelerle, 4 cümlede anlatılmıştır.

Tezkire-i Evliyâ'da Kâbe'nin Râbia-i Adeviyye'yi karşılama bahsinde Râbia-i Adeviyye "Yâ beyti, başa Rabb'üm gerek." buyurmuş, Serhat Küçük'ün metninde ise "Başa evün issin gerek, evi neylerem?" (2011, 112) demiştir. Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise daha uzun bir yakarış ve niyâz ifadesi yer almaktadır: "İlâhî sensüz evi niderven? Başa seni gerek ki *men teḳarrabe ileyye şibrân teḳarrabethu ileyhi bâ'an*.³ Ka'be'yi ne göreyin. Ka'be istiṭâ'atı bende yokdur. Ben Ka'be cemâli ile ne şâz olayın." (2009, 98).

Tezkire-i Evliyâ'da bu rivâyetten sonra İbrâhîm b. Edhem'in (r.a.) Mekke-i Mükerreme'ye gidişi, her adım başı namaz kılması ifade edilmişse de bu yolculuğa dair bir süre bilgisi verilmemiştir. Uluhan Özalan (2009, 98) ve Serhat Küçük'ün (2011, 112) çalışmalarında İbrâhîm b. Edhem'in on dört yılda Kâbe'ye vardığı ifade edilmiş olup bu rivâyet *Tezkire-i Evliyâ*'da yer almamaktadır.

Tezkire-i Evliyâ'da İbrâhîm b. Edhem Kâbe'yi yerinde bulamayınca Allah'a yalvarıp sorar: "Yâ Rabbi! Kâbe nereye gitti?" Buyrulmuştur ki "Râbi'a kulum yolda kaldı, Beytu'llâh ana istikbâle gitti." Bu cümleden sonra Râbia'nın geldiği ve İbrâhîm bin Edhem'e "Yâ İbrâhîm! Sen mal kuvveti ile geldün, ben niyâz ile geldüm." dediği belirtilmiştir. Uluhan Özalan'ın çalışmasında Râbia'nın "Sen yolu namâz-ıla kesdün ammâ biz niyâz-ıla kesdük" (2009, 98) dediği nakledilmiştir. Serhat Küçük'ün çalışmasında ise bu ifade "... on dört yıldur kim bâdiyeyi namâz ile ḳat' itdün, ben niyâzla geldüm" (2011, 112) şeklindedir.

Sinan Paşa tercümesinde Kâbe'nin Râbia'yı karşılamaya gitmesi olayının bir tahlili yapılmıştır. Bu bölüm secili kelimelerden oluşan, sanatlı bir söyleyişin tarzının yoğunlukta olduğu 19 cümleden oluşmaktadır. Sinan Paşa, Kâbe'nin Râbia'yı karşılamaya gelmesi durumunu büyük bir gerçeklik olarak nitelendirmiş, İbrâhîm b. Edhem'in Kâbe'yi yerinde bulamayışını da bir delil olarak zikretmiştir. Ona göre, Kâbe'nin zahiri dünyadaki göz ile yerinde bulunması da bu duruma zıt bir durum değildir. Nitekim her varlığın temsil âleminde bir sureti vardır ve her varlığın o âlemde bir rûhâniyeti vardır; gönül erleri de Kâbe'nin rûhâniyetini, yani hakîkî Kâbe'yi hac ederler. Bu sebeple Kâbe'nin Râbia'yı karşılamaya gitmesi câizdir ve mümkündür. Bu sebeple gerçek Kâbe'yi isteyen, yerinde bulamaz, zahirî Kâbe'yi arzulayan kişiye ise Kâbe yerinden ayrılmaz.

³ Kudsî Hadis: Kim bana bir adım yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. (Buhârî, Tevhid, 15 [7411])

Bu ifadeler Sinan Paşa'nın eserinde şöyle anlatılmıştır:

“Bunun ma‘nâsı bu düldür ki şüret-i mişâli ile Ka‘be aña mütemessil ola ve yâhûd başarina Hâk Ta‘âlâ kuvvet virüp/ yol ortasında Ka‘be’yi göre. Zîrâ bu iki tarîk dağı egerçi ehlu’llâh hazretlerinde olur ve bu iki uslûb dağı anların arasında çok bulunur ammâ bu husus bu kısımdan olmuş degüldür ve bu ka‘ziyye bu resm-ile bulunmuş degüldür. Ka‘be istikbâle gelmek tamâm hakîkatdür egerçi bunun ma‘nâsını taşavvur itmek itmek ‘azîm dikkatdür ve buña karînedür ki İbrâhîm-i Edhem ol vâkt Ka‘be’yi anda bulmadı, bir za‘îfenün istikbâline gitmişdür dinildi. Ve buña münâfî degüldür ki her kişi ol vâkt Ka‘be’yi yirinde göre, ‘âlem-i zâhirde yirinden ayrılmayup tura.” (Sinan Paşa, 1987, 65)

Bu ifadelerden sonra temsil alemin olan bu dünyada her yaratılmışın bir sûreti ve beraberinde bir rûhâniyetinin olduğu, hakîkî Kâbe'nin sûret âlemindeki Kâbe olmadığı, hakîkî Kâbe'nin, Kâbe'nin rûhâniyeti olduğu ve gönül erlerinin de onu hac ettiklerinden bahsetmiştir.

Sinan Paşa'nın menâkıbında Râbia-i Adeviyye hac edâ ettikten sonra Allah'a dua ve niyâzda bulunmuştur:

“Yâ ilâhî! İki nesneye dağı hasenât koyup tûrursın ve iki ‘amele dağı hasenât koyup tûrursın, biri hacdur ki anda va‘delerün var ve biri müşibetdür ki anda da va‘delerün var. Eger haccum kabûl itdünse anın meşûbâtın vir eger itmedünse ol müşibetün hasenâtın vir.” (Sinan Paşa, 1987, 67)

Bu rivâyet *Tezkire-i Evliyâ*'da yer almamaktadır. Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında da Râbia-i Adeviyye hacca gidip ibadet ederek ağlamış ve münâcaatta bulunmuştur. Râbia'nın dua ve yakarışlarındaki ifadeler Sinan Paşa'nın çalışmasıyla benzer niteliktedir.

Üç tezkiretül-evliyâ tercümesinde de Râbia-i Adeviyye'nin Basra'ya geri dönerek ibadetle meşgul olması ve bir yıl geçtikten sonra “Geçen yıl Kâbe bize karşı geldi, bu yıl biz Kâbeye varalım.” diyerek tekrar Kâbe'ye gitmesinden bahsedilmiştir. Râbia-i Adeviyye'nin bir yıl sonra tekrar hacca yönelerek yapmış olduğu yolculuk Uluhan Özalan'ın çalışmasında bir yıl, Serhat Küçük'ün çalışması ve Sinan Paşa'nın eserinde ise yedi yıl sürmüştür. Sinan Paşa'nın eserinde bu durum “Yidi yıl zahmet çeküp tã‘at itdi tã sekizinci yıl Mekke'ye yitişdi.” olarak ifade edilmiştir.

Uluhan Özalan'ın çalışmasında Ebû Alî Farmidî'den, Serhat Küçük'ün çalışmasında ise Şeyh Alî Fârende'den nakledilen bu olaylarda Râbia-i Adeviyye Arafat'a ulaştıktan sonra hâtıftan bir ses gelmiş ve kendisine gök yüzünde asılı duran kan deryası gösterilerek bunun ilk menzilde yolda kalan aşıkların gözlerinin yaşı olduğu söylenmiştir. Râbia-i Adeviyye kendisinde özür hali zuhur edince hüznlenerek Basra'ya geri dönerek itikafa girmiştir. Bu menkıbe Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sında yer almamaktadır. Râbia'nın bu defa hac edemeyişi Sinan Paşa'nın tercümesinde ise seci ve tamlamaların olduğu birkaç cümle ile anlatılmıştır:

“İmdi bu bir ‘aceb kudretdür ve bu bir garîb hikmetdür, bir def’ada Ka‘be aña karşı gitdi ve bir def’ada Ka‘be’ye girmege liyâkati gitdi. Bu dağı degüldi ki sonra tedennî itmiş ola, Allâh yolında mertebesinden düşmüş ola. Belki bu hâlet zuhûr-ı tecebbür-i kibriyâdur ve ‘alâmet-i tereffu’ u istignâdur, bu dağı aña bir nev’i tesellîsidür. Belki diğkat olunursa eyle gözükür ki bu mertebesi evvelki mertebesinden efzâl olur.” (1987, 67)

Bu ifadelerden sonra Sinan Paşa'nın menâkıbında yalnızca bir rivâyete yer verilmiş olup ardından onun tarihlerde pek çok zarif fikirlerinin ve yüce kelimâtının olduğu ifade edilmiş; maksadın bir kaç söz ile onu yâd etmek ve ruhundan meded ummak olduğu ifade edildikten sonra onun güzel ahlakı anlatılmıştır. Son olarak vefâtı ile ilgili rivâyet edilen hadiseler aktararak duada bulunulmuştur. (Sinan Paşa, 1987, 68-69)

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sında 14a'da Râbia-i Adeviyye'nin İbrâhîm bin Edhem ile konuşmasının ardından Mekke'de Mekke kadınlarının Râbia-i Adeviyye'yi ziyarete gelip helal rızık yemek maksadıyla sofrasına konuk olmaları anlatılmıştır. Metinde Râbia-i Adeviyye kadınların önüne iki ekmek getirmiş fakat kapıya bir ihtiyaç sahibi gelmiş ve Râbia-i Adeviyye iki ekmeği de ona vermiştir. Çok geçmeden kapıdan başka bir kadın elinde on sekiz ekmek ile gelmiş fakat Râbia-i Adeviyye bunların kendisine gönderilmediğini söyleyerek kadını göndermiştir. Kadın avluda sakladığı iki ekmeği de ekleyerek toplam yirmi ekmeği getirmiştir. Evine misafir olan kadınların bu duruma şaşkınlıkları üzerin Râbia onlara şaşkınmalarını, kendilerine iki ekmek yetmeyeceğinden kendisinin Allah'a niyâz ettiğini ve Allah'ın bir muhtaç kimseyi kapısına göndermesiyle iki ekmeği sadaka olarak verdiğini söyleyerek “Kim bir iyilik

ile gelirse ona on katı vardır”⁴ âyet-i kerîmesini okumuştur. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 14a-14b) Uluhan Özalan (2009, 100) ve Serhat Küçük’ün çalışmalarında (2011, 113) iki din büyüğünün Râbia-i Adeviyye’nin katına geldiği belirtilmişse de *Tezkire-i Evliyâ*’da gelenlerin sayısı belirtilmemiştir. *Tezkire-i Evliyâ*’da Mekke’ye gelen Râbia-i Adeviyye’yi Mekke kadınlarının ziyaretine gelerek helal lokma için oturdukları (14a) ifade edilmiştir. Uluhan Özalan’ın çalışmasında eve gelen iki zât helal lokma ile iftar edeceğiz diyerek sevinmişlerdir (2009, 100). Pîrî Halîfe’nin *Tezkire-i Evliyâ*’sı ile Serhat Küçük’ün çalışmasında ise iftar etme bahsi yer almamaktadır.

Tezkire-i Evliyâ’da Râbia-i Adeviyye’nin evine hırsız girmesi ile alakalı menkıbede hırsız bulduğu bir eşyâyı eline almış ve kapıya yöneldiğinde kapıyı bulamamıştır. Bezi bıraktığında kapıyı bulmuş, eline aldığı tekrar kapıyı bulamamıştır. Bu durum *Tezkire-i Evliyâ*’ya göre bir kaç defa tekrarlamış (15a), Serhat Küçük’ün çalışmasında (2011, 144) bu durum yedi kez tekrarlamıştır. Uluhan Özalan’ın çalışmasında (2009, 101) ise bir iki defa tekrarladığı ifade edilmiştir. *Tezkire-i Evliyâ*’da bir nidâ gelmiş ve “Yâ uğrı, Râbi‘ a kendüni başa ısmarladı. Sen degül şeytan dağı anuñ yanına gelmez. Ey şaşhun, bir dost uyursa bir dostı anı bekler, uyumaz.” (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 15a) denilmiştir. Serhat Küçük’ün çalışmasında “Ol otuz yıldur kendüyi bize ısmarlamışdur. Şeytânun zehresi yokdur ki aña dağl ide-bile. Ey tarîkat uğrusı bir dost uyursa bir dost uyanıkdur.” (2011, 114) şeklindedir. Uluhan Özalan’ın çalışmasında ise “İy kişi kendüzünü incitme. Ol bunca yıldur ki kendüzini bize ısmarlamışdur. İblis’ün zehresi yokdur ki anuñ yöresine yörene. Sen dağı kendüzünü incitme. İy tarar-ı tarîkat eger bir dost uyursa bir dost uyanıkdur.” (2009, 101) olarak ifade edilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ’da (15a) Râbia’nın evine hırsız girmesi hadisesinin ardından yardımcısının soğan pişirmek istemesi fakat evde bir soğan bulunmadığından komşudan isteme talebinde bulunma bahsi anlatılmıştır. Râbia bu talep karşısında Allah’tan başka kimseden bir şey istemediğini ifade etmiş ve ardından havadan bir kuşun ağzında soyulmuş bir soğanla geldiğini görmüştür. Mekturden (cezalandırılmaktan) korkarım diyerek almamış ve kuru ekmek yemiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 15a) Bu menkıbe “ya‘ nî benüm günâhum çokdur şükür idemem dimekdür”

⁴ Enam 6/160.

ifadesi ile son bulmuştur. Bu ifadenin mütercim tarafından mekr kelimesini açıklama amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir.

Uluhan Özalan'ın çalışmasında (2009, 102) Râbia-i Adeviyye' nin hizmetkârı iç yağı ve soğanla yemek yapmak istemiş, fakat soğan olmadığından komşudan istemeyi teklif etmiştir. Râbia-i Adeviyye ise “Kırk yıldur ki Tanrı-y-ıla ‘ahd itmişem ki andan artukdan nesne dilemeyem. Ko, kayırmaz. Şoğansuz olsun” demiştir. Fakat havadan bir kuş gelerek tencerenin içine soyulmuş bir soğan bırakmış; Râbia-i Adeviyye ise “Hiç mekrden emîn degülem.” diyerek yağ ve soğanı yememiş, kuru ekmek yemiştir.

Serhat Küçük'ün çalışmasında (2011, 114) “Râbi‘a eydür, mekrden emîn degildür. Ol aşdan yimedi.” ifadeleri kullanılmış olup Râbia-i Adeviyye' nin kuru ekmek yemesine dair bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu menkıbe *Tezkire-i Evliyâ*’da 7, Serhat Küçük'ün çalışmasında 9, Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise 12 cümle ile anlatılmıştır.

Bu menkıbe Serhat Küçük'ün çalışmasında *Tezkire-i Evliyâ* ile aynı düzen içerisinde, aynı sırada yer almaktadır. *Tezkire-i Evliyâ* ve Serhat Küçük'ün çalışmalarında bu menkıbe Râbia-i Adeviyye'nin evine hırsız girmesi hadisesi ile dağ hayvanlarının ve geyiklerin Hasan Basrî'den (onların iç yağını yediği için) kaçmaları hadisesi arasında anlatılmıştır. Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise Hasan Basrî ile ilgili olan menkıbe Râbia'nın kuşun getirdiği soğanı yememesi menkıbesinden önce anlatılmıştır.

Tezkire-i Evliyâ’da 15b’de dağ canavarları ve geyikleri gelip Râbia-i Adeviyye’yi seyredirken Hasan Basrî’nin gelmesiyle birlikte tüm hayvanlar kaçmış, Râbia-i Adeviyye Hasan Basrî’ye bugün ne yediğini sormuş ve Hasan Basrî de iç yağı ile soğan yediğini söylediğinde Râbia-i Adeviyye ona “Yâ Hasan, sen anlaruñ iç yağını yirsin, anlar senden niçün kaçmasunlar?” demiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 15b) *Tezkire-i Evliyâ*’da 8 cümlede anlatılan bu hikâye Serhat Küçük'ün çalışmasında 10, Uluhan Özalan’da 11 cümlede anlatılmıştır.

Tezkire-i Evliyâ’da dağ canavarları (yırtıcı hayvan), geyikler ve diğer hayvanların gelip Râbia-i Adeviyye’ye bakmaları şeklinde ifade edilen durum; Serhat Küçük'ün çalışmasında Râbia dağa çıktıktan sonra çeşitli yırtıcı hayvanlar, tavşan ve geyik gibi hayvanların Râbia’yı ziyaret etmek için gelmeleri (2011, 114); Uluhan Özalan'ın çalışmasında da yırtıcı hayvanlar ile geyiklerin Râbia'nın çevresine toplanıp halka olmaları (2009, 101) şeklinde anlatılmıştır. Her üç menkıbede de Hasan Basrî'nin

gelmesiyle beraber Râbia'nın etrafındaki tüm hayvanlar dağılmıştır. Bunun üzerine Hasan Basrî, Küçük'ün (2011, 114-115) ve Özalan'ın (2009, 101) çalışmalarında, Râbia-i Adeviyye'ye hayvanların neden kendisinden kaçmadığını sormuştur. Tezkire-i Evliyâ'da Hasan Basrî her hangi bir soru yöneltmemiştir.

Serhat Küçük'ün tezinde bu menkıbe şu şekilde anlatılmıştır: “Hasanı göricek cānavarlar tağıldı. Hasan mütehayyir kaldı. Eyitti: Bular niçün kaçdılar, sende kaçmazlar. Râbi‘a eydür, sen bugün ne yidün? Eydür yağlı şorva içdüm. Eydür, anların yağın yir-isen anlar sende nice kaçmaya?” (2011, 114-115)

Uluhan Özalan'ın tezinde ise şöyledir:

“Ol cānavarlar tağıldılar. Râbi‘a yalunuz kaldı. Hasan mütefekkir oldı. Râbi‘a'ya sordı kim benden ne-çün kaçarlar ve senüñ-ile üns duñarlar. Râbi‘a eyitdi: “Bugün ne yidün” Hasan eyitdi: Biraz iç yağı-y-ıla şoğan yidüm.” Râbi‘a eyitdi: “Bularuñ iç yağın yirsın nice kaçmasunlar” didi. (15a)

Tezkire-i Evliyâ'da Hasan Basrî'nin yaşanan bu hadise karşısında “mütegayyir” olduğu ifade edilmiştir. Bu kelime Uluhan Özalan'ın tezinde “mütefekkir”, Serhat Küçük'ün tezinde ise “mütehayyir” şeklindedir. *Tezkire-i Evliyâ*'da ve Uluhan Özalan'ın çalışmasında Hasan Basrî'nin iç yağı ile soğan yediği, Serhat Küçük'ün çalışmasında ise yağlı çorba içtiği ifade edilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ'da bu menkıbeden sonra Râbia-i Adeviyye, Hasan Basrî'nin penceresinin altından geçerken üzerine su damlaması üzerine yağmur yağdığını zannetmiştir. Fakat düşündükten sonra Hasan Basrî'nin göz yaşı olduğunu anlamış ve “Yâ üstâd, ağlamak erlik degül, qalbüñi yokla.” demiş ve bu söz Hasan Basrî'yi etkilemiştir. (Pîrî Halîfe, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 15b-16a) Bu menkıbe Serhat Küçük'ün çalışmasında 9 cümlede anlatılmış, Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise 10 cümlede anlatılmıştır.

Uluhan Özalan'ın çalışmasında Râbia-i Adeviyye Hasan Basrî'nin evinin önünden geçerken Hasan Basrî'nin başını pencereden çıkartıp ağladığı, Serhat Küçük'ün çalışmasında ise bir pencerede oturup ağladığı ifade edilmiştir. Fakat *Tezkire-i Evliyâ*'da bu ifade yer almamaktadır.

Tezkire-i Evliyâ'da bu menkıbede yer alan Râbia-i Adeviyye'nin Hasan'a söylediği “Yâ üstâd, ağlamak erlik degil, qalbüñi yokla” (16a) ifadesi Uluhan Özalan'ın

çalışmasında “Yā üstāz ağlamak nefis ra‘ nālīgındandır. Pes gözün yaşın saklagıl. Şol kadar ki derünün içinde bir deniz ola nice kim gönlün isteyesin meger kâdir pāzişāh hāzretinden celle ve ‘alā bulasın.” (2009, 102) şeklindedir. Serhat Küçük’ün çalışmasında ise Râbia “Yā Hasan ve yā üstādum, bu ağlamak daḥı du‘ ūnet-i nefsdür. Gözüni şakla, tā gönlün bir denize döne. Ne kadar gönlün isteyesin bulmayasın olmaya ol pādişāh-ı nā-tüvānānuḥ katında olasın” (2011, 115) demiştir. Râbia-i Adeviyye’nin sözleri Uluhan Özalan ve Serhat Küçük’ün çalışmalarında 3 cümleden müteşekkil iken *Tezkire-i Evliyā*’da kısa bir cümlede tamamlanmıştır.

Son hikâyede Hasan Basrî’nin seccadesini su üstüne, Râbia-i Adeviyye’ nin ise havaya atıp üzerinde namaz kılmaları anlatılmıştır. Menkıbede Hasan Basrî, Râbia-i Adeviyye’nin “Gel yā Hasan” demesi üzerine havaya çıkmaya çalışmış, ama kâdir olamamıştır. Bunun üzerine Râbia “yā Hasan senün itdügün balık ider benüm itdügüm işi sinekler ider bundan yegrek ‘amel gerek” (16a) demiştir. *Tezkire-i Evliyā*’da bu hikâye 5, Uluhan Özalan’ın çalışmasında 13, Serhat Küçük’ün çalışmasında ise 10 cümle ile anlatılmıştır.

Tezkire-i Evliyā’da Râbia-i Adeviyye seccadesini havaya attıktan sonra Hasan Basrî’ye yalnızca “gel yā Hasan” (Pîrî Halife, MK. Yazmalar, 06 Mil Yz A8665, 16b) demiştir. Serhat Küçük’ün tezinde (2011, 115) “Yā üstād gel bunda namāz kılalum tā ḥalk daḥı görsün.”, Uluhan Özalan’ın çalışmasında (2009, 102) ise “Yā üstāz berü yukaru gel. Kişiler mertebenüz göreler.” demiştir. Yani *Tezkire-i Evliyā*’da Râbia’nın Hasan Basrî’yi mertebesi görülsün diye havada duran seccadeye davet ettiğine dair bir ifade yer almamaktadır. Uluhan Özalan’ın tezinde Râbia-i Adeviyye’nin sözlerinden sonra “Hasan’uḥ ol mertebesi ve maḳāmı yoḡ-ıdı kim anda çıkabile. Nesne dınmadı.” (2009, 102-103); Serhat Küçük’ün çalışmasında ise “Hasan’uḥ ol makāmı yoḡ-ıdı, tınmadı” (2011, 115) ifadeleri yer almaktadır. *Tezkire-i Evliyā*’da yalnızca “Hasan kâdir olmadı.” denilmiş, o mertebede olup olmadığına dair bir cümle kullanılmamıştır.

Tezkire-i Evliyā’da Hasan Basrî’nin havada duran seccadeye çıkmaya kâdir olamamasının ardından Râbia “yā Hasan, senün itdügün balık ider, benüm itdügüm işi sinekler ider, bundan yegrek ‘amel gerek” demiştir. Yine diğer iki çalışmada da benzer ifadeler yer almaktadır fakat *Tezkire-i Evliyā*’da Râbia-i Adeviyye’nin bu sözleri Hasan

Basrî'yi teselli etmek için, gönlünü almak için söylediğine dair bir cümle yer almamaktadır.

Serhat Küçük'ün çalışmasında Râbia'nın Hasan'ı teselli etmek için “Ol işi sen itdün, bir balık dağı ider. Ol işi ben itdüm, bir siçek dağı ider. Bunun gibi nesneleri fahr idinmek hamılarınıdır, ammâ iş bu nesnelerden taşradur.” (2011, 115) dediğı, Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise Râbia-i Adeviyye'nin, Hasan Basrî'nin gönlünü almak için, “İy üstâz anı kim siz eyledüniz bir balık dağı eyler ve anı kim ben eyledüm bir siçek dağı eyler. İşbu ikiden taşradur aña meşğul olmak gerekdür” (2009, 103) dediğı belirtilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ' da bu menkıbede “hikâyet olunur ki, nakl olunur ki” gibi bir aktarma ifadesi yer almamaktadır. Uluhan Özalan'ın çalışmasında menkıbelerin genelinde, hikâyenin başında kullanılan “ve nakldür kim” ifadesi kullanılmamıştır. Fakat Serhat Küçük'ün çalışmasında hikâye “Naçldur kim” ifadesiyle başlamıştır.

Tezkire-i Evliyâ' da Râbia-i Adeviyye ve Hasan Basrî'nin namaz kılmalarının anlatıldığı menkıbeden sonra Râbia-i Adeviyye'nin (r. anhâ) vefatlarına ve duaya yer verilmemiş olup doğrudan Fudayl b. İyâz bahsine geçilmiştir.

Serhat Küçük'ün çalışmasında ise Râbia-i Adeviyye'den 26 menkıbe (2011, 115-120) daha anlatıldıktan sonra Süfyân-ı Sevrî'dan bir nakil aktarılmış olup bu nakilde Râbia-i Adeviyye'nin dualarına ve yakarışına yer verilmiş, onun bu halde iken ruhunu teslim edişinden bahsedilmiştir.

Uluhan Özalan'ın çalışmasında ise *Tezkire-i Evliyâ'* da da aktarılan bu son menkıbeden sonra 32 menkıbeye daha yer verilmiştir. (2009, 103-115) Bunlar arasında Râbia-i Adeviyye'ye sorulan sorular ve onun verdiği cevaplar ile onun takva ve teslimiyetine dair halleri yer almaktadır. Son olarak onun Allah'a dua ve niyâz halindeki vefatı anlatılmıştır, ardından Fudayl b. İyâz (r.a.) bahsine geçilmiştir.

Sinan Paşa'nın eserinde Râbia-i Adeviyye'nin (r. anhâ) vefatı şu cümlelerle anlatılmıştır: “Âhır ölümlü olıcak katındağı halka: ‘Taşra çıkun, Allâh'ın resülleri geliyorur!’ didi. Bunlar dağı taşra çıkdılar, içerüden bir âvâz işitdiler ki: Yâ eyyetühâ'n-nefsü'l- mutma'inne, irci'i ilâ Rabbiki râziyeten marziyeten fa-dhulî fi 'ibâdî ve'dhulî cenneti.”⁵ (1987,68)

⁵ Fecr 89/ 27-30.

Ve kapanış dua iledir:

“Hak tebâreke ve ta‘âlâ anuñ himmetine göre rahmet ve ‘ibâdetine münâsib ‘inâyet idüp cennet-i a‘lâda kerâmât-ı vişâli ile mükerrem ve firdevs-i mu‘allâda teşrif-i cemâli ile müşerref ü mu‘azzam eyleyüp ebedî menzilini fî maḥ‘adi şıdkîn ‘inde melîkin muḳtedir eyleye. Âmin. Yâ Rabbe’l- ‘âlemîn.” (Sinan Paşa, 1987,69)

Uluhan Özalan’ın çalışmasında Râbia-i Adeviyye’nin (r. anhâ) vefâtı şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Ve daḥı ölesi vaḳt cemâ‘at yastuḡı üzere bulındılar. Eyitdi: “Duruñ, taşra varuñ, ḥalvet eyleñ ki Hak Subḥānehu ve Te‘âlâ dergāhından elçiler gelürler.” Pes cemâ‘at çıkdılar, bir âvâz işitdiler ki: “Yâ eyyetühe’n-nefsü’l- muṭmainnetü irci‘i ilâ rabbiki râḍiyeten merḍıyyeten fedḥulî fî ‘ibādî vedḥulî cenneti” Bir zamân hiç âvâz gelmedi. Pes kapuyı açdılar. Gördiler cān teslim kılmış-ıdı.” (115)

Uluhan Özalan’ın çalışmasında Râbia-i Adeviyye (r.anhâ) vefâtı anlatıldıktan sonra Mahmes-i Tûsî ve Nimet-i Tûsî’nin oğlunun beraber Râbia’nın topraḡına su dökerken ona bir suâl ettikleri ve karşılığında cevap aldıkları anlatılmıştır: “Eyitdiler ki “İy Râbi‘a lâf uruduñ ki iki cihāna baş indürmeyem dir- idüñ. Şimdiki ḥâlde ḥālüñ neye irişdi?” Bir âvâz işitdiler ki “Nuş olsun baña her ne kim gördüm-ise.” (Özalan, 116)

Serhat Küçük’ün çalışmasında vefât bahsi şu cümlelerle anlatılmıştır:

“(…) Çünkü vefâtı yakın oldu, katında oturanlara eydür, tırıñuz çıkıñuz Taḡrı’nuñ elçilerine yir virüñ. Çıkdılar bir âvâz işitdiler ki : ارجعي إلى ربك راضية مرضية : 6 İy ārām idici cān, perverdigārıña dön, şol ḥâlde ki sen andan râzî olasın, ol senden râzî ola. Biraz şabr itdiler, hiç âvâz gelmedi. İçerü girdiler ki göreler. Gördiler vefât itmış: 7” (2011, 121)

Serhat Küçük’ün çalışmasında Râbia-i Adeviyye’nin (r. anhâ) vefâtlarından sonra ayrıca bir duada bulunulmamıştır.

İncelenmiş olan üç tercüme ile *Tezkire-i Evliyâ*’nın mukâyesesi neticesinde Uluhan Özalan ve Serhat Küçük’ün çalışmasına konu olan tercümelerde, Râbia-i Adeviyye’de olduğu gibi diğr velilerin anlatıldığı menkıbelerin de genel olarak *Tezkire-i Evliyâ*’ya

⁶ Fecr 89/27-28.

⁷ Bakara 2/ 156.

göre daha uzun ifadelerle aktarıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu iki tercümede daha çok söz ve menkıbenin yer aldığı; Sinan Paşa'nın eserinin ise diğer üç tercümeden hem menkıbeler hem de anlatım ve üslup açısından ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sinan Paşa'nın eserinde Râbia-i Adeviyye bahsinde olduğu gibi diğer velîlerde de takdim bölümleri uzun ve secili tamlamalarla kurulmuş, velînin vefâtına ve ardından vefât eden velî için söylenen dua ifadelerine yer verilmiştir. Bazı menkıbeler Sinan Paşa'nın eserinde hiç yer almamaktadır. Bazı menkıbelerde ise velînin bir kerametinin ya da bir vakıanın uzun uzun açıklandığı görülmektedir. Örneğin, Habîb-i Acemî'nin su üzerinde yürüyüp giderken Hasan Basrî'nin geçememesinin anlatıldığı menkıbe ile alakalı olarak kerametın bir dervîşı daha fazıl yapmayacağı, bunun Allah katında bilinen bir mertebe olduğuna dair uzun açıklamalar yer almaktadır. (1987,55)

Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının üç tercümesi ile Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sının incelenmesinden elde edilen sonuçlar:

Eski Anadolu Türkçesinin hâkim olduğu 15-16. yy.da yazılmış mensur eserlerde ve halk hikâyelerinde karşılaşılan; bir hikâyenin, rivâyetin aktarımında kullanılan “rivâyet olunur ki, nakl olunur ki ve hikâyet” kavramları Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ'sı* ve Serhat Küçük'ün çalışmasında eserin genelinde kullanılmıştır. Uluhan Özalan'ın çalışmasında çoğunukla “ve nakldür kim” ifadesi kullanılmış olup Sinan Paşa'nın eserinde bu ifadelerden hiç biri yer almamaktadır.

Karşılaştırılan tercümelerden Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında yer alan velîler ile Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sında (2b-99a) anlatılan velîler ve onların eserde sunuluş sırası benzerlik göstermektedir.

Takdîmi yapılan veya ayrı bir bölüm olarak anlatılan velîlerin sayısı, Serhat Küçük'ün çalışmış olduğu tercümede 69, Sinan Paşa'nın eserinde 28, Uluhan Özalan'ın çalışmış olduğu tercümede 13, Pîrî Halîfe'nin eserinde (2b-50b) varaklarda 13'tür.

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ'sı*, Sinan Paşa'nın tercümesi ile Serhat Küçük'ün çalışmalarında eser Câfer-i Sâdık ile başlarken Uluhan Özalan'ın çalışmasında Mâlik b. Dinâr ile başlamıştır.

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia-i Adeviyye bahsinde ayrıca bir takdim bölümü olmayıp Râbia-i Adeviyye'nin takdîmi “Meryem Şafîyye Râbi'a-i 'Adeviyye” kelimeleriyle

olmuştur. Fakat karşılaştırma bölümüne konu olan diğer üç tercümede secili kelimelerle kurulmuş ve Pîrî Halîfe'nin eserinden daha uzun olan bir takdim cümlesi yer almaktadır. Sinan Paşa'nın eserindeki takdim cümlesi en uzunudur.

Tezkire-i Evliyâ'da metnin genelinde aktarılan olaylar daha kısa ve tezyinsiz olup sade nesir dili ile ifade edilmiştir. Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında zaman zaman Arapça ve Farsça kelimelerle kurulmuş terkiplere başvurulsa da metnin genelinde sade nesir dili kullanılmıştır. Sinan Paşa'nın eseri ise yer yer müzeyyen üslubun da hâkim olduğu orta nesir hususiyetlerini taşımaktadır.

Tezkire-i Evliyâ'da aktarılmış olan aynı hikâye ve rivâyetler incelemiş olduğumuz diğer üç çalışmada çoğunlukla daha fazla cümle ve daha uzun ifadelerle anlatılmıştır. *Tezkire-i Evliyâ*'da aktarılan menkıbelerde bilinmeyen bir sebeple olay akışında kopmalar mevcuttur. Bilinçli olarak atlanmış olması da ihtimal dahilindedir. Bu sebeple çalışmamıza konu olan *Tezkire-i Evliyâ*'nın Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının muhtasar tercümesi olduğu düşünülebilir.

Karşılaştırılan eserlerde Râbia-i Adeviyye menâkıbında aktarılan rivâyetlerde olay örgüsü bakımından büyük benzerlik bulunmaktadır fakat sayısal ifadelerde farklılıklar mevcuttur. Örneğin, Râbia-i Adeviyye'nin yetmiş bin ya da seksen bin kişiye şefa'at etmesi şeklinde iki farklı rivâyet yer almaktadır. Bunun yanı sıra Basra beyinin Râbia-i Adeviyye'nin babasının mektubunu kendisine ileten kişiye bin altın ya da on bin akçe tasadduk ettiği şeklinde iki farklı rivâyet karşımıza çıkmaktadır. Yine sayısal ifadelerle alakalı olarak İbrâhîm bin Edhem'in Kâbe'ye varmak için yaptığı yolculuğun Uluhan Özalan ile Serhat Küçük'ün çalışmalarında 14 yıl sürdüğü ifade edilirken *Tezkire-i Evliyâ*'da ve Sinan Paşa'nın eserinde bu ifade yer almamaktadır.

Râbia-i Adeviyye'nin (r. anhâ) yakarışları, dua bölümleri ile konuşmalar *Tezkire-i Evliyâ*'da sade bir üslupla ve kısa cümlelerle aktarılmıştır. Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında sade fakat daha uzun cümleler kullanılmıştır. Sinan Paşa'nın eserinde ise tamlama ve secilerle dolu, sanatlı bir üslubun hâkim olduğu ifade şekli kullanılmıştır.

Tezkire-i Evliyâ'da olaylar: Erler arasında hatun velîden bahsetme sebebi, fakir bir ailede dünyaya gelişi, babasının komşudan mum ve çıra istemeyişi, Basra beyinin Râbia'nın babasına ihsanda bulunması, Râbia'nın esir edilip sıkıntılar çekmesi, dua

etmesi, kurtulması, hacca gitmek üzere yola çıkması, eşeğinin ölmesi, Kâbe'nin Râbia'yı karşılamaya gelmesi, İbrâhîm b. Edhem ile konuşmaları, Mekke kadınlarının Râbia-i Adeviyye'yi ziyaretleri, Râbia-i Adeviyye'nin onlara ikramda bulunması, evine hırsız girmesi, cariyesinin soğan pişirmek istemesi, Hasan Basrî ile karşılaşmaları ve ondan dağ hayvanlarının kaçması, Hasan Basrî'nin gözyaşının damlaması, Hasan Basrî ile namaz kılmaları.

Bu olay akışı Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın tezleriyle benzerlik göstermekle birlikte her iki çalışmanın devamında başka menkıbeler, dualar da anlatılmış olup Râbia-i Adeviyye'nin vefatlarına ve son olarak duaya yer verilmiştir.

Sinan Paşa'nın eserinde olay örgüsü diğer üç eserden daha farklıdır: Takdim cümlesi, hanım bir veliden bahsetme sebebi, Hasan Basrî'nin meclisinde tevbe etmesi, Kâbe'nin Râbia-i Adeviyye'yi karşılaması, Râbia'nın dua ve yakarışları, bir yıl sonra tekrar Kâbe'ye gitmek üzere yola çıkması ve kâdir olamayışı, vefâtı, övgü ve dualar yer almaktadır.

Tezkire-i Evliyâ'da Râbia-i Adeviyye'nin vefâtına ve herhangi bir bitiş cümlesine yer verilmemiştir. Diğer üç tezkiretül-evliyâ tercümesinde Râbia-i Adeviyye'nin vefatından bahsedilmiştir. Bu sebeple Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sının Attâr'ın eserinin muhtasar bir tercümesi olması kuvvetle muhtemeldir.

Sinan Paşa ve Uluhan Özalan'ın çalışmalarında vefattan sonra dua bölümü yer almaktadır. Serhat Küçük'ün çalışmasında da *Tezkire-i Evliyâ*'da olduğu gibi duaya yer verilmemiştir.

Uluhan Özalan ve Serhat Küçük'ün çalışmış olduğu tercümelerde diğer velilerin anlatıldığı menkıbeler incelendiğinde Râbia-i Adeviyye'de olduğu gibi genel olarak ortak anlatılmış olan velîlerde menkıbelerin *Tezkire-i Evliyâ*'ya göre daha uzun cümlelerle anlatıldığı, ve bu iki eserde daha çok söz ve menkıbenin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sinan Paşa'nın eserinin ise diğer üç tercümeden hem menkıbeler hem de anlatım ve üslup açısından farklılık taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

1.3. Mütercim Pîrî Halîfe

Aslen İran'ın Hoy şehrendendir. (Şerîf b Şerîfî, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 9337,11a) Eğirdir'e yerleşip Şeyhülislâm'ın kızıyla evlenmiştir. Merhum Şeyh

Abdullatîf el Kudî Konya şehrine geldiğinde Pîrî Halîfe'nin ondan el aldığı; bu yolda sebât ederek yüksek mertebeye ulaştığı ve bu yolda hizmet ettikten sonra asıl vatanına döndüğü bilgisi yer almaktadır. (Mehmet Mecdî Efendi, 1269) 2. Mehmed (Fatih) devri (1451-1481) başlarında vefat ettiği kaydedilmiştir. (Mehmed Süreyya, 2/43) Bardakçı, Pîrî Halîfe'nin Sadreddin Konevî'nin *en-Nusûs* adlı eserine *Zübdetü't-Tahkîk ve Nüzhetü't-Tevfîk* adlı bir şerh kaleme alarak 18 Şaban 856/3 Eylül 1452'de tamamladığını belirtmiştir. (2008, 28) Oğlu Şeyh Mehmed Çelebi de babasının bu eserine *Zübdetü't-Tedkîk* adlı şerh yazmıştır. (Altunmeral, 2013, 506)

Şerîf b. Şerîfî *Menâkıbu'l-Ârifin* adlı eserinde Pîrî Halîfe'nin yaşamından bazı hadiseleri aktarmış ve kerametlerinden bahsetmiştir. Bunlardan bir tanesi Pîrî Halîfe'nin dervişlerinden Ali Fakih ile olan vakıasıdır. Rivâyete göre Ali Fakih bir gece rüyasında Ak Şemseddîn'i görür ve uyanarak gördüğü rüyayı Ak Şemseddîn'e tâbir ettirir. Ali Fakih, Ak Şemseddîn'in rüyayı tâbir etmesinden sonra uyanarak Pîrî Halîfe'nin huzuruna gelip rüyasından bahsedince "Ak Şemseddîn vakıanı yanlış tâbir etti. O tâbir senin makâmın değildir. Şimdi sen başka makâmdasın. Senin makâmının tabiri şudur..." der. Günler geçtikten sonra Pîrî Halîfe derviş Ali Fakih'i İstanbul'a gönderir. Derviş Ali Fakih İstanbul'a varıp Ayasofya cânibinde Cuma namazını kılar ve Ak Şemseddîn'in vaaz verdikten sonra kürsüden inerek halkla musâfahaya başladığını görür. Derviş Ali Fakih, Akşemseddîn' nin elini öpmeye yönelince Ak Şemseddîn "Dost kokusunu alıyorum. Şeyh Pîrî Halîfe'nin kokusudur." diyerek Ali Fakih'i bırakmaz. Ak Şemseddîn Ali Fakih'i bir müddet halvetine alır ve sohbet ederler. Ak Şemseddîn Hz. Pîrî Halîfe'nin halini sorar ve "Ali Fakih biz senin vakıanı yanlış tabir etmişiz. Tabir şeyhindir" diyerek Pîrî Halîfe'nin sözünü tasdik etmiştir. (Şerîf b. Şerîfî, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz A 9337, 12a-12b) *Menâkıbu'l-Ârifin*'de Pîrî Halîfe'nin boş bir sandığı kimyâya meraklı olan oğlu Mehmed Çelebi'ye kilitletip tevhidle, ibadetle meşgul olduktan sonra o boş sandığın altınla dolmuş olduğunu gösterdikleri anlatılmıştır. (Şerîf b. Şerîfî, 12b) Aynı eserde Pîrî Halîfe'nin Edirne'ye vararak burada uçtuğu için keramet gösterdiği iddia edilen ruhbanı (rahipleri) çağırarak bedeninin nefis terbiyesi ile hafifleştğini (riyâzet) fakat asıl uçmanın bu olmadığını söyleyerek o anda Mekke-i Müşerrefe'ye uçup tekrar geldiklerinden ve bu hadise sonrasında pek çok kişinin Müslüman olduğundan bahsedilmiştir. (Şerîf b. Şerîfî, 12b-13a)

Sicill-i Osmânî'de Pîrî Halîfe isimli iki zâttan bahsedilmektedir. (Mehmed Süreyyâ, 2/44) *Sicill-i Osmânî*'de yer alan bir diğer Pîrî Halîfe'nin de Eğirdir'li bir zâhid ve âbid olduğu, Emir Burhari'den el alarak Hamid'de yerleştiği, 965'de (1558) vefat ettiği ve orada medfun olduğu bilgisi yer almaktadır. (Mehmed Süreyyâ, 2/44)

Çalışmamızın konusu olan *Tezkire-i Evliyâ* isimli eserin sebep-i te'lif bölümünde eserin Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) kabr-i şerîfleri yanındaki camiide müezzin olan Pîrî Halîfe tarafından yazıldığı ifade edilmiştir. (Pîrî Halîfe, 2b) Kaynaklarda Pîrî Halîfe'nin Mekke ve Medine dolaylarında bulunmuş olduğu ifade edilse de müezzin olduğuna dair bir bilgiye rastlanmadığından *Tezkire-i Evliyâ*'nın aynı isimli başka bir zâta ait olmasının da ihtimal dahilinde olduğu düşünülmelidir.

Kaynaklarda yer alan bir diğer bilgiye göre Pîrî Mehmed Hoyî isimli zât takke dikme sanatında usta olup rüyasında gördüğü Hz. Peygamberimizin işareti ile Şeyhülislâm Bedaî Sultân ile birlikte Eğirdir'e gelmiş; bu yolculuk esnasında Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Velî ile görüşerek onun takkesini dikmiştir. Şeyh Berdaî'nin onayıyla takkeyi Hacı Bayrâm'a giydirmiş, Eğirdir'e geldikten sonra Berdaî'nin kızı ile evlenip Şeyh Berdaî'nin talebesi olarak ilim yolunu tutmuştur. Şeyh Berdaî'nin kızı ile olan evliliğinden Şeyh Mehmed Çelebi doğmuştur. Pîrî Halîfe Konya'da Sadreddin Konevî'nin zâviyesinde Abdülatif Kudsî'ye bağlanmış, orada hizmet ederek Zeynîliğin düsturlarını öğrenmiş ve Eğirdir'deki dergahı bir Zeynî Zâviyesi'ne çevirmiştir. Pîrî Halîfe 4 Zilkade 864/8 Ağustos 1460'da vefât etmiş olup türbesi Eğirdir Yazla'daki Şeyh Burhaneddin Camii altında yer almaktadır. (bkz. Yiğitbaşı, 1972, 73-75)

1.4. Müstensih Mustafa bin Mustafa

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ* isimli eseri 1778 yılında istinsah edilmiştir. Eserde yer alan “Oğlum Mehmed 1779 (H. 1193) senesinde Cemâziye'l-evvel 25. gününde dünyaya geldi” (99a) ifadesinden müstensihin bu tarihlerde yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1778-1779 yıllarında eser vermiş aynı adda pek çok müstensihin olması bu konuda yapılan araştırmayı güçleştirmiş olup sağlıklı ve tutarlı bir sonuca ulaşılammıştır.

1.5. Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ'sı*

Eser Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 580 DVD numaralı, 06 Mil Yz A 8665 demirbaş numaralı nüshadır. Nüsha tespiti Yazmalar.gov adresinin taranması suretiyle yapılmıştır. Bu eserin başka bir nüshasının olmadığı tespit edilerek var olan bu tek nüsha üzerinde çalışılması kararlaştırılmıştır. Bu çalışma söz konusu eserin 2b ile 50b varakları arasını kapsamaktadır.

1.5.1. Nüsha Tavsifi⁸

Tezkire-i Evliyâ'nın nüshasına fizikî olarak ulaşılmamış olup Millî Kütüphane dijital sisteminde kayıtlı olan Yazmalar koleksiyonundaki dijital pozlarından⁹ istifade edilmiştir. Nüsha tavsifine dair eser adı, demirbaş no, cilt ve kağıt özelliği, hat türü, varak sayısı, nüsha ebatları, istinsah tarihi, müstensih ve yazar bilgisi ile nüshaya dair notlarda yer alan bazı bilgiler de Dijital Kütüphane Sistemi'ndeki kayıtlarından alınmıştır.

Eserin Adı : *Tezkire-i Evliyâ*

Yazar Adı: Pîrî Halîfe

Demirbaş No: 06 Mil Yz A 8665

Nüshanın Baş ve Son Kısımları: Metin 2b varakta Besmele, Hamdele ve Salvele ile başlamıştır. Bu bölümden önceki iki varakta dua ve bir takım notlar yer almaktadır. Metin 99b varakta “İlim ve amel olmadukça cennet olmaz” ifadesi ile son bulmuştur.

Nüshanın Cilt Özellikleri: Meşin

Nüshanın Kağıt Özelliği: Kopça-harf filigranlı

Yazının/hattın Türü: Harekeli Nesih

Varak (yaprak) sayısı: 2b-99b

Nüshanın Ebatları: 210x155 - 165x105 mm.

Nüshanın İstinsah Tarihi: H. 1192 (M. 1778)

⁸ Nüsha tavsifinde Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın “Metin Neşrinin Ana Esasları” makalesinde belirtilmiş olan ilkeler takip edilmiştir. (Erişim Tarihi 20/03/ 2022)

<<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16972/177348>>)

⁹ <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/advancedsearchlist> (Erişim Tarihi 10/05/2021)

Nüshanın Müstensih: Mustafa b. Mustafa

Nüşayla İlgili Notlar: Söz başları cedveller kırmızıdır. Şemseli, zencirekli, köşebentli, kurt yenikli, şirazesı dağınık kahverengi meşin bir cilt içerisindeydir. Her sayfada on bir satır yer almaktadır. Bazı varaklarda derkenarlara yazılmış dualar ve notlar yer almaktadır. Ketebe kaydı 99a varakta yer almaktadır. Bu varakta bir dua ile müstensih Mustafa b. Mustafa'nın oğlunun doğumu kaydedilmiş ve eser son bulmuştur.

1.5.2. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Pîrî Halîfe'nin muhtasar tercüme niteliği taşıyan *Tezkire-i Evliyâ*'sı EAT dönemi ses özelliklerini taşımakta olup eserde 13-15. yy.larda nesir dilinde hâkim olan halkın anlayabileceği sade nesir dili kullanılmıştır. Eser, menâkıbnâme niteliğinde olup halkın irşâdı, tasavvufî düşüncenin halka aktarılması gayesiyle yazılmıştır. Eserin sebep-i te'lîf bölümünde de “halka fayda sağlamak için yazıldığı” ifade edilmiştir. Der-kenârlarda, ana metinde ve nüshanın sonunda yer alan dualar, hadis ve âyetler ile ilmihâl bilgilerini de içeren *Tezkire-i Evliyâ*'da dînî ve ahlakî nitelikteki eserlerin genel özelliği olan sade bir dile, ağır olmayan bir üsluba sahiptir.

Metinde yalnızca velîlerin takdim bölümlerinde tamlamalı ve secilerin olduğu cümle yapıları görölmektedir. Metinde yer alan seciler ve türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 4: Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sındaki Secili Kelimeler

Seci Bulunan Kelimeler	Seci Türleri		
	Yapısına Göre Seciler	Yer ve İşlevine Göre Seciler	Redif Alışına Göre Seciler
sultân-ı millet / burhân-ı hüccet (2b)	Seci-i Murassâ	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
muḳaddem-i zehâ / mu'azzam-ı 'abbâ (6a)	Seci-i Mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
Şâhib-yaḳîn-i bî-gümân / ḫalvet-nişîn-i bî-nişân (6b)	Seci-i Murassâ	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
Meryem Şafîyye Râbi' a-i 'Adevîyye (11a)	Seci-i Mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
Sultân-ı Dînâr-ı dîn / sîmurğ-ı kâf-ı yaḳîn (20b)	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
perverde-i luṭf-ı kerem / İbrâhîm bin Edhem (20b)	Seci-i Mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
burhânü'l-muḫaḳḳıḳîn / sultânü'l-'ârifîn	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
meşâyihüh ekremi / evliyânun a'zamı	Seci-i mutarraf	Seci-i Mukayyed	Seci-i Mefruk
tâc-ı dîn ü diyânet / şem' - i züh-d-i hi dâyet	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
ehl-i tarîḳ / Ebü 'Alî Şakîḳ	Seci-i Mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
cerâğ-ı şer' -i millet / şem' -i dîn-i devlet	Seci-i Mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk
'ârif ve şüfî / Ebü Ḥanîfe Kûfî	Seci-i mütevâzî	Seci-i Mukayyed	Seci-i gayr-ı Mefruk

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

1.5.3. Eserin Muhtevası

1.5.3.1. Eserin Özeti

Tezkire-i Evliyâ besmele-i şerîf, Allah'a (c.c.) hamd ve Peygamber Efendimize (s.a.v) salavâtta sonra Câfer-i Sâdık¹⁰ bahsi ile başlamıştır. Câfer-i Sâdık'ın sadece ismi zikredilmiş olup ona dair her hangi bir vakıadan bahsedilmemiştir. 3a nolu varakta doğrudan Mâlik b. Dinâr bahsine geçilmesi ve bu bölümün de başının eksik olmasından

¹⁰ Câfer-i Sâdık'a ait bölümün çeşitli sebeplerle kopmuş ya da *Tezkire-i Evliyâ*'nın 50b den sonraki varaklar arasına karışmış olması ihtimal dahilindedir. Mezhep ayrılığı sebebiyle çıkarılmış olması da düşünülebilir. Nitekim Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında da metin Câfer es-Sâdık bahsi ile başlanmıştır. Bu bölümde ondan övgü ve hürmetle bahsedilmiş sözlerine ve kerâmetlerine yer verilmiştir. Onun şeyhlerin önderi, Muhammedîlerin imamı olduğu belirtilmiş ve oniki imama işaret edilmiştir. (Attâr, 1984) Câfer-i Sâdık'ın on iki imamdan olan Muhammed el Bâkırdan çokça sözler rivâyet ettiği belirtilmiştir. (Attâr, 1984; Kuğu, 2006) İncelemiş olduğumuz *Tezkiretü'l-Evliyâ* çalışmalarında Câfer-i Sâdık bahsinde çoğunlukla onun kerâmetlerinden ve sözlerinden bahsedilmiştir. (Attâr, 1984; Kuğu, 2006; Öz, 1992)

varakların eksik olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde Mâlik b. Dinâr ile bir kâfirin beraber ateşe atılması ve Mâlik b. Dinâr'ın hürmetine kâfirin de yanmayışı hadisesi anlatılmıştır. 3b nolu varakta ise Yahudi bir komşusunun Mâlik b. Dinâr'a eziyet etmesi ve onun sabrı ile komşu hakkına verdiği önemi anlayan Yahudi'nin Müslüman olması anlatılmıştır. 4a ve 4b nolu varaklarda Mâlik'in nefsiyle mücadele ederek yirmi sene boyunca et yemediği ve canı hurma yemek istemesine rağmen bir hafta oruç tuttuktan sonra bu arzusunu gerçekleştirdiği nakl edilmiştir. 5a'da kıyamet gününde malı çok olanın sıkıntı çekeceğine dair bir sözü nakledilmiş olup 5b ve 6a varaklarda Mâlik b. Dinâr'ın daha az malı olduğundan Muhammed Vâsi''den daha önce cennete gireceği nakledilmiştir.

6a'dan itibaren Muhammed Vâsi' bahsine geçilerek onun Allah'ın verdiği kanaat edip insanlara tamah etmeyişiinden bahsedilmiş; onun Allah'ı anlamının az yemek, az konuşmak ve çokça hayırda bulunmakla olacağı hakkındaki sözleri nakledilmiştir.

6b-8b varaklarda Habib-i Acemî'nin faizle iş yapması ve tövbe ederek insanlara haklarını iade etmesi; ardından Hasan-ı Basrî'nin dergahında ilim öğrenmeye başlayarak geçimini sağlayacak bir kazanca mâlik değilken Allah (c.c.) tarafından kendisine rızkının gönderilmesi hadiseleri anlatılmıştır. 9a-10b nolu varaklarda Habîb-i Acemî ile Hasan Basrî arasında geçen hadiselerden bahsedilmiş, Habîb'in makâmının Hasan Basrî'den daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

11a-11b nolu varaklarda Râbia-i Adeviyye bahsine geçilerek onun doğumu ve fakir bir ailede dünyaya gelişi anlatılmıştır. 12a'dan itibaren esir edilişi, Hz. Râbia'nın Allah'a bağlılığı, teslimiyeti, ibadetlerindeki samimiyeti, takvası ve Allah'tan başka kimseye tamah etmeyişiine dair rivâyetler nakledilmiştir. Bu rivâyetlerde İbrâhîm b. Edhem ve Hasan Basrî (r.a.) ile olan konuşmalar da yer almaktadır.

16a nolu varaktan sonra Fudayl bin İyâz (r.a.) bahsine geçilerek onun kervanların yolunu keserek mallarını gasp eden bir çetenin reisi iken bu haline tevbe etmesinden bahsedilmiştir. 18b nolu varaktan sonra Fudayl'ın hikmetli sözleri ve nasihatleri nakledilmiştir.

20b nolu varaktan itibaren İbrâhîm b. Edhem'in (r.a.) bir sultan iken tacını, tahtını bırakıp çöllere düşmesi ve tasavvufa yönelmesi anlatılmıştır. Bu yönelişte yıllarca sıkıntı ve mihnet içerisinde ibadet ettiği, Hızır Aleyhisselâm'ı görüp, İlyas

Aleyhisselâm'dan İsm-i Azâm duasını öğrendiği anlatılmıştır. 25a-25b nolu varaklarda İbrâhîm bin Edhem'in "Bir kalbe iki muhabbet sığmaz" diyerek öz oğlunu istemeyişi ve Allah aşkındaki samimiyeti aktarılmıştır. 26a-30b nolu varaklar arasında ise İbrâhîm bin Edhem'in Alah'a teslimiyeti, insan ilişkilerindeki fedakarlığı, cömertliği, sabrı ve mütevazılığından bahsedilmiş ve ardından kendisinden bazı nasihat ve hikmetli sözler nakledilmiştir.

31b nolu varakta Bişr-i Hâfî'nin Besmele-i şerîfin yazılmış olduğu bir kağıdı yerden almasından dolayı Allah tarafından rüyasında müjdelenmesi ve tevbe ederek Hak yolunda karar kılması anlatılmıştır.

31b ile 38b nolu varaklar arasında Zünnûn-ı Mısırî'nin yaşamış olduğu hikâyeler ile ondan nakledilen hikmetli sözlere yer verilmiştir. Aktarılmış olan hikâyelerde Allah'a tevekkül ve Allah'ın kulların rızıkına kefil olması anlatılarak 38b ve 40a nolu varaklarda Bâyezîd-i Bistâmî'nin Allah'ın anne-babaya hürmetle alakalı âyet-i kerîmesine uyması; annesinden helallik alarak ilme yönelmesi, ilim yolunda ilerlerken de edebe riâyet etmesi ve keramet sahibi olmasından bahsedilmiştir.

39b-43a nolu varaklarda Abdullâh Mübârek ve onun ilme verdiği öneme, Allah'a bağlılığına, yaşadığı bazı hadiselerden aldığı ibret ve gösterdiği kerametlere işaret edilmiştir. Bunlardan bir tanesi rivâyete göre Abdullâh Mübârek uyurken bir yılanın ağzına fesleğen dalı alarak onun başındaki sineği kovalamasıdır.

43a nolu varakta Süfyân es-Sevrî bahsine geçilmiş ve onun başlangıçta mescide girerken sol ayakla girmesi sebebiyle Allah (c.c.) tarafından uyarılması ve onun bu sebeple gafletten uyanması hadisesi anlatılmıştır. Devamında Süfyân-ı Sevrî'nin hocasının yıllarca halka ilim öğreten bir üstad olmasına rağmen son nefeste imansız gitmesine şahit olması ve bu durumdan duyduğu korkunun dehşeti ile belinin bükülmesi nakledilmiş; iyiliği ve merhamet sahibi oluşu anlatılmıştır.

46a nolu varakta Ebû Alî Şakîk bahsine geçilerek onun yaşamış olduğu bazı hadiselerle beraber rızık kaygısına düşmenin beyhudeliğinden, Allah'ın kullarının rızıkına kefil oluşundan bahsedilmiştir. Yine bu bölümde Abbâsî Halîfesi Hârûnu'r-Reşîd'e (786-809) ettiği nasihatler nakledilmiştir. Bu nasihatlerde Hârûnu'r-Reşîd'e bir devlet yöneticisi olarak dört halîfenin yolundan gitmesi, adaletli olup ilim, hayâ ve sadâkat sahibi olması, doğruyu yanlış ayırma kabiliyetinin olması gerektiği; her ne halde olursa

olsun memleketini koruması gerektiği ile ilgili ifadeler yer almaktadır. 50b nolu varaka kadar Şakîk-i Belhî'den bahsedilmiş ardından İmam Azam Ebû Hanîfe (r.a.) bahsine geçilmiştir. Ebû Hanîfe bahsi 51a nolu varakta devam etmekte olup çalışmamıza dahil değildir.

1.5.3.2. Metinde Adı Geçen Velîler

Tablo 5: Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sındaki Velîler ve Yer Aldığı Varaklar

Tezkire-i Evliyâ'daki Velîlerin İsimleri	Yer Aldığı Varaklar
1. Câfer-i Sâdık (ö. 148/765)	2b-39b (Bâyezîd-i Bistâmî bahsinde)
2. Mâlik bin Dinâr (ö. 131/748'den önce)	3a-6a
3. Muhammed Vâsi' (ö. 123/741)	5b-6b
4. Habîb-i Acemî (ö. 130/747-48[?])	6b-10b
5. Hasan Basrî (ö. 110/728)	9a-10b (Habîb-i Acemî bahsinde) 13a, 15b-16a (Râbia-i Adeviyye bahsinde)
6. Râbia-i Adeviyye (ö. 185/801 [?])	11a- 16a
7. Fudayl b. İyâz (ö. 187/803)	16a- 20a, 30b (Bîşr-i Hâfî bahsinde)
8. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)	18b (Fuday b. İyâd)
9. İbrâhîm Edhem (ö. 161/778 [?])	13b-14a (Râbia-i Adeviyye bahsinde) 20b-30b
10. Cüneyd-i Bağâdî (ö. 297/909)	20b'de (İbrâhîm b. Edhem bahsinde)
11. Bîşr-i Hâfî (ö. 227/841)	30b- 31a
12. Zünnûn-ı Mısırî (ö. 245/859 [?])	31b- 38b
13. Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?])	38b- 40a
14. Abdullâh b. Mübârek (ö. 181/797)	40a- 43a
15. Sehl b. Abdullâh (ö. 283/896)	42b (Abdullâh b. Mübârek bahsinde)
16. Süfyân-ı Sevrî (ö. 161/778)	43a-46a
17. Ebû Alî Şakîk (ö. 194/810)	46a- 50b
18. Hâtîm-i Esam (ö. 237/851)	46b'de (Şakîk-i Belhî bahsinde)
19. Hârûnu'r-Reşîd (786-809)	48a-49b (Şakîk-i Belhî bahsinde)
20. Ebû Hanîfe (ö. 150/767)	20b (İbrâhîm Edhem bahsinde bir sözü nakledilmiştir.)-50b

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tezkire-i Evliyâ'nın 2b ile 50b arasındaki varaklarda 20 velînin adı zikredilmiş olup bunlardan 13ü konu başlığı niteliğindedir, 7 velî ise menkıbeler içerisinde anılan, sözüne ya da tasavvufihallerine yer verilen velîlerdir. Metne Câfer-i Sâdık'a (ö. 148/765) dua ile başlanmıştır. Fakat Câfer-i Sâdık'a ait olan bölümün eksik olduğu muhtemeldir ki bir sonraki varakta ona dair bir menkıbe vermeden doğrudan Mâlik bin Dinâr (ö. 131/748'den önce) anlatılmıştır. Mâlik bin Dinâr bahsinde 7 menkıbe ve 2 söz yer almaktadır. Muhammed Vâsi' (ö. 123/741) bahsinde velînin 4 sözüne yer verilmiş, Habîb-i Acemî'ye (ö. 130/747-48[?]) dair 8 menkıbe verilmiştir. Hasan Basrî (ö.

110/728)'nni adının zikredildiği 6 menkıbe yer almaktadır. (Bunlardan 3'ü Habib-i Acemî, 3'ü de Râbia-i Adeviyye (ö. 185/801 [?]) ile beraber yaşadığı hadiselerdir). Râbia-i Adeviyye'ye dair 12 menkıbe yer almaktadır. Fudayl bin İyâz (ö. 187/803) bahsinde 6 menkıbe ve 9 söz aktarılmıştır. İbrâhîm b. Edhem (ö. 161/778 [?]) bahsinde 13 menkıbe ve 1 sözü yer almaktadır. Bişr-i Hafî (ö. 227/841) ile alakalı 2 menkıbe anlatılmıştır. Zünnûn-ı Mısırî'ye (ö. 245/859 [?]) dair 11 menkıbe anlatılmıştır. Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?])'ye dair 4 menkıbe, Abdullâh-ı Mübârek (ö. 181/797)'e dair 7 menkıbe, Süfyân-ı Sevrî'ye (ö. 161/778) dair 6 menkıbe 4 söz, Ebû Alî Şakîk (ö. 194/810)'e dair 4 menkıbe ve 4 söz aktarılmıştır. Çalışmamıza konu olan varaklar arasında (2b ile 50b arasında) toplam 80 menkıbe ve velîlerin menkıbelerden ayrı söylediği 24 sözü yer almaktadır.

Menkıbelerde evliyânın dışında bazı peygamberlerden ve dört halîfeden de bahsedilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere Lut Aleyhisselâm (30b de İbrâhîm bin Edhem bahsinde), Hızır Aleyhisselâm (22a, 23b ve 24a varaklarda İbrâhîm Edhem bahsinde) ve İlyas Aleyhisselâm'ın (24a da İbrâhîm Edhem bahsinde) isimleri zikredilmiştir. 48a'da Şakîk-i Belhî ile Hârûnu'r-Reşîd arasında geçen konuşmalarda ise Dört Halîfe'den bahsedilmiş, Hz. Ebû Bekir'in sadakatine, Hz. Ömer'in hak ile batılı ayırmasına, Hz. Osmân'ın hayâsına ve Hz. Alî'nin ilim ve adaletine işaret edilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ''nın devam eden varaklarında (50b- 99a) İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe (ö. 150/767), İmâm-ı Şâfiî (ö. 204/820) , Dâvûd-ı Tâî (ö.165/781 [?]), Hârûnu'r-Reşîd (ö. 193/809) , Hâris-i Muhâsibî (ö. 243/857), Muhammed-i Semmâk (ö.183/799), Muhammed ibn-i Eslem et-Tûsî (ö.242/856), Ahmed-i Harb (ö. 234/ 848 [?]), Hâtim-i Esam (ö. 237/ 851) Sehl bin Abdullâh et-Tüsterî (ö. 283/ 896), Mârûf-ı Kerhî (ö. 200/815-16 [?]), Serî es-Sakatî (ö. 251/ 865) Ebû Feth-i Mûsılî (ö. 220/835) , Ahmed bin Hadraveyh (ö. 240/ 854), Şâh-ı Şücâ' (ö. 278/ 889) ayrı başlıklarda anlatılmış, onların menkıbe ve sözlere yer verilmiştir.

Câfer es-Sâdık: Ebû Abdillâh Câfer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynîl'âbidîn (ö. 148/765)¹¹

¹¹ Bu bölümde İslâm Ansiklopedisi'nde de yer alan velîlerin isimleri <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresindeki bölüm başlıklarından alınmıştır.

Câfer es-Sâdık'ın 80 (699) veya 83 (702) yılında Medine'de doğduğu ve soyunun baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayandığı belirtilmiştir. (Öz, 8 Ocak 2022) Ehli beytten olup keramet sahibidir. Câfer es- Sâdık'ın devlet idaresinde hiç görev almadığı; ilimle meşgul olarak talebeler yetiştirdiğini ifade edilmiştir. (Atalan, 1998) Irak'a yolculuk yapmış, Ebû Hanîfe, Câbir b. Hayyan gibi önemli kişilerle karşılaşmıştır. (Ebu'l-Ayneyn, 2008, 287) Tezkiretü'l-evliyâlarda Câfer-i Sâdık'ın tevâzuundan ve özlü sözlerinden bahsedilmiştir. (Güzel, 2018)

Câfer-i Sâdık'ın tümevarım mantığını kullanarak ilmî ve aklî delillerle Allah'ın varlığını delillendirmeyi amaçladığı ve yanlış fırkaların sapkınlıklarından uzak olduğu; eğitim metodunun ise tüm insanlar için ideal bir yöntem olduğu ifade edilmiştir. (Ebu'l-Ayneyn, 2008)

Mâlik b. Dinâr: Ebû Yahyâ Mâlik b. Dînâr el-Basrî (ö. 131/748'den önce)

Kaynaklarda Basra'da doğup ilk tahsil dönemini burada tamamlayarak, ilim öğrenmek için Horasan ve Hindistan'a kadar gittiği, güzel sanatlara kabiliyetinin olduğu ve mushaf yazarak geçimini sağladığı ifade edilmiştir. (Demirci, 19 Ekim 2021)

Mâlik b. Dinâr'ın din anlayışına göre her günahın temelinde dünya sevgisi ve hırsı yer almaktadır. O amelde ihlasa dikkat çekmiş kılık kıyafete önem vermemiştir. Helal kazandıktan sonra sufinin yamalı, eski kıyafetler giymesine gerek olmadığını belirtmiştir. (Demirci, 28 Ağustos 2022)

Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında Mâlik b. Dinâr bahsinde onun bir zamanlar ibadetlerinde gösteriş ve riya içinde olduğu fakat sonradan tövbe edip takva ve ihlas içinde bir yaşam sürdüğü, nefsinin arzularından uzak durduğu ve nefsini terbiye etmeye çalıştığı hatta bunun için yıllarca et ve hurma yemediği ifade edilmiştir. Aynı eserde Mâlik b. Dinâr'ın Yahudi komşusunun sıkıntı ve ezalarına sabrettiği ve ona iyilikle muamele ettiği için onun da Müslüman olmasına vesile olduğu anlatılmıştır. (Attâr, 1984)

Muhammed b. Vâsi': Ebû Bekr Muhammed b. Vâsi' b. Câbir el-Ahnes el-Ezdî (ö. 123/741)

Basra'da doğmuş olan Muhammed Vâsi', tâbiîn neslinden hadis almış; kendisinden de on beş kadar hadis rivâyet edilmiş olup kaynaklarda onun Basra emîri tarafından

kendisine sunulan kadılık görevini kabul etmediği, Mekke ve Merv şehrinde bulunduğu, Kuteybe b. Müslim'in ordusuyla Horasan fethine katıldığı ve Basra'da vefat ettiği belirtilmiştir. (Cebecioğlu, 19 Ekim 2021)

Öngören, Muhammed b. Vâsi''in tasavvufu ilk tarif edenlerden olup ona göre tasavvufun “huşû, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülük” ile olacağını belirtmiştir. (9 Ocak 2022) Muhammed Vâsi' kendisinden nasihat isteyen birisine dünya ve âhiret padişahı olmak için zühd ehli olup kimseye tamah etmemesi gerektiğini ve bütün halkı muhtaç görmesi gerektiğini nasihat buyurmuştur. (Attâr, 1984, 94-95)

Habîb el-Acemî: Ebû Muhammed Habîb b. Îsâ b. Muhammed el-Acemî el-Fârisî (ö. 130/747-48[?])

Tasavvufa yönelmeden önce ticaretle meşgul olan ve tefecilik yapan Habîb el-Acemî'nin (r.a.), alacağını tahsil etmeye gittiğinde borçlu ödeme yapamazsa o kişiden ayrıca ayak kirası aldığı rivâyet edilir. Söylendiğine göre yemek yiyeceği bir sırada kendisinden sadaka isteyen dilenciye sert bir şekilde azarlamış, bu esnada karısı yemeğin kan kesildiğini söyleyince Habîb yaptığına pişman olarak dürüst bir tüccar olmaya ve tefeciliği bırakmaya karar vermiştir. Menkıbeye göre Habîb (r.a.) yoldan geçerken oyun oynamakta olan çocukların, korkarak kendisinden kaçmaları üzerine son derece üzülmüş ve Hasan-ı Basrî'nin meclisine giderek tövbe etmiştir. (bkz. Attâr, 1984, 97-98)

“Rivâyete göre Habîb namaz kılarken âyetleri yanlış telaffuz ettiğinden Hasan-ı Basrî onun arkasında namaz kılınamayacağını düşünmüş; ancak rüyasında, kılmış olduğu bütün namazların Habîb'in arkasında kılacağı namaz hürmetine kabul edileceği, çünkü dili düzeltmekle kalbi düzeltmek arasında büyük bir fark bulunduğu kendisine bildirilerek uyarılmıştır. Bu rivâyet, bâtını zâhirden üstün tutan tasavvufî anlayışın ilk karakteristik örneklerinden biri olması açısından önem taşır.” (Yetik, 22 Ocak 2022)

Hasan-ı Basrî: Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)

Hasan-ı Basrî'nin tâbiînin önemli temsilcilerinden olduğu, Hz. Peygamber'in anılarının ve tebliğinin yaşandığı ve anlatıldığı bir ortamda yetiştiği belirtilmiştir. (Görgün, 22 Ocak 2022). On iki yaşında Kur'ân'ı ezberleyen Hasan-ı Basrî yaklaşık yüz yirmi sahâbî ile görüşmüş, ardından Vâdilkurâ'ya giderek kendini ilme vermiş; Enes b.

Mâlik'in (r.a.) ilminden istifade etmiştir. Pek çok sahâbîden hadis rivâyet etmiştir. (Uludağ, 22 Ocak 2022) Hasan-ı Basrî, tarikatta İmam Ali'nin (r.a.) halîfesi olduğundan pek çok tarikat onun vasıtasıyla İmam Ali'ye (r.a.) dayanmaktadır. (Sunar, 1978, 14) Yaşamını genel olarak Basra'da vaaz ve ibadetle geçirmiş, H.110 (Ekim 728) tarihinde burada vefat etmiştir. (Görgün, 22 Ocak 2022)

Râbia-i Adeviyye (ö. 185/801 [?])

Râbia-i Adeviyye (r. anhâ) 714 veya 718 yılında Basra'da doğmuş olup fakir bir ailenin dördüncü kızıdır. (Küçük, Ceylan, 22 Ocak 2022) O'na tâcü'r-ricâl (erkeklerin tacı) denildiği ifade edilmiştir. (Pala, 2020, 373)

Râbia el-Adeviyye büyüyünce anne babasını kaybetmiş, kıtlık zuhur edip kardeşlerinden ayrı düşmüş ve zalim bir adamın eline düşerek köle olarak satılmıştır. Efendisi de ona ağır işler emretmiş, nice sıkıntılar çekmiştir. Nihayetinde efendisi onun mübârek bir hanım olduğunu anlayarak azad etmiş, o da ayrılarak hayatının devamını ibâdet içinde geçirmiştir. Menkıbelerde kerametleri, Allah'a teslimiyeti ve Allah'tan başkasına tamah etmeyişi anlatılmıştır. (Attâr, 1984, 110-125) Râbia-i Adeviyye sahip olduğu zühd ve takva anlayışı ile dönemindeki ve kendisinden sonra gelen sufiler üzerinde tesir oluşturmuştur. Basra'da Râbia-i Adeviyye ile Allah sevgisine dayalı bir zühd anlayışı başlamış olup bu hayat tarzı pek çok sûfî tarafından benimsenmiştir. (Öngören, 22 Ocak 2022)

Fudayl b. İyâz: Ebû Alî el-Fudayl b. İyâz b. Mes'ûd et-Temîmî el-Yerbûî (ö. 187/803)

Fudayl b. İyâz'ın (r.a.) 725'te doğduğu ve rivâyetlere göre Arap asıllı olduğu belirtilmiştir. (Türer, 22 Ocak 2022) Sülemî , *Tabakâtü's-Sûfiyye*'sinde onun Merv'in Fudin köyünden olduğu, Semerkant'ta doğduğu ya da Buharalı olduğuna dair farklı rivâyetleri aktarmışsa da net bir bilgiye yer vermemiştir. (2018, 3) Fudayl, başlarda kervanların yolunu kesip malını alan eşkıyaların reisi iken sonradan yaptığından pişman olup tevbe etmiştir. (Attâr, 128-129) Evliyâ tezkirelerinde ve tabakât kitaplarında menkıbeleri ile kerametleri, hikmetli sözleri ve kendisine sorulan suallere verdiği cevaplar aktarılmıştır.

İbrâhîm b. Edhem : Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?])

Belh sultanının oğlu olan İbrâhîm b. Edhem'in künyesi Ebû İshâk olup gençliğinde tahta çıkmışsa da kısa süre içerisinde tahtı bıraktığı belirtilmiştir. (Pala, 2020, 133) Mekke'ye gidip Süfyân-ı Sevrî ve Fudayl b. İyâz ile dostluk kurmuş, daha sonra Şam'a yerleşerek, burada emeğiyle çalışmış ve yine burada vefat etmiştir. (Sülemî, 2018, 11) Geceleri tefekkür edip, az uyuyup gündüzleri ise oruç tuttuğu; zaman zaman dağa çekilse de halktan uzak kalmadığı, halkın içine girip onların dertlerini dinleyerek tavsiyelerde bulunduğu kaydedilmiştir. (Öngören, 24 Ekim 2021) İbrâhîm Edhem'in kerametler gösterdiğine inanılmış olup Allah sevgisinin mal ve evlât sevgisinden üstün olduğunu ortaya koyması, Hızır (a.s.) ile arkadaşlık yaptığına inanılması, kendi el emeği ve alın teriyle geçimini sağlaması, menkıbeleri halk arasında yayılmış, hayatı ve kişiliği efsaneleşmiştir. (Albayrak, 22 Ocak 2022)

Cüneyd-i Bağdâdî: Ebu'l-Kâsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî (ö. 297/909)

Cüneyd-i Bağdâdî (822-911) Irak'ta doğmuş ve büyümüş olup babası cam ticareti yaptığından "Kavârîrî" nisbesiyle tanınmıştır. (Sülemî, 2018,75) Tasavvufî geleneğe sahip bir ailede doğmuştur. (Özbek, 2019, 6) Ebû Sevr'den fıkıh okumuş, Serî es-Sakatî Hâris el-Muhâsibî gibi sûfîlerin meclisinde bulunmuştur. H. 297 cuma ya da cumartesi vefat ettiği kaydedilmiştir. (Sülemî, 2018, 75) Nasihat ve kerametleri pek çok eserde anlatılmıştır. (Pala, 2020)

Bîşr el-Hafî: Ebû Nasr Bîşr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî (ö. 227/841)

Bîşr el-Hafî'nin 50 (767) veya 152 (769) yılında Merv şehrinde dünyaya geldiği ve ilk dînî bilgilerini aldıktan sonra hadis ilmine yönelerek bu alanda dönemin önemli muhaddislerinden biri olduğu kaydedilmiştir. (Kara, 30 Ekim 2021) Attâr'dan nakledildiği üzere Bîşr-i Hafî bir gün sarhoş bir halde giderken, üzerinde besmele-i şerîf yazılı olan bir kağıdı yerden alıp miskle hoş kokulu bir vaziyete getirerek öpmüş, gözlerine sürüp itinayla bir yere koymuştur. Bunun üzerine büyüklerden birinin rüyasında "Bîşr'e varıp de ki: Bizim ismimizi misk kokulu yaptın, biz de seni misk kokulu yaptık, ismimizi yücelttin, biz de seni yücelttik, ismimizi temizleyip arındırdın, biz de seni arındırdık, izzetime and olsun ki, dünyada da ahirette de ismini hoş haline getireceğim" şeklinde hitap gelmesi üzerine o kişi şarap meclisinde sarhoş bir halde

olan Bîşr-i Hafî'ye yüce Allah'tan kendisine iletilen bu haberi iletince Bîşr-i Hafî tevbe etmiştir. (Attâr, 168-169)

Zünnûn el- Mısırî: Zünnûn Ebü'l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısırî el-İhmîmî (ö. 245/859 [?])

Zünnûn el Mısırî'nin 155 (772) yılında Mısır'ın İhmîm (Ahmîm) şehrinde dünyaya geldiği ve asıl adının Sevbân olduğu kaydedilmiştir. (Tosun, 31 Ekim 2021) Zünnun-ı Mısırî yaşamı boyunca kendini gizlemiş, kimse onun halini bilmemiş hatta Mısır halkının çoğu ona “zındık” demiştir. Ferîdüddîn Attâr'dan nakl edilen rivâyete göre Sevbân'ın da içinde bulunduğu bir gemide bir tüccarın mücevheri kaybolunca herkes ondan şüphelenmiş ve işkenceye maruz bırakılmıştır. Sesini çıkarmayan Sevbân sonunda dayanamayıp “Yâ Rabbi sen bilirsin” demiştir. Bunun üzerine denizin üzerinde her birinin ağzında bir mücevher olan binlerce balık belirmiştir. Sevbân elini denize uzatıp bu mücevherlerden birini alıp onlara verince gemidekiler onun ayağına kapanmış, bu olaydan sonra ona ‘balık sahibi’ manasına gelen “Zünnûn” denilmiştir. (Attâr, 1984, 177-179) Kaynaklarda Zünnûn için en önemli hususun Allah'a duyulan aşk ve sevgi olduğu, Peygamberin yolundan gidip sünnetine uymak olduğu belirtilmiştir. (Sunar, 1978,20) Sülemî, Zünnûn'un 245 senesinde vefât ettiğini söylemiştir. (2018, 6)

Bâyezîd-i Bistâmî: Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Sürûşân (ö. 234/848 [?])

Elde bulunan sınırlı bilgiye göre Bâyezîd-i Bistâmî (r.a.)'nin Horasan'ın Bistâm kasabasında doğduğu belirtilmiştir. (Uludağ, 24 Ekim 2021) Bâyezîd-i Bistâmî Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet edilmesini, kerametlere dahi itibar edilmemesi gerektiğini; Allah'a bağlılığın göstergesinin de takva ve edebe uymak olduğunu belirtmiştir. (Türk, 2014, 2018) Pala (2020) Bâyezîd-i Bistâmî'nin yazılı bir eserinin olmayıp çeşitli mecmualarda kayıtlı şathiyelerinin olduğunu ifade etmiştir. Bâyezîd'in tasavvuf anlayışı sâlikin kendinden geçip (sekr) benliğini yok ederek (fenâ) Hakk'a ermesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Ona göre sâlik bu dereceye ancak riyâzet, çetin nefis mücadelesi ve derin tefekkür ile erişebilir. (Uludağ, 24 Ekim 2021) Kaynaklarda 234 (848) veya 261 (875) yılında vefât ettiğine dair iki farklı rivâyet yer almaktadır. (Sülemî, 2018, 30)

Abdullâh b. Mübârek: Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797)

118'de (736) Merv şehrinde doğup çocukluk ve gençlik yıllarının Merv'de geçtiği ifade edilmiştir. (Küçük, 31 Ekim 2021) Abdullâh b. Mübârek Hadis sahasında tasnif çalışmalarına önemli katılarda bulunmuştur. (bkz. Türkoğlu, 2019, 69-75) Başlangıçta tevbe etmesinin sebebi bir cariyeye aşık olmasıydı. Bir kış gecesi gidip, aşık olduğu kadının evinin önünde sabaha kadar beklemiş, sabaha kadar birbirlerini seyretmişlerdi. Sabah ezanı okununca Abdullâh b. Mübârek (r.a.) yatsı ezanının okunmakta olduğunu sanmış, ortalık aydınlanınca, bütün geceyi sevgilisinin güzelliğine kapılmış bir vaziyette geçirdiğini farketmiştir. Kendi kendini kınayarak nefesine kapılmasına üzülmüş ve tevbe ederek kendini ibadete vermiştir. (Attâr, 1984, 246)

Süfyân es-Sevrî: Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778)

İlk hadis öğrenimini babasından alan Süfyân-ı Sevrî tâbiîn âlimlerinden Amr b. Mürre (ö. 116/734 [?])'nin öğrencilerinden olup kısa zamanda pek çok hadis ezberlemiş ve rivâyet etmiş, hadis ilminde meşhur olmuştur. (Özdirek-Çavuşoğlu, 23 Ocak 2022) Diğer ilk sufiler gibi ibadete ve ibadetteki hazza önem veren Süfyân-ı Sevrî şeriat hükümlerine uymanın ehemmiyetine dikkat çekmiş olup tasavvufu üç esasa dayandırmıştır. Bunlar, insan-Allah ilişkisinde ve ibadetlerde ihlas ve samimiyet, insan-dünya ilişkisinde zühd, insan-toplum ilişkisinde iyi niyetli davranıştır. (Tek, 30 Ekim 2021)

Şakîk-i Belhî: Ebû Alî Şakîk b. İbrâhîm el-Ezdî el-Belhî (ö. 194/810)

Attâr, Şakîk-i Belhî'yi (r.a.) tarîk ehlinin klavuzu, zühd ve ibadette sağlam temelleri olan ve çeşitli ilimlere vâkıf bir zât olarak tanıtmıştır. (1984, 267) Şakîk-i Belhî Horasan bölgesinde hallerin ilimlerinden bahseden ilk kişi olup Hâtem-i Esamm'ın üstadıdır. Zahidlerin yolunu İbrâhîm b. Edhem'den öğrenmiştir. Şakîk-i Belhî'ye isnâd edilen bazı hadisler vardır. (Sülemî, 2018, 27) *Tezkiretü'l- Evliyâ*'da, İbrâhîm b. Edhem ile olan hikmet dolu sohbetleri ile Hârûn er-Reşîd ve Hâtem-i Esam'a verdiği nasihatler yer almaktadır. (bkz. Attâr, 1984, 270-271)

Ebû Hanîfe: Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö. 150/767)

“Ebû Hanîfe, ticaretle uğraşan, zengin bir ailenin çocuğuydu. Kendisi de ticaretle uğraşmıştır, ancak ilimle meşgul olmaya başlayınca ticaretini ortakları vasıtasıyla sürdürmüştür.” (Benli, 2013, 1045) Çok sayıda âlim yetiştirmiş olup en meşhurları, Ebû Yûsuf Yâkûb b. İbrâhîm el-Ensârî, Züfer b. Hüzeyl el Kûfî (ö. 158/775), Muhammed b. Hasan el- Şeybânî (ö. 189/805), Hasan b. Ziyâd el- Lü'lûî (ö. 204/819), Dâvûd-ı Tâî (ö. 165/781 [?]), Abdullâh b. Mübârek'tir. (Yavuz, 2002, 9) İlmi ve feraseti sebebiyle kendisine Halife Mansur tarafından kadılık teklif edilmişse de Ebû Hanîfe (r.a.) kabul etmemiştir. Rivâyete göre edebe aykırı olmaması için ne yalnızken ne de birileri yanında ayaklarını uzattığı görülmemiştir. Dizlerinin fazla secde etmekten nasırlaştığı nakledilmiştir. (bkz. Attâr, 1984, 277-279)

Ebû Muhammed Sehl b. Abdillâh b. Yûnus b. Îsâ b. Abdillâh b. Refî' et-Tüsterî

Sehl et-Tüsterî H. 203 (818) yılında İran'ın Tüster şehrinde doğmuş olup Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında küçük yaşlarda tasavvufa temâyüllerinin olduğu anlatılmaktadır. (bkz. Attâr, 1984, 338-339) On üç yaşlarında ilmî bir konudaki sorusuna cevap bulmak üzere önce Basra'ya sonrasında Abbâdan'a gitmiş, Ebû Habîb Hamza b. Abdullâh el-Abbâdanî'nin ilminden ve adabından istifade ettikten sonra Tüstere dönmüştür. Kaynaklarda Sehl et-Tüsterî'nin bir süre sonra hacca giderek burada Zünnûn-ı Mısri ile görüşerek onun tasavvufî görüşlerinden faydalandığı ve vefatına kadar da tasavvufî konularda konuşmayıp vefatından sonra irşad faaliyetlerine başladığına dair bilgiler yer almaktadır. (Gedik, 2019, 33-38) Kelâm ve tefsir ilimlerinde ileride olup Hallâc-ı Mansûr'un da içinde olduğu çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. (Öztürk, 21.02.2023) Kaynaklarda yıllarca Basra'da yaşadığına ve burada vefat ettiğine dair bilgiler yer almaktadır. (Gedik, 2019)

Ebû Abdurrahmân Hâtîm b. Unvân el-Esamm el-Belhî el-Horasânî (ö. 237/851)

Adı Hâtîm b. Unvân olup Künyesi "Ebû Abdurrahman"dır. Horasanlı ilk meşayıhtan olup Belh'lidir. Şakîk-i Belhî'nin yanında bulunmuş olup Ahmed b. Hadraveyh'in üstadıdır. Bir oğlu vardır. Vâşcird'in yükseklerinde "Re's-i Serûnd" adındaki bir ribatta H. 237'de vefât etmiştir. (Sülemî, 2018) "Tasavvuf anlayışını üç esasa dayandırıdığı söylenebilir: İnsan-dünya ilişkilerinde istikrarlı bir zühd, insan-toplum ilişkilerinde iyi niyete dayanan bir davranış biçimi, insan-Allah ilişkisinde ihlâs ve samimiyete dayanan bir ibadet." (Bilgin, 21 Şubat 2023)

Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 193/809)

766 ya da 763 yılında Rey'de doğduğu düşünülmektedir. Babası Halîfe Mehdî-Billâh olup soyu Hz. Abbâs'a dayanmaktadır. Sarayda iyi bir eğitim alarak büyüyen Hârûn er-Reşîd Kur'ân-ı Kerîm, hadis, fıkıh, nahivve edebiyat ilimlerini öğrenmiştir. Henüz genç yaşta iken Bizans'a karşı düzenlenen seferlerde başarılar elde etmiştir. Başarısından dolayı babası ona Reşîd lakabını vermiştir. Babasının ve ardından abisinin vefât etmesiyle birlikte Abbâsi halifesi olmuştur. (Bozkurt, 21 Şubat 2023) Halifeliğinde devlet teşkilatlanması, adlî teşkilat, mimari, tıp, mantık ve felsefe alanlarında faaliyet gösterilmiştir. (Yıldız, 21 Şubat 2023) Harun Reşîd İbn-i Semmâk, Fudayl b. İyâd, Şakîk-i Belhî gibi sûfilerle görüşmüş, onlara hürmet göstererek öğütlerini almıştır. (Attâr, 1984)

Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855)

H.164 (780) yılında Bağdat'ta doğmuştur. Merv'de doğduğuna dair de bir rivâyet vardır. Oğlunun rivayet ettiği şecereye göre soyu Hz. İbrâhîm'e kadar uzanan Ahmed b. Hanbel genç yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyip gramer ve fıkıh okumuş, ardından hadis öğrenmeye başlamıştır. Kırk yaşından sonra hadis okutmaya başlamış olup beş bine yakın hadis talebesi onu dinlemek üzere etrafına toplanır, yaklaşık beş yüz talebe hadis yazarken diğerleri de onun ahlakından istifade etmiştir. (Kandemir, 23 Ocak 2022) Ahmed b. Hanbel muhaddis ve fakih olmasının yanında bir akâid âlimi olup Ehl-i sünnet inancına hizmet etmiştir. (Yavuz, 31 Ekim 2021)

1.5.4. Eserin İmlâ Özellikleri

1.5.4.1. Ünlülerin Yazılışı

“a” Vokali

Türkçe kelimelerde “a” vokali kelime başında medli elif (î) veya sadece harekeli elif ile yazılmıştır:

adımı (5a/3)¹²

anuş (6a/2)

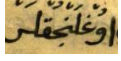

açlığından (6a/7)

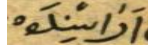

anı (26a/4)

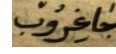
Kelime Ortasında “a” vokali üstün ve elifle (ا) sağlanmıştır:

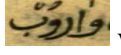
oğlancuklar (7a/6)

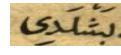
arasında(41b /5)

çağırup (8a/11)

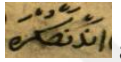

varup (8b/10)

başladı (23b/3)

Kelime sonunda “a” sesi güzel h (ه) veya elif (ا) ile gösterilmiştir:

andan sonra (13a/11)

baña (18a/5)

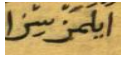
ana (24a/5)

babaña (24a/7)

“e” vokali

Kelime başında e sesi üstün almış elif (ا) harfi ile gösterilmiştir:

eylemezsiz (28b/5)

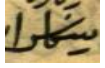

eline (30 a/9)

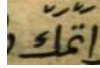

elinde (14a/10)

Kelime ortasında e sesi, harfin üstün alarak harekelenmesi ile sağlanmıştır:

sinekler (16a/6)

itmek (14a/11)

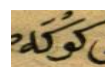
Kelime sonunda e sesi güzel h (ه) ile sağlanmıştır:

gice (16a/10)

işümüze (21a /1)

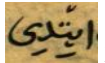

göge

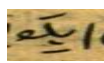
(41b/11)

“i” ve “ı” vokalleri

Kelime başında i sesi için harekeli elif (ا) ve y (ي) harfi kullanılmıştır:

itdi (44a/7)

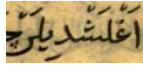
ide (45 a/10)

¹² Parantez içinde eğik çizgiden (/) önceki sayı varak numarasını, eğik çizgiden sonraki sayı ise satır numarasını gösterir.

Kelime ortasında “ı” sesi farklı şekillerde gösterilmiştir. “ı” sesi bazı kelimelerde yalnızca hareke (esre) ile sağlanmış, bazılarında ise hareke ile birlikte y (ی) harfinin kullanılması ile sağlanmıştır:

bir (44a/5)

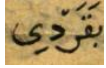

ağlaştılar (46a/5)

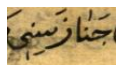

kimse (42a/ 11)

Kelime sonunda “ı/i” sesi esre ve y (ی) harfi ile sağlanmıştır:

bağardı (46a/1)

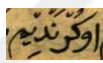
cenāzesini (46a/ 3)

“o” ve “ö” vokallerinin yazılışı

“o” ve “ö” vokalleri başta elif (ا), vav (و) ve ötre ile gösterilmiştir:

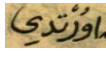
olunur ki (44a/1)

öğrendüm (44a/6)

on (3b/11)

örtü (41b/10)

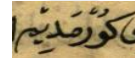
“o” ve “ö” vokalleri ortada sessiz harfin ötre ile harekelenmesi veya hareke ile birlikte vav (و) harfini alması ile sağlanmıştır:

çok (42a/6)

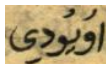
kodu (42a/2)

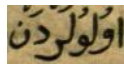
görmedüm (24a/2)

“u” ve “ü” vokalleri

Metinde Türkçe kelimelerde ön seste u/ü sesi için elif (ا) ile beraber vav (و) harfi kullanılmıştır:

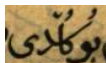

uyıdı (15a/1)

ululardan (43a/11)

Metinde iç seste “u/ü” sesi ünsüz harfin ötre ile harekelenmesi ya da harekeyle birlikte vav (و) harfini alması şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

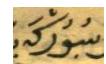
büküldi (44a/ 2)

gün (43b/4)

düşdi (43b /7)

süpürge (3b/4)

Metinde Türkçe kelimelerde son seste “u/ü” sesinin yazılışında ötre ile beraber vav (و) harfi kullanılmıştır:

sirkelü (37b/8)

diyü (8a/5)

nürü (8a/9)

1.5.4.2. Ünsüzlerin Yazılışı

“ç” ünsüzünün yazılışı

Metinde Türkçe kelimelerde ç ünsüzünün yazımında çoğunlukla (ج) işareti kullanılmış olmakla birlikte (چ) işareti de kullanılmıştır.

Türkçe kelimelerde kelime başında ‘ç’ ünsüzü (چ) ve (ج) işaretleri ile gösterilmiştir:

çanağ (33a/7)

çok (6a/4)

çıkarup (45a/4)

çok (42a/6)

Türkçe kelimelerde ortada ‘ç’ ünsüzünün gösteriminde (چ) ve (ج) işaretleri kullanılmıştır:

niçün (11a/2)

şacın (47a/1)

Türkçe kelimelerde kelime sonunda ‘ç’ ünsüzünün gösteriminde (ج) ve (چ) işaretleri kullanılmıştır:

üç (11a/4)

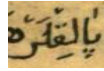
kaç (40b/2)

“p” ünsüzünün yazılışı

Osmanlı Türkçesi transkript sisteminde “p” ve “b” sesinin karşılığı olarak ‘ب’ ve ‘پ’ harfleri kullanılmış olup bu metinde b ve p seslerinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

pek (31a/8)

balıklara (34a/5)

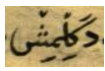
buğaruñ (49a/2)

parça (11a)

“g” ünsüzünün yazılışı

Metinde “g” ünsüzü ön ses ve iç seste “ك” şeklinde yazılmıştır:

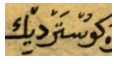
degülmiş (14a/9)

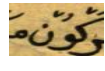
göricek (24b/4)

gelmez (15a/6)

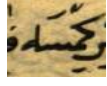
gösterdün (30a / 4)

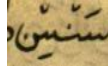
gün (30a/5)

“s” ünsüzünün yazılışı

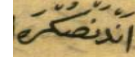
Metnimizde Türkçe kelimelerde bu ünsüz sad (ص) ve sin (س) ile gösterilmiştir. Çoğunlukla ince ünlülerde sin kalın ünlülerde sad kullanılmıştır.

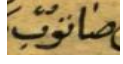
kimse (19a/7)

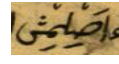
sensin (21a/10)

andan sonra (22b/4)

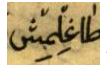
şatup (27a/1)

aşılmış (30a/9)

“t” ve “d” ünsüzlerinin yazılışı

t - d kullanımındaki ayrımı net değildir. Metinde ‘tut-’ kelimesinin yazımında t (ط) ve d (د) harflerinin ikisi de kullanılmıştır. Metnin genelinde Türkçe kelimelerde kalın ünlüyle başlayan t-d sesinin t (ط) harfi ile gösterildiği ince ünlüyle başlayanların ise d (د) ve t (ت) ile gösterildiği görülmektedir:

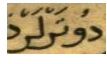
tağılmış (22a/9)

tutmuş (32 b/10)

tağun (32b/10)

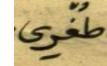
dutarlar (34b/6)

tutur (34b/3)

toymak (4a/4)

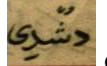
toğrı (20a/4)

tutup (12/4)

daği (12b/1)

düşdi (11b/11)

diyüp (8a/2)

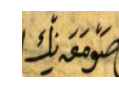
dükeli (32a/3)

“η” ünsüzünün yazılışı

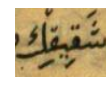
Türkçede ön seste bulunmayan η ünsüzü iç seste (ك) şeklinde ve son seste ise (ك) şeklinde yazılmıştır. Metinde bazı eklerde ve kelimelerde karşımıza çıkmaktadır:

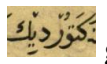
Teñri (45b/1)

şavma‘ anuñ (32a/6)

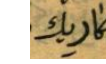
Şaķıķuñ (46b/8)

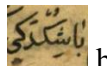
getürdüñ (10a/3)

baña (19b/5)

buñaruñ (49a/2)

başuñdaki (22b/ 8)

öñine (29a/6)

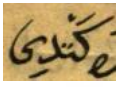
1.5.4.3. Ses Bilgisi

Ünlü Değişmesi

i > e ; e > i değişmesi

Eski Anadolu Türkçesi'nin önemli ses özelliklerinden biri olan (i>e, e>i) e-i hususu metnimizde belirgin olmayıp her iki şekilde de kullanım söz konusudur. Fakat transkripsiyonda çoğunlukla dar ünlülü haller kullanılmıştır.

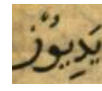
“e” sesi ile yazılanlar:

getdi (4a/1)

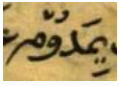

geydi (23b/4)

yedi yüz (46b/3)

“i” sesi ile yazılanlar:

yimedüm (4b/9)

yıl (18a/3)

yitmiş (11b/2)

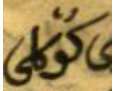
biz (11a/7)

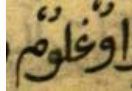
eletün (5b/8)

Ünlü Düşmesi

Metinde çoğunlukla vurgusuz olan orta hecede ünlü düşmesi görülmektedir:

göñli (3b/10)

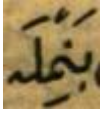

oğlum (8b/8)

ağzına (38a/2)

İçin ve ile edatlarının eklenmesi sonucunda ünlü düşmesi meydana gelmiştir:

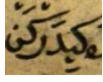
ben-üm-le (31b/11)

Bazen ile ve için edatlarının sonu ünlü ile biten bir kelimeyle karşılaşması sonucunda araya koruyucu ünlü girmiştir:

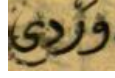

huşū'-y-ıla

“i-” ekfilinin kullanımı sonucunda ünlü düşmesi meydana gelmiştir:

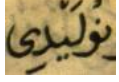

gider-ken (7a/11)

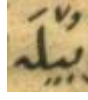

var-dı (37a/10)

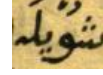
İki kelime birleşirken ilk kelimenin sonundaki ünlünün ünlü ile başlayan bir kelimeyle karşılaşması sonucunda ünlü düşmesi meydana gelir:

nolaydı (18b/10)

böyle (21b/1)

şöyle (6a/5)

neyler (4a/2)

Ünlü Türemesi

Arapça ve Farsça sözcüklerdeki çift ünsüz yapısı Türkçe söyleyişe uymadığından bazen araya ünlü harf veya hareke gelmiştir.

‘özür(29b/8)

vaķit (29b/10)

Ünsüz Değişmeleri

b>p, p>b değişmesi

Osmanlı Türkçesi transkripsiyon sisteminde b sesi için Arap harflerinden ‘ب’, p sesi içinse ‘پ’ kullanılmıştır. Metinde p sesinin karşılığı olarak b (ب) ve p (پ) harfleri birlikte kullanılmıştır.

paçacı (4a/1)

pādişāh(6a/11)

toprak (18b/2)

t>d değişmesi

Osmanlı Türkçesi transkripsiyon sisteminde “d” sesinin kullanıldığı bazı Türkçe kelimelerin yazımında Arap harflerinden d (د) ve t (ط) kullanılmıştır. t (ط) harfi metinde hem “d” hem de “t” seslerini karşılamaktadır:

toymak(4a/4)

(10a/4) toğrı

toķundı (10a/2)

taşra (4a/1)

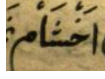
tolu (33a/7)

k>ķ değişmesi

Metinde bazı kelimelerde günümüzde k sesini ifade eden harf yerine “ğ” ve “h” seslerinin kullanıldığı görülmektedir :

(15a/6) şaşhūn

(9a/11) ahşām

ağşām (6a/9)

ğ/g >v değişimi

Bazı kelimelerde günümüzde “ğ” sesini ifade eden harf yerine v (و); “v” sesi yerine de ğ’nin kullanıldığı görülmektedir :

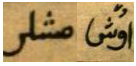
(10b/2) şovuk

koğayı (30b/2)

ç>ş değişimi

Bir örnekte “ç” (چ) harfi yerine “ş” (ش) nin kullanıldığını görmekteyiz:

uşmışlar (32b/11)

1.5.4.4. Metnin Transkripsiyon ve İmlâsında İzlenen Yol

Metnin transkripsiyonunda Arap alfabesiyle yazılmış olan Türkçe metinlerin latinizasyonunda kullanılan transkripsiyon sistemi uygulanmış olup Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal’ın Metin Neşrinin Ana Esasları (2012) makalesindeki ilkeler esas alınmıştır.

Metnin transkripsiyonunda Times Turkish Transcription yazı stili kullanılmıştır.

Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesinde belirtmiş olduğu esaslara uyulmaya çalışılmıştır.

Metin oluşturulurken her sayfaya sayfa numarası verilmiş olup bir sayfadaki satır sayısının (11 satır) fazla olmaması ve metnin takibinin kolay olması sebebiyle satır numarası verilmemiştir.

Metinde geçen evliyâ isimleri metnin takibinin kolaylaşması için ilk geçtiği yerde bold (kalın) yazılmıştır.

Metnin transkripsiyonunda noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Metinde okunamayan yerler (...) ile gösterilmiş, anlamı bulunamayan ve emin olunmayan kelimelerin yanına (?) işareti konulmuş olup müstensihin unuttuğu düşünülen kelime ya da harf [...] şeklinde gösterilmiştir. Tekrar yazılmış olan kelimeler [] içinde belirtilmiştir.

Metnin okunuşunda hem “e” hem de “i” sesinin kullanıldığı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesi’nin belirgin özelliklerinden olan i sesi kullanılmıştır: Örneğin di-, yi-, biş vb.

Metinde şahıs ekleri ve tamlayan eklerinin yazımında düz-yuvarlak ünlü ayrımı yoktur. Fakat metnin transkripsiyonunda yuvarlak ünlüler tercih edilerek imlaca bir standart oluşturulmuştur. Örn.: anuḡ, Ḥudāvendüm, itmedüm , itdün. Bunlar dipnotta gösterilmemiştir.

Eski Anadolu Türkçesinde söylemek anlamına gelen “ayıt-, eyit-, it-” fiili farklı şekillerde yazılmıştır. Metinde “it-” şeklinde yazılmışsa da “eyit-” şeklinde transkripsiyonu yapılmış olup farklı yazımları dipnotta belirtilmemiştir.

eydür (4a/8)

eyitdi (3b/4)

Metinde yer alan âyet-i kerîme ve hadis-i şerîfler Arapça yazılışlarıyla verilmiş olup mânâsı dipnotta belirtilmiştir.

Metinde yer alan Arapça ifadelerin manası dipnotta verilmiştir.

Metinde yer alan vav-ı ma‘ düle “ḡ” şeklinde gösterilmiştir.

Metinde yanlış yazılan kelimelerin transkripsiyonunda bu kelimelerin doğru yazımları kullanılmış olup var olan bu hatalar dipnotta belirtilmiştir. Yanlış yazılan bazı kelimeler şunlardır:

(4b/4) nefş

(4a/5) za‘ if

(4a/7) Ḥudāmdan

gün-ā-gün (6b/3)

bī-hūş (10b/ 5)

bī-ḡuzūr (3a/3)

āteş (23b/3)

āyetü'l-kürsī (10a/6)

izniyle (18a/2)

Tamlayan ekinde metnin genelinde düz ünlü kullanılmış olmasına rağmen metnin transkripsiyonunda yuvarlak ünlü tercih edilmiştir. Bu durum her örnekte ayrıca belirtilmemiştir. Örn.:

kişini (5b/1) > kişinü

Metinde düz ünlülü şekilde yazılan 1. tekil şahıs ekinin transkripsiyonunda metnin tamamında yuvarlak ünlülü yazım şekli kullanılmıştır. Bu kullanım dipnotta ayrıca belirtilmemiştir.:

itdim (5b/1) > itdüm

Bir kaç örnekte belirtme hali ekinin gösteriminde hemze veya esre kullanılmıştır. Fakat transkripsiyonu “-yi” eki ile yapılmıştır:

ağçeyi (9a/9)

Metnin transkripsiyonunda “-Ub” şeklinde yazılan zarf fiil eki “-Up” olarak transkribe edilmiştir.

Bazı fiillerde fiilden fiil yapım eki olan “-Un” eki metnin transkripsiyonunda “-In” olarak yazılmıştır:

olunur (4a/10) > olunur

Sıra sayı sıfatları nüshada yuvarlak ünlülü yazılmışsa da EAT dönemi genel özelliği olan daima daima düz ünlülü şekliyle transkribe edilmiş olup bu kullanımlar dipnotta verilmemiştir.

dördüncü (11a/8) > dördinci

üçüncü (27a/7) > üçinci

Nüshanın tamamında “ç” sesleri için “چ” ve “چ” harfleri beraber kullanılmıştır. Fakat kelimelerin okunuş şekli esas alınarak transkripsiyonu yapılmış olup bu kullanımlar dipnotta ayrıca gösterilmemiştir. Bu duruma örnek teşkil eden bazı kelimeler şunlardır :

cöb (15a/1) > çöp

kaçarken (12a/3) > kaçarken

çok (42a/6)

Nüshanın tamamında “b” ve “p” seslerinin yazımında karışıklık söz konusudur. Bazı kelimelerde “p” sesinin yazımında “ب”, “b” sesinin yazımında ise “پ” harfi kullanılmıştır. Fakat kelimelerin doğru şekli esas alınarak transkripsiyon yapılmış olup bu kullanımlar dipnotta ayrıca belirtilmemiştir:

puṅaruṅ (49a/2) > buṅaruṅ

palıqlara (34b/5) > balıqlara

barca (11a) > parça

Çeviriyazıda kullanılan transkripsiyon sistemi aşağıdaki gibidir:

Tablo 6: Çeviriyazıda Kullanılan Transkripsiyon Sistemi

Harf	Transkripsiyon	Harf	Transkripsiyon
ا, آ	ā, a, e	ص	Ş
ء	’	ض	ḏ, ž
ب	B	ط	T
پ	P	ظ	Z
ت	T	ع	’
ث	S	غ	Ġ
ج	C, Ć	ف	F
چ	Ç	ق	Q
ح	H	ك, گ	k, g
خ	Ḥ	ڭ	Ḍ
د	D	ل	L
ذ	Z	م	M
ر	R	ن	N
ز	Z	و	v, o, ö, u, ü, ū
س	S	ه, ه	h, a, e
ش	ş	ی	y, ı, i, ī

Kaynak: Develi, 2008, 13.

Çeviriyazıda kullanılan işaret sistemi aşağıdaki gibidir:

[...] Eksik bölümler.

[] Tekrar yazılan kelimeler.

(...) Okunamayan kısımlar.

(?) Okunuşundan emin olunmayan kelimeler.

BÖLÜM 2: TEZKİRE-İ EVLİYÂ (METİN)

2b

Hâzâ Kitâbü Tezkiretü Evliyâ Te'lif-i Ak Şeyhü'd-dîn-i 'Ulemâ'

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm. El-ḥamdüli'llâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ seyyidinâ Muḥammedin ve âlihi ve şaḥbihi ecma'in. Emmâ ba'd Medîne şehrinde Ḥâzret¹³-i Şeyḥ Ak Şemsü'd-dîn ḳaddesa'llâhu sırrahu¹⁴ Faḥr-i Kâ'inât ḳabri civârında olan câmi'-i şerîfde mü'ezzin¹⁵ olan **Pîrî Ḥalîfe** te'lif idüp ḥalka fâ'idesi olsun için ola ki Mevlâ-yı Müt'e'âl cümlemüze şefâ'atlerini müyesser eyleye. El-evvelü minhüm sulṭân-ı millet burhân-ı hüccet **Ebû Muḥammed Cāfer-i Şādık** rahmetu'llâhi 'aleyh eger enbiyâ eger aşḥâb ve ehl-i beyt-i Resûl-i kevneyn 'Aleyhi's-selâm

3a¹⁶

elini bağlayalum, âteşe atalum. Kanḳısı yanmaz ise anuḡ sözi ḥaḳdur, yanarsa ol bâtıldur. İkisini bağladılar, ikisi daḡı yanmadı. **Mâlik** bî-ḥuzûr¹⁷ oldu, sonra evine geldi, secdeye yüz sürdi: Ey benüm Ḥudâvendüm! Yitmiş senedür saḡa şirk itmedüm, dâ'im senüḡ yoluḡa döndüm. Ne 'aceb Dehrî ile beni berâber eyledüḡ, didi. Ḥiṭâb geldi: Yâ Mâlik, senüḡ elüḡ ḥürmetine Dehrî'nüḡ eli yanmadı. Yalnız Dehrî'nüḡ eli olaydı nice yanaydı. İmdi Lâ ilâhe illa'llâh Muḥammede'r-resûlu'llâh yolına gideni cehennem âteşi¹⁸ yakmaya. Naḳl olunur ki Mâlik bir evde kirâda otururdu. Bir cuḥûd ḳonşusu var idi. Mâlik ḥâzretinüḡ evinde olan mescidinüḡ miḥrâbı ardına ḳadem-ḡâne

3b

yapup yolını Mâlik ḥâzretinüḡ miḥrâbına aḳıtdı ya'nî cefâ itmek için. Mâlik söylemedi. Sonra ol Yahûdî Mâlike gelüp eyitdi, yâ Mâlik, tıvârdan miḥrâba necâset te'sîr ider mi, didi. Mâlik eyitdi: İder, lâkin bir legen, bir süpürge, bir ıbrık şu ḡâzırdur. Her dâ'im namâz vaḡtı pāk idüp namâzumı ḳıluram. Pes Yahûdî eyitdi, Ḳaḳıamaz mısın? Mâlik

¹³ "Ḥâziret" olarak yazılmıştır

¹⁴ "Serahu" olarak yazılmıştır.

¹⁵ Metinde "mü'ezzin" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶ 2b' nin reddâdesi 3a' nın ilk kelimesi ile uyum göstermediğinden arada eksik varak olduğu düşünölmektedir. Nitekim bu varakta anlatılan vâkıa manaca önceki varakla örtüşmemektedir.

¹⁷ Metinde "bî-ḡuzûr" şeklindedir.

¹⁸ Metinde "ateşi" şeklinde yazılmıştır.

eyitdi, kaçırın ve lākin qonşu haqqı var, şabr¹⁹ iderüm, didi. Mālikden bu sözi işidüp Müslimān oldu. Naql olunur ki nice yıllar geçdi acı tatlu yimedi her gice bāzārdan iki etmek alurdi anuqla orucın²⁰ açardı. Bir gün hasta oldu. Göñli et istedi, yimedi. On gün oldu, ārzū haddenden aşdı.

4a

Paçacı dükkānında vardı, paça aldı. Yeñine koyup taşra gitdi²¹. Paçacı ta‘accüb eyledi, şākirdini gönderüp²² var baq neyler, didi. Mālik bir hālī yire vardı, paçayı bir iki kerre koxup eyitdi: Ey nefis²³, bundan artuq toymaq olmaz. Ey benüm za‘if²⁴ tenüm, ol zahmetler ki saña itdüm. Şanma ki saña düşmanlık idem, dünyāda senden ‘aziz yokdur. Saña dostluğumdan iderüm. Umaram Hudāmdan²⁵ rüz-ı maşşerde ‘azāb olmaya. Hikāyet: Mālik eydür: Kırk gün et²⁶ yimeyenün ‘aqlına noqşān gelür, dirler ben yigirmi senedür et yimedüm; ‘aqlum gün-ā-gün²⁷ ziyāde olurdi. Naql olunur ki, Mālik kırk sene Başrada tırdı hurma yimedi ārzū haddenden aşdı ziyāde göñli hurmayı

4b

istedi. ‘Ākıbet düşünde ma‘lūm oldu ki, yā Mālik hurma yi, ārzū²⁸ def olsun. Andan sonra didi, ey nefis²⁹ bir hafta oruç tut, gice orucuñ açma, şabāha degin namāz kııl, saña hurma alıvireyüm didi. Nefs aña rāzī oldu, didügi gibi bir hafta oruç tıtdı. Hafta tamām oldu. Mālik bāzāra vardı, hurma aldı, bir mescide gitdi³⁰, hurmayı yiye gördi. Bir oğlan didi: Ey baba bir cuhūd hurma almış, mescide yimege girdi. Babası didi: Ey oğlan cuhūd mescidde neyler, diyüp mescide vardı, gördi Mālik-i Dīnār andan ‘özür dileyüp eline ayağına düşdi. Mālik eydür: Ne sözdür bu, oğlan bunu söyleye? Ol kişi eyitdi:

Yā Mālik, ben her gün oruç tutarın.³¹ Bu oğlan bilmez ki, gündüz

¹⁹ Metinde “şabır” şeklindedir.

²⁰ Metinde “orcın” şeklinde yazılmıştır.

²¹ Metinde “getdi” şeklindedir.

²² Metinde “göndürüp” şeklinde yazılmıştır.

²³ Metinde “nefes” şeklindedir.

²⁴ Metinde “za‘if” şeklinde yazılmıştır.

²⁵ Metinde “Hudamdan” şeklindedir.

²⁶ Bu kelimeden önce “etmek” yazılmış, yuvarlak içine alınarak işaretlenmiştir.

²⁷ Metinde “günegün” şeklindedir.

²⁸ Metinde “arżū” şeklindedir.

²⁹ Metinde “nefes” şeklindedir.

³⁰ Metinde “getdi” şeklindedir.

³¹ Metinde “dutarın” şeklindedir. Fakat transkripsiyonlu metinde “tut-” şeklinde transkribe edilmiştir.

5a

yimek cuhūd şan‘atıdır şandı didi. Mālik eyitdi: İlāhī hurma yimedın adumı cuhūd itdün. Eger hurma yisem adumı küfr³² ile aıarsın diyüp yimedi. Naql: Bir gün Başra’ya âteş düşdi. Mālik ‘aşāşın alup bir yüce yire çıkdı, gördi ki halk miḥnetde ba‘zınun mālī, rızkı yandı, ba‘zınun kendü yandı. Mālik eyitdi: Yüki yeyni olanlar kırtuldu ammā ağır olanlar helāk oldu, kıyāmet güninde daḥi böyle olsa gerekdür. Naql olunur ki bir³³ gün bir hasta ḥālın şormağa vardum. Mevti yakın olmış bu kişiye kelime-i şehādeti telkīn eyledüm, dimedi. Su’āl itdüm, yā Şeyḥ qarşumda âteşden bir tağ var kaçan kelime-i şehādet dilüme gelse

5b

ol tağ başa ḥaml ider, diyemem. Bu kişinün şan‘atını su’āl itdüm. Dünyāda ḥarām-ḥor imiş, eksik kile ve eksik vaḳıyye kullanur imiş. Naql olunur ki bir kıızı var idi. Dirdi, ey buba sen şabāḥa degin uyımazsın³⁴, bir miḳdār rāḥat olsaıuz olmaz mı, didi. Mālik eyitdi: Mevt-i afācāndan³⁵ kırkarum³⁶ aıusuzın ölüm gele didi. Naql olunur ba‘de’l-vefāt Māliki düşde gördiler; kıyāmet kıpmış, bir nidā geldi ki: Mālik-i Dīnār’ı ve Muḥammed-i Vāsi‘³⁷ ḥazretlerini cennete eletün. Ben daḥi nazar itdüm ki kıankısı evvel gire, Mālik-i Dīnār evvel girdi. Su’āl itdüm, Muḥammed Vāsi‘ ḥazretleri ziyāde kāmīl ve fāzıl idi, niçün evvel girmedir? Ḥiṭāb geldi ki Muḥammed-i Vāsi‘’ün

6a

dünyāda iki gömlegi var idi ammā Mālik-i Dīnār’ın bir idi anın için evvel girdi, didiler. Raḥmet’ullāhi ‘aleyh ve’l-āḥir maṭla‘-ı Muḥammed-i Vāsi‘³⁸ muḳaddem-i zehā ve mu‘azzam-ı ‘abbā ve ‘ārif-i kāni‘ Muḥammed-i Vāsi‘ raḥmet’ullāh tābi‘inden çok kimseye ḥizmet itmişdür. Tarīkatda ve şerī‘atda māḥir idi ve riyāzatda şöyle idi ki kıurı etmegi şuya banup yirdi. Eger halkı bununla kıanā‘at eyleye halka baş egmez kāḥ aklıḡından **Ḥasan-ı Başrī’nün** evine varurdu, bulınandan yirdi. Muḥammed-i Vāsi‘

³² Metinde “küfür” şeklindedir.

³³ Metinde “ج” harfi yerine “ز” harfi yazılmıştır.

³⁴ Metinde “uyumazsın” şeklindedir. Transkripsiyon metninde “uyı-“ şeklinde transkribe edilmiştir.

³⁵ “Ani ölüm” anlamında kullanılması muhtemeldir. Merg-i mefācān terkinin ikinci ögesi, Arapça müfācā مفاعاة “aniden saldırmak, hücum etmek” (فجأ) aniden gerçekleşmek; ansızın önüne çıkmak; gafil avlamak; hücum etmek”) manasındadır. (Şirin, 2020, 56)

³⁶ Metinde “kırkarım” yazılmıştır

³⁷ Metinde “Vāsi‘i” şeklindedir.

³⁸ Der-kenār olarak yazılmış olup “Vasi‘i” şeklinde yazılmıştır. Bu kelime metnin devamında Vāsi‘i şeklinde de yazılmıştır. Fakat transkripsiyonlu metinde “Vāsi‘” şeklinde transkribe edilmiştir.

eydür, sa‘âdet aña ki şabāh aç kalka, aḥşām³⁹ aç yata ve gine Bārī’ye ḥamd ide. Bir kimse gelüp Muḥammed-i Vāsi‘’den vaşıyyet diledi, didi, saña bir vaşıyyet ideyin dünyāda āhiretde pādişāh olasin.

6b

Dünyāda zāhid ol hīç kimseden ṭama‘uñ olmasun didi. Rivāyet: Muḥammed-i Vāsi‘ ḥazretlerine su‘āl itdiler, ḥālūñ nicedür? Eyitdi, ḥālüm nice olacak, bir ādemūñ gūn-ā-gūn⁴⁰ ‘ömri tükene, gūnāhı arta. Su‘āl eylediler, Ḥudā’yı anladuñ mı? Bir sâ‘at sükūt itdi, andan şonra cevāb virdi, Ḥudā’yı anlayan az yir ve az söyler ve dā‘imā ḥayrātda olur. Naql el-āḥir, şāhib-yakīn-i bī-gümān ḥalvet-nişīn-i bī-nişān faḳīr-i ‘ademī **Ḥabīb-i ‘Acemī** rahmet‘ullāhi ‘aleyh ibtidā māl-dār kimse idi, ribā yirdi. Başra’da otururdu. Bir gūn ribā aḳçesinden et aldı, ocağa ḳodı. Kapuya bir sâ’il geldi, seyyidu’llāh, didi. Ḥabīb-i ‘Acemī sâ’ile bir şey virmedi. Ḥātūnı eti

7a

çanağa ḳoya gördi ki et kırmızı ḳan olmış. ‘Avratuñ beñzi şarardı. Alup Ḥabīb-i ‘Acemī’ye gösterdi, didi, ribā⁴¹-şomlğuñdan ve sâ’ili mahrūm gönderdigümden⁴² dünyāda başumuza daḡi neler gele ve yāḥūd āhiretde bizüm ḥālümüz nice olur, diyüp yüregine od düşdi, ribāya tevbe eyledi. Bir gūn evinden çıkdı, ḥalkdan aḳçe ala, ribā almaya. Cum‘a gūni idi, oḡlancuḳlar bir yire cem‘ olmışlar. Ḥabīb-i ‘Acemī’yi gördiler. Ribā-ḡor geliyor, andan ırāḳ oluñ didiler. Ayaḡıñuñ tozu üzerümüze oturmaya, biz daḡi anuñ gibi beḡ-baḡt olmayavuz didiler. Ḥabīb-i ‘Acemī’ye bu söz ḳatı geldi. **Ḥasan-ı Başrī’nün** meclisine vardı, tevbe eyledi. Meclisden çıkdı, yolda giderken

7b

oḡlancuḳlara rāst⁴³ geldi. “İrāḳ oluñ, Ḥabībü’t-Tā’ib geḳsün.” Ḥabīb-i ‘Acemī bu söze ḥayrān oldı. Nidā itdi ki, benden ḡaḳḳı olan gelsün alsun, didi. Cümle ḡalkı gelüp mālların aldılar. Ḥabīb-i ‘Acemī müflis oldı. Sâ’ir borçlu gelüp ‘avratuñ carını virdi. Biri daḡi geldi aña daḡi gömlegini virdi, kendü ‘uryān ḳaldı. Furat ırmaḡı yanında bir

³⁹ Metinde “aḡşām” şeklindedir.

⁴⁰ Metinde “gūnegūn” şeklindedir.

⁴¹ Metinde “riyā” şeklindedir.

⁴² Metinde “göndürdigümden” şeklindedir.

⁴³ Metinde “dostı” şeklindedir.

şavma‘aya girdi, ‘ibādete meşğul oldu. Her gün gelüp Hasan-ı Başrî’den ‘ilm⁴⁴ öğrenür idi. Ziyāde faķīru’l-hāl oldu. Kaçan ehli nafaķa isteye çıķup giderdi. Varup şavma‘asında ‘ibādet iderdi. Leyl ü nehār gelür giderdi. ‘Avratı su’āl itdi, kimde işlersin nafaķa getürmezsin. Hābīb-i ‘Acemī eyitdi, ey hātūn, ben bir kişinün işini işlerem ki

8a

ğāyet gānīdür, kerīmdür, cömerddür. Ben utanuram ki nesne isteyem. On günden sonra ücret vire, diyüp şavma‘asına ‘ibādete gide. On gün tamām oldu, öyle namāzını kıldı. Göñline bu geldi ki hātūna, on güne degin şabr⁴⁵ eyle, didüm. On gün tamām oldu. Şimdi eve nice boş gideyüm, diyü tefekkür iderdi. Ol Rezzāk-ı ‘ālem, pādişāhlar pādişāhı olan Hāzret-i Allāh Celle Celālühü ve ‘amme nevālühü hāzretleri bir hāmāl gönderdi.⁴⁶ Bir yük un ve bir hāmāl daķı bir bütün koyun, bal ve yağ ve sâ’ir havāyic ve bir daķı yüzi nūrlu bir nāzenīn yigit geldi. Bir kese içinde üç yüz dirhem gümüş Hābīb-i ‘Acemī’nün kapusına getürüp hātūna çağırup bunları teslīm⁴⁷ eyledi.

8b

Elli gün⁴⁸ hizmet itdügi kişi gönderdi⁴⁹, didi. Hābīb-i ‘Acemī’ye diyesin; işi çok işlesün, ücretini daķı ziyāde virür, diyüp gitdi. Aḥşām oldu Hābīb utanuraķ eve geldi, gördi. Kapudan tāze etmek ve et koķusu geldi. ‘Avrat didi, gercek imiş, senün hizmet itdüğün kişi gānī cömerd imiş. Hābīb işi çok işlesün, daķı ziyāde vireyüm, didi. Naķl olunur ki bir ‘avrat geldi, Hābīb’e eyitdi, bir oğlum vardur gā’ibe gitdi, du‘ā eyle, zīrā firāķı beni helāk ider. Hābīb-i ‘Acemī du‘ā idüp Ey hātūn, inşā’allāh oğluñı bulasın var git, didi. Hātūn varup gördi, oğlı⁵⁰ gelmiş kapu öninde tırur. Alup Hābīb-i

9a

‘Acemī’ye getürdi. Hābīb su’āl itdi, oğlan eyitdi, Kirmān şehrinde bir dükkānda şākird idüm, üstādum beni çārşūya⁵¹ et almağa gönderdi.⁵² Beni bir rüzgār gelüp bu vilāyete

⁴⁴ Metinde “‘ilim” şeklindedir.

⁴⁵ Metinde “şabır” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶ Metinde “göndürdi” şeklindedir.

⁴⁷ Metinde “teslim” şeklindedir.

⁴⁸ Metinde “ehl-i gök” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ Metinde “göndürdi” şeklindedir.

⁵⁰ Metinde “oğlu” yazılmıştır.

⁵¹ Metinde “çarşūya” şeklindedir.

getürdi. Naql olunur ki Hasan-ı Başrî bir gün Habîb-i ‘Acemî’ye ziyârete geldi. Habîb’ün hâtunı Hasan’ın önüne biraz etmek bir az duz getürdi. Der-hâl kapuya bir sâ’il geldi. Habîb ol Hasan’ın önünden alup sâ’ile viridi. Az vakit oldu, Bârî-i Ta’âlâ bir kişi ile bir şofra ta’âm ve biş yüz akçe gönderdi. Akçeyi⁵³ fuqarâya viridi, şofrayı Hasan’ın önüne kodı. Naql olunur ki, bir gün Hasan-ı Başrî hazretleri Habîb’ün şavma’ası önüne uğradı. Ahşâm namâzına ikâmet eyledi, sûre-i

9b

Fâtihaya başladı. ‘El-Hamdü’ harfini ‘el-hemdü’ didi. Hasan aña cemâ’at olmadı. Gice düşinde gördi ey Bârî Hudâ senün rızâña sebep nesnedür. Haq Ta’âlâ eyitdi: Sen benüm rızâmı bulduñ lâkin qadrini bilmedün. Hasan eyitdi: Yâ Rabbi! Senün rızân nedür? Haq Ta’âlâ eyitdi: Eger sen Habîb’ün ardında namâz kılayduñ benüm rızâmı bulırdun ve bu namâz cemî’i kıldıñ namâzların mihri olaydı, didi. Naql olunur ki Haccâc’ın âdemleri Hasan-ı Başrî hazretlerini ararlar idi. Kaçup Habîb’ün şavma’asına girdi. Gelüp Habîb’e su’âl itdiler, Habîb eyitdi, benüm şavma’ama girdi didi. Varup aradılar, bulmadılar. Gine su’âl itdiler, şavma’adadur didi. Varup gine aradılar, gine bulmadılar. Şonra Hasan

10a

çıkup geldi. Habîb eyitdi, yâ Hasan, seni nice bulmadılar? Hasan eyitdi, elleri başa tokundu, beni bulmadılar. Hasan eyitdi, ey Habîb, üstâdlığı yirine getürdün. Beni zâlimlere gamz itdün. Habîb eyitdi, toğrı söylemek ile halâş bulduñ. Eger yalan söyleseydüm, seni bulurlar idi, didi. Hasan eyitdi, neyledün beni bulmadılar? Habîb eyitdi: Toğuz kerre Âyetü’l-Kürsî⁵⁴ ve toğuz kerre Âmene’r-rasûlü ve toğuz kerre Kul-hüve’llâhu ehad okudum, didüm, yâ Rabbi, Hasan’ı sana ısmarladum sen şakla, didüm. Hikâyet olunur ki Hasan-ı Başrî hazretleri bir kerre bir gemiye girmek murâd eyledi. Dicle⁵⁵ kenârına gelüp tefekkür eyledi. Habîb gelüp eyitdi, yâ üstâd, ne turlursın? Hasan eyitdi, gemiye murâd itdüm,

10b

⁵² Metinde “göndürdi” şeklindedir.

⁵³ Metinde “akcei” şeklindedir.

⁵⁴ Metinde şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵ Metinde “vecile” şeklinde yazılmıştır.

geç geldi didi. Hâbîb eyitdi: Yâ üstâd, saña noldı? Ben ‘ilmi senden öğrendüm lâkin hasedi gönlünden gider, dünyâyı gönlüne şovuk eyle, belâları ğanîmet bil ve cemî‘i eşyâyı Allâh’dan şay; andan sonra şu üzerinde yürüyesin, diyüp şu üzerinde Hâbîb yürüyüp gitdi. Hasan-ı Başrî hâzretleri bî-hüş⁵⁶ oldu, düşdi, eyitdi: İlâhî yâ Rabbi! Hâbîb şâkirdümdür. Beni melâmet eyledi, şu üzerinde yürüdi, ben kaldum. Yarın huzûr-ı maşherde Şırât köprüsi üzerine uğrayacak böyle qalam. Hasan eyitdi, Ey Hâbîb, bu mertebeyi ne ile bulduñ? Hâbîb eyitdi, ben gönlüm qaraların, sen kâğıd qaralarsın. Hasan eyitdi, benüm ‘ilmüm ğayrılara menfa‘at ider, baña olmadı. Bundan anlandı ki Hâbîb’ün maqâmı Hasan’dan a‘lâ ola. **Maṭlab-ı Râbî‘a-i ‘Adeviyye**⁵⁷

11a

Rivâyet olunur ki **Meryem Şafiyye Râbî‘a-i ‘Adeviyye** rahmet’ullâhi ‘aleyh. Bir kimse su‘âl iderse, erler arasında hâtûn kişi niçün anduñ cevâb oldur ki Server-i Kâ’inât ‘Aleyhi’s-selâm buyurur: Diniñüzün üç bölügde ikisini Hâzret-i ‘Âişe’den öğrenün, didi. Naql olunur ki ol gice ki Râbî‘a toğdı. Babası ğâyet faqîr idi. Evinde hiç nesne yok idi, mum yakup Râbî‘a’nun göbegini kese ve bir parça biz bulunmadı ki Râbî‘ayı aña şaralar. Üç kıızı var idi, dördinci Râbî‘a oldu. Kızun biri gelüp eyitdi, ey baba var qonşudan bir mum al çıraq idelüm. Ol dañi ‘ahd eylemiş maḥlûḳdan bir şey istemeye. Ol gice ehl ü ‘ıyâl⁵⁸ ağlaşdılar. Ol ğam ile başını dizine qoyup uyıdı. Ol sâ‘at Faḥr-i Kâ’inât’ı gördi.

11b

Didi: Ey kişi ğam çekme. Ol Râbî‘a ki dünyâyı geldi, sa‘âdetlüdür. Benüm ümmetümden yitmiş biñ kişiyi şefa‘ât ider. Resûlu’llâh buyurur: “Başra şehrinün begi olan ‘İsâ’ya varun, benden selâm idün; her ğün baña yüz kerre şalavât virürdi, her Cum‘a gicesi dört yüz şalavât virürdi, bu gice unutdı. Aña keffâret için Râbî‘a’nun babasına dört yüz altun virsün helâl mālından.” didi. Çünkü uyandı, Faḥr-i Kâ’inât beni yâd eylemiş, diyüp şükrâna biñ altun fuḳarâyı taşadduḳ eyledi. Dört yüz altun Râbî‘a’nun babasına virdi, ol dañi maşlahatına harc eyledi. Çünkü Râbî‘a büyüdi, babası anası fevt oldu. Başra’ya qahıtlıḳ düşdi, kız qardeşleri her biri bir yire gitdi. Hikâyet olunur ki

⁵⁶ Metinde “beyhüş” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ Derkenar olarak yazılmıştır.

⁵⁸ Metinde “ehl-i ‘ayâl” şeklindedir.

12a

bir gün Rābi‘a gezerdi. Bir zālīm, bu benüm kulumdur, diyüp alup esir idüp şatdı. Rābi‘a daği dürlü miḥnet ile efendisinün ḥizmetin itdi. Bir gün bir ḥarāmī Rābi‘a’nun öğine indi. Rābi‘a kaçarken düşdi, eli çıkdı. Rābi‘a yüzünü göge tutup münācāta başladı, eyitdi, İlāhī yā Rabbi! Ğarībem, hem yetīmem ve hem esirem. Bilürsin beni esir idüp şatdılar, andan sonra elüm daği şındı. Bunca belālar ile incinmem lākin baña senün rızān gerek. Baña bildür ki benden rāzī misin degül misin? didi. Hātifden āvāz⁵⁹ geldi ki, yā Rābi‘a, ğam yime kıyāmet güninde peygamber gibi olasın, ümmet-i Muḥammed senden şefā‘at isteyeler. Rābi‘a daği ḥamd ü şenālar idüp efendisinün evine geldi. Dā‘imā oruç

12b

tutardı, hem daği efendisinün ḥizmetin iderdi. Gice şabāḥa deĝin namāz kılurdu. Bārī Ta‘ālā‘ya münācāt iderdi, uyku uyımazdı. Hikāyet olunur ki bir gün efendisi uykudan kalkup otururdu, kulaĝına bir āvāz⁶⁰ geldi, pencireden baĝdı görđi, Rābi‘a başını secdeye kōmıř tazarru‘ idüp “İlāhī yā Rabbi! Sen bilürsin, benüm göĝlüm senün buyrıĝun tutmaĝ ister. Senün ḥizmetün benüm gözimün nūridur. Beni bir kimseye kul eyledün, yoḥsa bir sā‘at ‘ibādetden ḥālī olmazdum.” diyüp Rabb’isine münācāt iderdi. Başı ucında kudretten bir kandil aşılmış, mu‘allaĝ tūrur. Efendisi bu ḥālī görüp kōrĝdı. Şabāḥ oldu Rābi‘a’ya çağırdı, ol sā‘at

13a

āzād⁶¹ eyledi. Rābi‘a çıĝup bir vīrāneye gidüp ‘ibādete meřĝül oldu. Ařla anı kimse görmezdi. Bir gün bir gice yigirmi dōrt sā‘atdūr, Rābi‘a biĝ rek‘at namāz kılurdu. Gāḥ gāḥ Ḥasan-ı Başrī’nün meclisine varurdu, Ḥasan-ı Başrī ile dostlık iderdi. Ol vīrāneden çıĝup bir şavma‘aya girüp anda ‘ibādete meřĝül oldu. Andan sonra Ḥacc-ı Şerīf’e ĝitmegi ārzū⁶² eyledi. Kalkup yola revān oldu, yükünü bir merkebe yükledüp kāfileye⁶³ kārıřdı. Bādiye ortasına vardılar, Rābi‘a’nun merkebi öldi. Yoldaşları eyitdiler, yā Rābi‘a yükünĝi getür biz götürelüm didiler. Rābi‘a eyitdi, ben size tevekkül olup

⁵⁹ Metinde “avaz” şeklinde yazılmıştır.

⁶¹ Metinde “azad” şeklindedir.

⁶² Metinde “arżū” şeklinde yazılmıştır.

⁶³ Metinde “ĝafleye” yazılmıştır.

gelmedüm, ben Rabb'üme tevekkül olup geldüm. Andan sonra yoldaşları gidüp yalnız kaldı. Andan sonra başını

13b

kaldurop münâcâta başladı⁶⁴, didi: Ey benüm Hudâvendüm! ‘Âciz ü ğarîb hâtûnı kendü evine da‘vet eyledün, yol ortasında benüm eşegümi öldirdün, beni yâbânda qoduñ, diyüp bu münâcâtı eyledi. Hemân bi-izn-i Hudâ merkeb debrenüp kalkdı, Râbi‘a yükini yükledüp gitdi. Evvel giden yoldaşları bir müddetden sonra gördiler, eşegi bâzârda şatdılar. Andan sonra Râbi‘a tenhâ yolda giderdi, didi, yâ Rabbi, benden evvel senün beytüñi ziyâret itdiler. Gördi, Mekke-i Mükerrime Râbi‘a’ya istikbâle gelmiş. Râbi‘a eyitdi, yâ Beyti, baña Rabb’üm gerek. Nakl olunur ki bir gün **İbrâhîm Edhem** hâzretleri Mekke-i Mükerrime’ye vardı. Her muşalligâh hele namâz kıldı. Bir gün gördi, Beytu’llâh yirinde yokdur. Bârî’ye niyâz idüp yalvardı, su’âl

14a

itdi, yâ Rabbi, Beytu’llâh kânde gitdi? didi. Yâ İbrâhîm, Râbi‘a kulum yolda kaldı, Beytu’llâh aña istikbâle gitdi, didi. İbrâhîm Edhem dağı karşı vardı, gördi Râbi‘a gelür. “Yâ İbrâhîm, sen Mekke’ye mâl kuvvetiyle geldün, ben niyâzile geldüm”. Nakl olunur ki çünkü Râbi‘a Mekke’ye geldi. Mekke hâtûnları Râbi‘a’yı ziyârete geldiler ve hem dağı, Râbi‘a bize helâl ta‘âm getürmiş, diyüp varup bir miqdâr oturdılar. Râbi‘a bunların öñine iki etmek getürdi. Der-hâl kapuya bir sâ’il geldi, etmekleri alup sâ’ile viridi. Bunlar mütehayyir oldılar, didiler, biz helâl ta‘âm yimege geldük, kısmet degülmiş didiler. Sehil geçmedin bir cârîye kapudan gelüp elinde tâze, fulân hâtûn gönderdi⁶⁵ didi. Râbi‘a şaydı, on sekiz etmek. Râbi‘a gine girü gönderdi, bunu baña göndermemiş,

14b

didi. Bunca niyâz itdi, çâre olmadı. Meger cârîye ulda ikisini şaklamış idi. Tamâm yigirmi idüp getürdi. Bunların öñine qodı, yidiler. Ta‘accüb iderler. Râbi‘a eyitdi: Nicedür ta‘accüb idersin? Bilürem siz aç geldünüz, iki etmek kifâyet itmez. Bârî’ye niyâz itdüm. Bir sâ’il gönderdi, iki etmegi şadağa itdüm. İki etmek yirine on sekiz geldi.

⁶⁴ Metinde “başdı” yazılmıştır.

⁶⁵ Metnin genelinde “göndür-” şeklindedir fakat transkripsiyon metninde “gönder-” şeklinde transkribe edilmiştir.

Ben eyitdüm, Yā Rabbi, bir hisseye⁶⁶ on virürin, dirdün. Öyle olsa ikisine yigirmi gerek, diyüp bu āyeti okudu: “مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْنَالِهَا” Men cā’e bi’l-ḥaseneti fe lehu ‘aşru emşālihā⁶⁷.” El-āyete ben inandum. Bu iki etmegi senün rızān için virdüm, on sekiz geldi. Bilürem ki yigirmi gönderesin⁶⁸, ben daḥi konuğa virem. Naḳl olunur ki bir gün Rābi‘ a şavma‘asında secdede iştiyākından

15a

uyıdı. ‘İbādetde şafā içinde gözine ḥaşīrden çöp batup ḳan revān oldı. Bir ḥırsuz şavma‘aya girdi, bir eski cār buldı döndi, ḳapuyı bulamadı. Cārı bıraḳdı, ḳapuyı buldı. Cārı gine aldı, gine ḳapuyı bulamadı. Bir iki def‘a böyle eyledi. Bir nidā geldi: Yā uğrı, Rābi‘ a kendüni baña ısmarladı sen degül⁶⁹ şeyṭān daḥi anuñ yanına gelmez. Ey şaşḥun, bir dost uyırsa bir dostı anı bekler, uyımaz. Naḳl olunur ki bir gün Rābi‘ a’nun cāriyesi yağ ile şoğan bişürmek ister. Nice günler ıssı ta‘ām bişürmemiş idi. Bir dāne şoğan bulunmadı. Cāriye ḳonşudan alalum didi. Rābi‘ a eyitdi: Kırḳ senedür Allāh Ta‘ālā ile ‘ahd⁷⁰ eyledüm, maḥlūḳdan bir şey istemem, diyü

15b

der-ḥāl havādan bir ḳuş, aḡzında bir soyulmuş şoğan... Rābi‘ a gördi, didi, ben mekr den⁷¹ emīn degülem, diyüp ḳurı etmek yirdi. Ya‘nī, “Benüm günāhum çokdur, şükür idemem.” dimekdür. Naḳl olunur ki bir gün tağa gitdi. Taḡ canāvārları, geyikler ve sâ’ir ḥayvānlar gelüp Rābi‘ a’ya baḳarlardı. Nā-gāh Ḥasan Başrī çıkageldi. Ḥayvānlar cümle birden ḳaçdılar. Ḥasan Başrī ḥazretleri müteḡayyir oldı. Rābi‘ a eyitdi, yā Ḥasan, bu gün ne yidün? Ḥasan eyitdi, bugün iç yağı ile şoğan yidüm. Rābi‘ a eyitdi, yā Ḥasan, sen anlaruñ iç yağını yirsin. Anlar senden niçün ḳaçmasunlar? Naḳl olunur ki bir gün Rābi‘ a Ḥasan’uñ penciresi altından geçüp giderdi. Rābi‘ a’nun üzerinde yaş toḳundu Rābi‘ a şandı, yağmur yağdı. Āḥir tefekkür

16a

itdi, Ḥasan’uñ gözi yaşıdur, didi. Ya üstād, ağlamak erlik degül, ḳalbünji yokla didi. Bu söz Ḥasan’a ḳatı geldi. Bir gün şu kenārına vardı. Ḥasan seccādesini şu üzerine atdı, yā

⁶⁶ Metinde “ḥasseye” şeklindedir.

⁶⁷ En’am 6/160. (Kim bir iyilik gelirse ona on katı vardır.)

⁶⁸ Metinde “gün viresin” şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹ Metinde “degüle” olarak yazılmıştır.

⁷⁰ Metinde “aḥid” şeklindedir.

⁷¹ Metinde “mekir” şeklindedir.

Rābi‘a gel namāz kılalum, didi. Rābi‘a seccādesin havāya atdı, çıkup namāz kıldı, gel yā Hasan, didi. Hasan kâdir olmadı. Rābi‘a Hasan’a eyitdi, yā Hasan senün itdüğün balık ider, benüm itdüğüm işi sinekler ider, bundan yegrek⁷² ‘amel gerek. Ve’l-âhır **Maṭlab-ı Fuḍayl ‘Abbās**⁷³ Fuḍayl ibn-i ‘Abbās meşāyihün ulularından idi. Evvelki hâli böyle idi ki Merve ile Māverd arasında, yābānda bir çadır kurmuşdı ve arkasına palās geymişdi, başına keçe külāh geymişdi, boynında tesbîh var idi; harāmîlerle yārān idi, gice gündüz yol urarlar idi, aldukları metā‘ı Fuḍayl’a getirirlerdi, diledüğünü alur, sā’irlerini anlara

16b

taḫsīm iderdi. Bir gün vāfir kervān geldi. Ol harāmîler anları gözetdiler. İçlerinden biri bunların kaçdın tıydı, bir miḳdār altın şaklaya. Fuḍayl’ın çadırın gördi, yanına varup Fuḍayl’a emānet virdi. Dönüp kervānın yanına vardı, gördi; kervānı urmuşlar, ellerini bağlamışlar. Bunların ellerini çözüp sā’ir kalan metā‘ların yükletdiler, ol emānet konan çadır yanına vardılar. Gördiler, ol harāmîler aldukları māl üleşürler. Ol kişi eyitdi: Ben mālümü kendü elümle uğrıya virmişem didi. Fuḍayl anı ıraḳdan gördi, çağırđı: Ey kişi ne istersin? Ol kişi eyitdi: Emānet virdüğüm isterüm didi. Fuḍayl eyitdi: Kōdığın yirdedür didi. Altını alup gitdi. Fuḍayl’ın yārānı eyitdi: Bir kervānda bu deḡlü nuḳıd akçe bulmaduk, altını

17a

niçün virürsin didi. Fuḍayl eyitdi: Bu kişi beni şālîh kimse zan idüp emānet kōdı. Ben daḡı Haḳ Ta‘ālā’ya ḡusn-i zan iderüm ki baḡa tevbe vire. Hikāyet: Bir gün Fuḍayl’ın yārānı kervān vurup gelüp ta‘ām yirler idi. Kervān ḡalkından biri gelüp eyitdi: Sizün ulunuz kimdür, didi. Biri eyitdi, şol ağaç dibinde namāz kılandur didi. Ol kişi eyitdi, namāz vaḳti degöldür. Anlar eyitdiler, nāfile kıılır. Eyitdi, sizünle niçün ta‘ām yimez⁷⁴, oruç tutar? Eyitdi, şimdi Ramaḡān degöldür. Eyitdi, nāfile tutar didi. Ol kimse ta‘accüb idüp Fuḍayl’ın yanına vardı, gördi namāzı tamām ḡuşū‘yla kıılır çün namāzdan fāriḡ oldı. Ol kişi eyitdi, böyle iş idersin, uğruluk niçün idersin? Ol kişi eyitdi: Cenāb-ı

⁷² Metinde “yügrek” şeklindedir. Bu kelime Eski Türkçede “en iyi, çok daha iyi” anlamlarında kullanılmıştır. (Baran, 2008, 45)

⁷³ “Maṭlab-ı Fuḍayl b. ‘Abbās” ibaresi der-kenār olarak yazılmıştır. Bu isimle anılan kişi Fudayl b. İyād’dır.

⁷⁴ Metinde “yemez” olarak yazılmıştır fakat transkripsiyon metninin tamamında “yi-” kullanıldı.

17b

‘izzet âyet-i kerîmesinde buyurur, “وَآخِرُونَ اغْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا” ve âherüne‘ terafû bi-zünûbihim hâletû ‘amelen şâlihân ve âhara seyyi’a⁷⁵. Ol kişi mütehayyir oldu. Hikâyet olunur ki Fuḍayl’uñ ṭabî‘atinde mürüvvat ve himmet var idi. Bir kâfilede ‘avrat olsa ol kervânı urdurmaz idi ve kumâşî az olanuñ şeyini aldurmaz idi. Çok olanuñ bir miqdârın alırdı. Rivâyet olunur ki bir gün kervân urmağ kâşdına yol kenârında beklerdi. Kervânıñ içinde bir kişi Kûr’ân okırdı. Bu âyet geldi: “بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝۱ مَا نَزَّلَ مِنَ الْحَقِّ ۝۲ اَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۝۳”⁷⁶ bu âyeti işitdi, yüregine ok düşdi, tevbe eyledi. Hağ şâhiblerine elinde olanı virdi. Bir cuhûda borcî

18a

var idi. Cuhûd eyitdi, bu gün Muhammedîlere tahfif içün iderüm, dilerüm ki şol depeyi kâzup atasın. Bârî’nün⁷⁷ izniyle⁷⁸ bir yıl gelüp depeyi şavırdı. Bir cuhûd dağî gelüp eyitdi: Benüm hağğımı vir, ben and içdüm, tâ ki māl virmeyince helâl itmeyem. “Yok ki vire.” Cuhûd eyitdi: Elüñi kağçanuñ altına şok. Anda altun vardur, al başa vir, andum yirine gelsün, didi. Feyz⁷⁹, cuhûduñ evine vardı. Kağçanuñ altına elini şokdı bir avuç altun alup cuhûda virdi. Cuhûd, tîz başa İslâm’ı ‘arz eyle, Müslimân oluram, didi ve hağğımı başa hîbe itdüm, diyüp Feyz İslâm’ı ‘arz eyledi. Cuhûd eyitdi: Yâ Feyz, niçün Müslimân oldum, bildün mi? Anuñ içün Müslimân oldum ki dâ’im şirk⁸⁰ iderdüm. Tevrât’ı okurdum, dirdüm, hağ dîn kağkıldur? Nidâ

Der-kenâr: Ve ħukiye İnne mecûsiyyen re’âhu ibnehu ye’külü fî Ramazâne fe zararabehu lem lâ tağfağ ħurmete’l- müslimîn ve ramazân. Lem ekeltü cehreten ve lemmâ mâte’l- mecûsiyyü fî zelike’l üsbü’i. Fere’âhü ‘âlem bi’l- beledihi fi’l- mağâmî ‘alâ serîri’l- ‘izzeti fi’l- cenneti feğâle eleste künte mecûsiyyen feğâle belî ve lâkin vağte’l - mevt semi’ tü nidâ’en min fevğî yâ melâ’iketi lâ ütrükühü mecûsiyyen fe ekremini bi’l-islâmî

⁷⁵ Tervbe 9/102. (Diğet bir kısmı da suçlarını itiraf ettiler. Onlar, iyi bir ameli kötü bir amelle karıştırmışlardı)

⁷⁶ Hadîd 57/16 (İnananların; Allah’ın öğütlerini dinleyip de Hakk’tan gelen şeyle kalplerinin yumuşaması zamanı gelmedi mi?)

⁷⁷ Metinde “Bârî” şeklinde yazılmıştır.

⁷⁸ Metinde “izniyle” şeklinde yazılmıştır.

⁷⁹ Burada bahsedilen kişi Fudayl b. İyâd’dır.

⁸⁰ Metinde “şirik” yazmaktadır.

bi- hürmeti ramadâne fe'l- mecûsiyyi bi-ihtirâmi şehri-i Ramadâne vecede'l imân fe keyfe men şâme şehri-i Ramadâne ve ihtirâmehü seb'în seneten ⁸¹

18b

olundı ki, “Hağ dîn Muhammed dînidür.” Ben eyitdüm, eger hağ dîn ise bu toprak Feyz elinde altun ola. Feyz elini kalçanın altına şokdı, toprak aldı, gördüm ki altun oldu. Müslimân olmağa sebep budur, didi. Andan sonra Feyz Hacc'a 'azm eyledi. 'Avratı dağı eyitdi, ben senden ayrılmazın, diyüp Bārī Ta'ālā yolu āsān idüp gitdiler. Nice yıl mücāvır kaldılar. Çok evliyāya yetişdiler, **İmām A'zam** ile soğbet eylediler. Nağl **Ağmed Ağnabel** eydür: Fuğayl'dan naşihat istedüm. Fuğayl eyitdi, baş olma kuyruk ol didi. Fuğayl eyitdi: Selāmet nedür, insāna görünmemek nolaydı? Ağsta olaydum cemā' ate çıkup insān görmeyeydüm. Fuğayl eydür, gice yaturın ğam-ğın olurun ğalkı

19a

ğörem diyü, zīrā tenhālīk yīgdür. Fuğayl eydür: Allāh'dan ğorğan kişı çok söylemez. Bir kişıye Allāh dost olsa ağa ğam ğuşsa virür, düşmān olsa ağa ferağlık virür, dünyāyı kiğ eyler. Fuğayl ayak yolına üç günde bir kerre varurdu. Ğadem-ğāha varmağa Bārī Ta'ālā'dan ğorğarın, dirdi. Fuğayl eydür: 'Ağıllı kimse ile ceng⁸² eylemek āsāndur 'ağılsuz ile ğelvā yimeden.⁸³ Fuğayl eydür, bir kimse fāsīğın yüzine ğüle bağsa Müslimānlığı vīrān ider. Fuğayl eydür, iki şey ğönli fesād ider biri çok yimek biri çok uyumağ. Fuğayl eydür iki nesne cāhillikdendür biri 'acāyib ğörmedin ğülmek biri ğayra naşihat idüp kendü şabāğha deĝin uyumağ. Nağl olunur ki otuz sene kimse Fuğayl'ın

19b

ğüldüğünü ğörmedi. Meger bir ĝün oğlancuğı öldi, ĝüldi. Didiler, niğün ĝülersin bu ne ğāldür? Didi, Ağğ'ın rızāsı budur, viren aldı, şükür Ğudāya didi. Nağl çünki Fuğayl'ın mevti yakın ĝeldi, iki kızları var idi ğātūnına vaşıyyet eyledi: “Ben vefāt idicek sen bu iki kızları al, Cebel-i Ğubeys tağının üstine çık, yüzüñi ğöge tut. Eyit,

⁸¹ Manası: Hikāye edilir ki; bir Mecûsi oğlunu ĝördü. Ramazān ayında yemek yiyordu ve onu dövdü. Müslümanların ve Ramazān'ın saygınlığını niçin korumadığından böyle yaptı. “Ben açık olarak yemedim.” Mecûsi bu hafta (aynı hafta) vefat ettiğinde bir ālim makāmdaki, cennetteki izzet makamı döşeklerinde onu ĝördü. Dedi ki “Sen bir Mecûsi değıl miydin?” ve “Evet” dedi. “Fakat ölüm anında bir nidā duydum üzerimde: Ey melekler onu mecusi olarak terketmeyin.” ve bana Ramazān-ı şerif hürmetine islāmiyeti ikram etti. Ve Ramazān-ı şerif hürmeti sebebiyle imānı buldu. “Ramazān ayında oruç tutanın durumu nasıl olur?” “Ona ihtirāmı 80 senedir.”

⁸² Metinde “cengi” şeklindedir.

⁸³ Metinde “yimeden” şeklindedir.

ilāhī yā Rabbi Fuḍayl baña vaşıyyet eyledi, didi ki sağlığumda ben bu kızları şakıldum, çünkü beni maḳbere zindânında maḥbûs eyledi, bu kızları sen kayur, diyü nidâ it.” didi. Bu sözi söyledi, kelime-i şehâdet ki eşhedü en lâ ilāhe illa’llāh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abdühü ve rasûlühü, diyüp Ḥallāk-ı ‘âlem ḥazretlerine teslim-i rûh

Der-kenār: İsteme için tutarken tütü dirler ebel yerḍā 1 innemā hel yerḍā 2 enuḳbilü yerḍā 3⁸⁴ isteme için şuyunı içeler Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm İnnā a’ṭaynā ke’l-kevser. Feṣalli li-Rabbike venḥar. İnnē ṣāni’eke hüve’l-ebter.⁸⁵

20a

eyledi. Raḥmetu’llāhi ‘aleyh ba‘de’ d-defn Fuḍayl’uḡ ḥātūnı kızları alup Cebel-i Ḳubeys taḡına çıkdı, yüzünü göge tutup münācāta başladı, ey benüm Ḥudāvendüm ben vaşıyyeti yirine getürdüm, sen bunlaruḡ kısmetini vir, diyüp çok ağladı. Meger ol sâ‘at Yemen pâdişāhı iki oḡlu ile şikāra çıkup ol taraḡa uğradı. Bunları gördi ağlaşurlar. Pâdişāh eyitdi, yā ḥātūn niçün ağlarsın, bunlar kimdür? Ḥātūn eyitdi: Ben Fuḍayl ibn-i ‘Abbās ḥazretinüḡ ḥātūnıyam, bunlar kızlarıdır. Fuḍayl baña vaşıyyet itdi, ben vefāt itdükde bu kızları Cebel-i Ḳubeys taḡına çıkar, bunlaruḡ kısmetini Ḥālîḳ virür, didi. Ben daḡı bunları alup geldüm. Pâdişāh eyitdi, yā ḥātūn, bunlar benüm oḡullarumdur, bu iki kızları Allāh’uḡ

20b

emri üzere her birine on ikişer bin altun nikāhıyla virürsin, diyüp ḥātūn daḡı rızā virüp maḥıffeler yapdurup gitmişdür. Hikāyet ve’l-āḡir Sultān-ı Dīnār-ı dīn sīmurḡ-ı ḳāf-ı yaḳīn perverde-i luṭf-ı kerem **İbrāhīm bin Edhem** raḥmetu’llāhi ‘aleyh şiddīk-i ṣānī luṭf-ı mürüvvetüḡ kânı idi. Envā‘-ı mu‘āmelātda ve eşnāf-ı ḡaḳāyıkda bī-naḡīr idi ve ululardan çok kimseye yetişdi. İmām-ı A‘zam Ebū Ḥanīfe ve **Süfyān-ı Sevrī** ve Fuḍayl ibn ‘Abbās ve **Cüneyd-i Bağdādī** ile müşāhibet eylemişdür. Cüneyd eyitdi, İbrāhīm Edhem ‘ilmüḡ miftāḡıdır. İmām-ı A‘zam eyitdi, İbrāhīm bizüm ulumuzdur. Su’āl itdiler, İbrāhīm nice bizim ulumuzdur? İmām-ı A‘zam eyitdi, İbrāhīm

21a

⁸⁴ Mânâsı: Râzı oldu mu? Râzı oldu mu? Biz kabul edelim mi? Râzı oldu.

⁸⁵ Kevser 108/ 1, 2, 3. (Biz sana kevseri verdik. Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Sana soysuz diyenlerin kendileri soysuzdur.)

Haḡ Ta‘ālā ḡizmetine meşğöldür. Qaldı ki biz kendü işimüze meşğülüz, didi. İbrāhīm Edhem evvel Belḡ şehrinde pādīşāh idi. Kendünün kırk dāne altun ḡalkanı ve kırk dāne ḡürzi var idi. Bir gice taḡt üstinde uyırdı. ḡulaḡına bir ses geldi, dinledi, ḡördi ki ḡicenün bir vaḡtinde şarāy üstinde bir ādem gezer gibi oldu. İbrāhīm ḡaḡırdı, eyitdi, kimdür bu vaḡit gezen. Didi, saḡa āşināyum,⁸⁶ deve yitürdüm anı ararum. İbrāhīm eyitdi: Saḡa virürem bir deve alup ḡidersin ive ive. Ey cāhil şaşḡun, dam üstinde deve neyler, ḡaleb idersin. Ol kişi eyitdi: Ey ḡāfil, cāhil sensin ha benüm şarāy üstinde deve aradıḡum ha senün aḡlas dibā ḡuş

21b

yünj döşek içinde Teḡri aradıḡun. Böyle altun taḡt üstinde Teḡri ḡaleb olunmaz, diyüp ḡā’ib oldu. İbrāhīm Edhem bu sözün heybetinden yüregine od düşdi, şabāḡa deḡin yatup uyımadı. Çün sabāḡ oldu taḡt üstinde müteḡayyir otururken devlet e’imme-i ‘ulemā [ve] vüzerā gelüp oturdılar, didiler: Pādīşāhum bu ḡam saḡa eyü degüldür sen zıllu’llāhsın, didiler. Üç ḡün böyle müteḡayyir durdı. Kimse ile muşāḡibet yok. Üç ḡünden sonra ‘ulemā-yı vüzerā⁸⁷ oturlardı. ḡarşudan bir atlu ḡāyet heybetlü ḡopdı. Toḡrı şarāya geldi. Kimseye ādem dimez İbrāhīm eyitdi, ne istersin maşlaḡatun nedür? Ol kişi eyitdi, ḡonaḡcıyam kervānumuz geliyor, bu şarāyda

22a

sākin olalum. İbrāhīm eyitdi, ey kişi cānun benden āzād olsun, var kervāna bir ḡayrı ḡān bul, pādīşāh şarāyına kervān ḡonmaz. Ol kişi didi, bu şarāy kimündür? İbrāhīm eyitdi, benümdür. Daḡi evvel kimündür? Babamundur. Daḡi kimündür? Didemündür. Anlara ḡalmadı saḡa daḡi ḡalmaz. Buḡa kervānşarāyı dirler, gelen ḡider, diyüp ḡā’ib oldu. Segirttiler. Meger Ḥazret-i Hızır ‘Aleyhi’s-selām imiş. Pes İbrāhīm ‘Aleyhi’s-selām’un derdi ziyāde arttı, ḡuşşaya düşdi. Üç ḡünden sonra şahrāya ḡıḡdı. ḡaḡılmış, nereye ḡitdḡünü bilmez, leşkerinden ayru düşdi. Bir nidā geldi, yā İbrāhīm uyan, ḡafletten uyan. Gine baḡrı ḡūn oldu. Andan sonra bir geyik öḡine ḡıḡa

22b

geldi, ardına düşdi ḡovarak. Geyik faḡirün mecālī kesildi. Didi, ey kişi benüm bir loḡma etüme muḡtāc olduḡ, başuḡa gelen ‘ibretten ‘ibret al, başuḡ ‘ilācını ḡör, diyüp ḡā’ib

⁸⁶ Metinde “aşnayum” şeklindedir.

⁸⁷ Metinde bu terkipte izāfet kesresi olarak hemze (◌) kullanılmıştır.

oldı. [...] Andan sonra İbrâhîm Edhem korkdı. Bir yola düşüp giderken bir çobana rāst geldi, egninde bir kepenegi⁸⁸ var, bir keçeden külâhı var, koyunları güder. İbrâhîm bildi, kendü koyunu kendü çobanıdır. Didi “Yâ çoban bu egnündeki kepenegi⁸⁹ baña vir, ben kaftānumı saña vireyüm; başundaki keçe külâhı baña vir, ben daği başumdaki ‘imāmeyi saña vireyüm ve hem daği seni āzād eyledüm. Bu koyunlar daği senün olsun ve lâkin beni kimseye dimeyesin.” diyüp böyle çoban ile mücādele iderken ‘ālem-i melekūt bunları

23a

temāşā eylediler. Andan sonra tağlarda, yābānlarda⁹⁰ günāhını aņup ağlardı. Şonra Merve şehrine geldi. Anda bir köpri var idi. Bir kimse giderken düşdi, İbrâhîm Edhem ırağdan görüp Allāhümmaḥfiẓe didi, bi-izn-i Ḥudā ol kimse yire düşmeyüp mu‘allağ tırdı. Anı görüp yukarı çekdiler. İbrâhîm’den bu kerāmeti görüp ‘acabā bu velī kimdür, didiler. Andan sonra gidüp Nişābūr şehrine vardı. Anda bir meşhūr mağāra vardur. Yalnız kimse varmağa kâdir degüldür. Anda toğuz sene ‘ibādet eyledi her pençsenbe günü tağdan bir yük odun arkasına yüklenüp cum‘a günü Nişābūr şehrine varup odunu şatup etmek alup bir miqdārını şadağa idüp bir miqdārı ile bir hafta geçünürdi. Nağl olunur ki kış vaktinde şavma‘asında

23b

ğāyet şovuk oldı ve ğusul lâzım oldı. Ol hālde buzı kırup ğusul aldı. Şabāḥa degin namāz kıldı. Şovuk ziyāde oldı. Helāk olmağa yakın olıcağ āteş tedārikine başladı. Ol fikirde iken bu faķîr bir kürk gördi, alup arkasına geydi, ısnup uyıdı. Çün şabāḥ oldı. gördi teni ısnımış teni ḥarāret taḥşîl eylemiş kürke bir kerre bağıdı içinde bir ezderhā gördi, gözleri kanla tolu. İbrâhîm korkdı eyitdi, İlāhî yâ Rabbi! Baña luṭfile ḳahır eylemişsin didi. Der-hāl ezderhā gitdi andan sonra ol mağāradan çıkup Mekke-i Mükerrema’ye gitdi. Yolda giderken bādiyede bir velīye rāst geldi. İbrâhîm Edhem’e İsm-i a‘zam du‘āsını öğretti. Andan sonra Hızır ‘Aleyhi’s-selāma rāst

24a

geldi. Hızır ‘Aleyhi’s-selām eyitdi, yâ İbrâhîm ḳarındaşum İlyās’ı gördün mi? İbrâhîm eyitdi, görmedüm. Eyitdi, İsm-i a‘zam du‘āsını ta‘līm iden oldur, didi. Nağl olunur ki

⁸⁸ Metinde “kebānegi” şeklindedir.

⁸⁹ Metinde “kebenegi” şeklindedir.

İbrāhīm Belḥ şehrinden gitdüğü vakit süd emer bir oğlu⁹¹ var idi. Oğlan büyüyüp on sekiz yaşına dāḥil oldu. Bir gün didi, ey ana benüm babam kimdür, adına ne dirler ve hem nereye gitdi, cevāb vir. Anası eyitdi, ey oğul senün babaña İbrāhīm Edhem dirler, derviş şūretine girüp çıķup gitdi.⁹² Şonra ḥaber aldı, Mekke-i Mūkerreme’de arķasıyla odun çeker imiş. Dört yüz ādem tedārik idüp ḳalkup yol tedārikini görüp ḥacca gitdi anasıyla bile vardılar. Mekke ḥalkı bunları temāşā eylediler. Vardı dervişlere⁹³ babasını su ’āl eyledi, İbrāhīm Edhemi bilür misiz?

24b

Eyitdiler, yārānumuzdur. Bu gün bize ḳonuḳluğı vardur, bāzāra ta’ām getürmege gitdi⁹⁴, didiler. Oğlan babasının nişānını şorup ardınca gitdi. Gördi, yalın ayak başı açuḳ bir yük odun yüklenmiş, şatmağa getürür. Oğlan göricek aḳlamağa başladı ammā kendüni bildürmedi. İbrāhīm odunu şatup etmek alup dervişlerün⁹⁵ yanına gitdi. Ol etmegi önlerine ḳodı, vardı, anasına danışdı. Şabr⁹⁶ eyle ḥaccı tamām idelüm, didi. İbrāhīm yārenlerine vaşıyyet eyledi. Ḥac zamānında şaḳınuḳ. ‘Avrat oğlan çok gelür, anlara naẓar eylemeḳ didi. Ḥācılar tavāfa geldiler. İbrāhīm bir maḥbūbe oğlan gördi, ziyāde muḥabbet idüp baḳdı. Tavāf itdiler. Yārānı eyitdi, yā İbrāhīm sen bize vaşıyyet iderdün,

25a

kendün niçün baḳarsın, didi. İbrāhīm eyitdi, Belḥ şehrinden çıķdığım vakit süd emer bir oğlum var idi, umaram budur. Yārānından biri varup ḳāfile⁹⁷ içinde bir ādem bulup şordı. Alup gidüp ḳāfile ortasında bir çādır ḳurulmuş, bir kürsī ḳonmuş, üzerinde bir maḥbūbe oğlan oturmuş, Ḳur’ān oḳur ve hem daḥi aḳlar. Ol kişı varup ol oğlana şordı, ḳanḳı vilāyetdensin? Oğlan eyitdi, Belḥ şehrindenem didi. “Kimün oḳlusın?” Oğlan aḳlamağa başladı, eyitdi, ben babamı görmedüm illā dün gördüm. Benüm babama İbrāhīm Edhem dirler. Ol kimse oğlanı alup babasına getüre, anası ardına düşdi. Varup Rūkn-i Yemānī öninde oturdılar. Nā-gāh

⁹¹Metinde “oḳlu” yazılmıştır.

⁹² Metinde “getdi” yazılmıştır.

⁹³ Metinde “dervişlere” yazılmıştır.

⁹⁴ Metinde “getdi” yazılmıştır.

⁹⁵ Metinde “dervişleriḳ” şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶ Metinde “şabr” şeklindedir.

⁹⁷ Metinde bu kelime “ḳafle” şeklinde yazılmıştır. Fakat transkripsiyon metninde “ḳāfile” şeklinde transkribe edilmiştir.

25b

ol kimse ile otururken ‘avrat İbrāhīm’i gördi. Şabr⁹⁸ idemeyüp ağladı, didi, ey oğul baban budur, didi. Hemān halk içinde bir ağlaşma bir feryād kıpdı. Harām içinde ne kadar halk var ise giryān oldılar. Oğlanuñ ‘aklı başına gelicek babasına selām virdi, selāmın aldı. Su’āl itdi, ey oğul ne dīndesin? Ey baba, haq dīndeyüm didi. Qur’ān okuduñ mı? Okudum elḥamdü’lillāh, didi. Andan sonra İbrāhīm diledi ki gide. Oğlan babasına berk yapışdı. Anası feryād eyledi. İbrāhīm didi, yā Rabbi, İki muḥabbet bir kalbde şıgmaz. Ya benüm rūḥumı kabz it yāḥūd bu oğlanuñ rūḥunu kabz it. Ol sā‘at oğlan düşüp teslīm-i rūḥ eyledi. Naql

26a

olınur ki bir gice İbrāhīm fırsat buldı. Ka‘be’yi⁹⁹ yalnızca tenhā buldı. Elini altun halkaya yapışdı. Didi, yā Rabbi, baña günāh itdürme baña ‘işmet naşib eyle, didi. Bir nidā işitdi ki yā İbrāhīm, bir nesne istersin ki anı kimseye virmedüm. Eger ben ‘işmet virmeyeydüm benüm Ğaffārlıgum Ğafūrlıgum Ğāfırlıgum Raḥmānlıgum Raḥımlıgum Rāḥımlıgum deryāsı kande gitsün, didi. İbrāhīm eyitdi, Allāhümme iğfırlı zünübı, didi. Hikāyet olınur ki İbrāhīm Ramazānda ot biçerdi. Ücretine etmek alup dervişlere şadaqa iderdi. Gice şabāḥa degin namāz kılurdu, ağlardı. Su’āl itdiler, niçün bir miqdār uyımazsın? İbrāhīm eyitdi, ağlamaqdan bir ün ḥālı olmazam ki kande gözlerüm uyıya, dirdi.

26b

Kaçan namāzdan fārīg olıcaq elini yüzine sürüp ağlardı. Su’āl itdiler, niçün ağlarsın? Didi, korkaram kim namāzımı yüzime uralar, dirdi. Naql olınur ki İbrāhīm bir kerre üç kimse ile yoldaş oldı. Bir gice bir harāb mescide kındılar. Kıpusı yok idi. Anlar uyıdılar. Ol gice ḡāyet şovuk oldı. Anlar yatacak İbrāhīm kalkup kıpuya kendüni sed eyledi tā ki gün toḡuncaya degin. Çün anlar daḡi görüp didiler, yā İbrāhīm niçün yatmaduñ? İbrāhīm eyitdi, anuñ çün yatmadum mescidüñ kıpusı yokdur, hevā şovukdur, korkdum size renc ḡāşıl olur diyü. Hikāyet olınur ki Sehl ibn İbrāhīm eyitdi, İbrāhīm Edhem ile sefer eyledüm. İttifāk ben ḡasta oldum, elinde varını

27a

⁹⁸ Metinde “şabır” şeklindedir.

⁹⁹ Metinde “Ka‘be’i” şeklindedir.

baña nafağa alıvirdi. Andan şonra bir merkebi vardı, şatup baña harc eyledi. Andan şonra bir miqdār eyüce¹⁰⁰ oldum. Merkebi nitdün, didüm. “Ben anı şatup saña harc eyledüm.” Ben didüm, neye bineyüm hastayum, didüm. Didi, arķama binersin didi. Üç gün arķasına bindi. Hikāyet olunur ki her kim ki İbrāhīm ile müşāhib olmak isterdi üç şart iderdi: Evvelki şart hizmeti ben ideyüm, ikinci şart ezānı ben okuyayın, üçünci dünyālık ne gelür ise sizünle bile olalum. Hikāyet olunur ki İbrāhīm eydür: “Dünyāda bir iki kaç def’a murādum buldum. Ğāyet şāz oldum. Birisi oldur ki gemiye girdüm, gemide olanlar beni bilmezler, kaftānum eski, saçum uzun idi. Beni masharalığa alup kimi güler

27b

kimi saçumı çiker. Ol zamānda şāz oldum. Andan şonra bir ‘azīm dalğa geldi, mevc oldı. Gemici didi, bu ne hikmetdür? Biri didi, bu ādemi deryāya atalum. Biri daħi kulağuma yapışup deryāya ata, hemān-dem mevc sākin oldı. Ol vakit ki kulağumdan yapışdı. Ol vakit şāz oldum. Biri daħi bir mescide girdüm, beni mescidden çıkardılar. Murādum uyımağ idi. Hasta idüm, yürümege kādır degül idüm. Ayağumdan yapışdılar, sürüdiler. Mescide üç merdübān ile çıkılır idi. Başum her yaña tokundukca başum yarılup kan revān oldı. Ol vakit şāz oldum. Beni indürdiler. Üç pāyeden bir iklīmün sırrı baña keşf oldı ben kendüme dirdüm ki nolaydı mescidün pāyeleri artuğ olaydı. Bu def’a bir

Der-kenār: Rivāyet kıldılar, bir gün bir ‘Arab Peyğamber kıatına gelüp isteme sözi çıkdı. Ol ‘arab eyitdi isteme ne olur, didi. Peyğamber eyitdi atalar (?) der arasında bir issilikdür didi (?) Ol ‘Arab eyitdi ben anı hīç görmedüm. Gördigüm yok. Peyğamber eyitdi, yā şahābiler, eger tamu ehlin görmek istersenüz işte bunu görün, didi.

28a

yirde tutsağ oldum. Bir mashara geldi üzerüme bevl¹⁰¹ eyledi. Ol vakit şāz oldum. Bir def’a bir eski kürküm vardı. Ğāyet kehle üşdi beni yiyüp rencide eyledi. Nā-gāh hazine de olan fāfir (?) libāslarum hātıruma geldi. Nefsüm feryād eyledi. Ol vakit şāz oldum.” Naql olunur ki İbrāhīm Edhem’i bağdaş kurup oturduğunu kimse görmedi. Aña şordılar, niçün oturmazsın? İbrāhīm eydür, bir gün oturmışdum, bir nidā geldi yā

¹⁰⁰ Metinde “iyüce” şeklindedir.

¹⁰¹ Metinde “bevīl” şeklindedir.

İbrāhīm kul efendisi önünde bağdaş kurup oturmaz. Ben daḥi tevbe eyledüm, didi. Nakl olunur ki İbrāhīme şordılar, du‘ā idevüz qabül olmaz sebab nedür? İbrāhīm eyitdi: “Anuḡ içündür ki Allāh’ı bilürsüz, ‘ibādet itmezsiniz. Peyḡamberi bilürsüz,

Der-kenār: Kāle’n-nebī şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem uṭlubu’l- ‘ilm mine’l-mehdi ile’l-laḥdi¹⁰² kāle’n-Nebī ‘Aleyhi’s-selām ṭalebü’l-‘ilmi farīzatün ‘alā külli müslimin ve müslimetin.¹⁰³ Pes cümleye fütüvvet ‘ilmin bilmek farzdur. Bilmeyicek ‘amelsüz aḡıler emīrū’l-mü’mīnīn ‘Alī’den ve Ḥazret-i Resūl’den utanacaḡdur. Allāh Ta‘ālā’dan ḡorḡan¹⁰⁴ kişi bilmedüḡi işi işlemez. Nitekim Kur’ānda buyurur: **قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ**.¹⁰⁵ Ma‘nā oldur ki bilürler ile bilmezler berāber degüldür.

28b

sünnetine ri‘āyet itmezsiniz. Qur’ānı bilürsüz, ‘amel itmezsiniz. Allāh’uḡ ni‘metini dā’im yirsisz, şükür itmezsiniz. Cenneti bilürsüz, aḡa yarar ‘amel ṭaleb itmezsiniz. Cehennemini bilürsüz, andan kaçmazsınız. Şeyṭān-ı la‘īni var bilürsüz, anuḡla düşmānlık idüp cenk eylemezsiniz, anuḡla dostluk idersiz. Bilürsüz ölüm ḡaḡdur, aḡa ḡöre ‘amel itmezsiniz. Ölenleri kendü elüḡüz ile ṭopraḡa gömersiz, ‘ibret almazsınız. Āḡaruḡ ‘aybına naḡar idersiz. Böyle olan ādemüḡ nice du‘āsı müstecāb olur.” Ḥikāyet olunur ki İbrāhīm eydür: “Bir gice Ḳudūs-i Şerīf mescidinde ḡaṣīr içinde ḡizlendüm tā kim beni ḡörmediler. Gicenüḡ nıṣfı oldı. Mescid ḡapusu açıldı, bir pīr ḡıḡdı geldi. Palāş geymiş ardınca ḡırḡ kimse var. Cümlesi

29a

palāş geymiş. Ol pīr miḡrāba varup iki rek‘at namāz ḡıldı, arḡasını miḡrāba virdi. İçlerinden birisi eyitdi, bu mescidüḡ içinde bir kimse var, bizden degül¹⁰⁶. Ol pīr tebessüm eyledi, eyitdi, Edhem oḡlıdur didi. Ḳırḡ gündür ‘ibādetinde lezzet bulmadı didi. Meger İbrāhīm’üḡ ḡālī böyle idi.” Ḳün bunu işitdüm, ḡaṣīr arasından ḡıḡdum, pīrüḡ öḡine varup selām virdüm, didüm: “Ḥudā ḡaḡḡıyḡün söyle ne sebab oldı?” didüm. Pīr eyitdi, fülān ḡün Baṣra’da ḡurma aldūḡ. Bir ḡurma düşüp kendüḡ şanup aldūḡ, lākin

¹⁰² Hadis-i şerīf: Beşikten mezara kadar ilim ḡöğreniniz. (Kātip Ḳelebi, Keṣfū’z-zünün, 1, 52) Bu ifadelere hadis kaynaklarında bulunamadıḡı belirtilmiştir. (Başaran, 2017, 276)

¹⁰³ Hadis-i şerīf: İlim ḡöğrenmek kadın-erkek herkese farzdır. (İbn-i Māce, Mukaddime,17)

¹⁰⁴ Metinde “ḡorḡuḡ” şeklinde yazılmıştır.

¹⁰⁵ Zümer 39/ 9. (De ki: “Ḥiḡ bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”)

¹⁰⁶ Metinde “degil” şeklindedir.

senün degül idi. Anuñ için ‘ibâdetde hâlâvet kalmadı. Andan sonra sür‘atle Mescid-i Akşâ’dan çıkup Başra’ya vardı. Hurma şatanı bulup haber virüp helâlleşdi.

Der-kenār: Tesma‘u bi’l-mu‘îdî hayrun min’en terāhü simā’ike ¹⁰⁷ naql ezhar.

29b

Hikāyet olunur ki bir gün İbrāhīm şahrāya giderdi. Leşker halkından bir kimse öñine geldi, su’āl itdi, sen kimsin, didi. Eyitdüm, bir kulum. Didi, mekânun neredür? Mağbereligi gösterdi. Ol kimse gāzaba gelüp beni masharalığa alursın, diyüp kamaç ile vurdu, kan revān oldu. Boynına bir ip takup çeküp şehre getürdi. Şehir halkı bunu görüp bu ne hāldür, ol kişi bu kimdür? “İbrāhīm Edhem didiler.” Andan sonra ol kişi atından inüp İbrāhīm’ün eline ayağına düşüp ‘özür diledi. Bilmedüm, suçum ‘afv eyle, didi. İbrāhīm dañi ol kişinin döğüp sövdüğünü bağışladı. Ol kimse eyitdi, saña sen kimsin didüğim vakit ben kulum diyü cevāb virdün. İbrāhīm eyitdi, ben Allāh’uñ kuluym. Ol kişi eyitdi, ben

30a

senün başun yardum, baña du‘ā eyledün. İbrāhīm eyitdi, ben şükür eyledüm, beni dögdüğünden baña cennet hāşıl olur, baña senden ötüri Bārī cennet virür. Saña nice du‘ā itmeyem. Ol kişi eyitdi, yā şeyh, saña aydınlık şordum, baña mağbere gösterdün. İbrāhīm eyitdi, anuñ için ki mağbere her gün ma‘mūr olur, şehir her gün harāb olur, dünyādan āhiret yakındur didi. Ol kişi İbrāhīm öñinde istiğfār idüp ‘azizlerden oldu. Hikāyet olunur ki bir gün İbrāhīm gemiye girdi furtana gāyet ziyāde oldu. Gemi ğarķ olmağa karīb oldu. İbrāhīm bir cūz gördi gemide aşılımış. Eline alup yüzünü göge tutup eyitdi, İlāhī! Bizi ğarķ idersin. Senün kitābuñ bizümle bile ğarķ olur, didi. Hemān rūzgār diñüp

30b

gemi hālāş oldu. Hikāyet olunur ki İbrāhīm bir kuyuya vardı ki şu çeke. Koğayı şalup çekdi, tolu altun çıktı. İbrāhīm başını aşağı idüp yine şaldı, gümüş çıktı. Yine başı aşağı idüp yine şaldı, incü çıktı. Ğayrı elin çekdi, ey benüm Hudāvendüm, baña hazinelerüñi mi gösterürsin? Ben bilürem ki haddi pāyānı yokdur. Ben şu isterem ki āb-dest alam,

¹⁰⁷ Mânâsı: Mu‘îdiyi işitmek onu görmekten daha hayırlıdır.

diyü gitdi. İbrāhīm'ün mezārı mu'ayyen degüldür¹⁰⁸. Ba'zılar Bağdād'dadur, ba'zılar Şām'dadur, ba'zılar Lūt Peyğamber 'Aleyhi's-selām'ün kabr-i şerīfleri yanında şavma'a ittiḥāz eyledi. Anda vefāt eyledi didiler rahmetu'llāhi 'aleyh vel'l-āḥir. Hikāyet olunur ki **Bişr**¹⁰⁹-i **Ḥāfi** rahmetu'llāhi 'aleyh mücāhedede¹¹⁰ 'azīm ve şān-ı refī' şāhibidür, Fuḍayl ibn 'Abbās ile muşāhibet eylemişdür. Merve

31a

şehrinde toğup Bağdād'da vaṭan tutmuşdur. İbtidā tevbesine sebep oldur ki bir gün mest giderdi. Yolda bir kâğıd buldı gördi, içinde Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm yazılmış. Alup ta'zīm ve tekrīm ile öpüp yüzine gözine sürüp bir mürtefi' yirde şaḳladı. Ol gice düşinde aṇa eyitdiler, yā Bişr-i Ḥāfi, sen benüm nām-ı şerīfime ziyāde ta'zīm eyledün, ben daḡi saṇa ta'zīm eyleyem, dünyāda ve āḡiretde her kim ki benüm nām-ı şerīfüm işidüp rāḡat ola, didi. Bişr-i Ḥāfi uyandı, tevbe idüp tarīk-i zühde pek yapışdı. Müşāhede ġalebesinden ayağına nesne geymezdi. Anuḡ içün aṇa Ḥāfi dirler. Aṇa şordılar, ayağına niçün başmaḡ geymezsin, didiler. Cevāb virüp didi, Ḥaḡ sübhānehu ve Ta'ālā yir yüzini

31b

ḡullarına döşek ḡaḡ itdi, başmaḡ ile başmaḡ edebsüzlikdür. Naḡl olunur ki **Zünnün**-ı **Mışrī**¹¹¹ rahmetu'llāhi 'aleyh kendüyi gizli tutar idi. Vefāt itmeyince kimse anuḡ aḡvāline muṭṭali' olmadı ve tevbesine sebep bu oldu ki Zünnün'a ḡaber virdiler, fülān yirde bir 'ābid vardur, didiler. Zünnün eydür: “Ol 'ābidi ziyārete vardum, gördüm ki kendüni bir ağaca aşmış, dir ki ey benüm tenüm baṇa muṭi' ol. Eger olmazsaṇ seni açlıġıla ve bu zaḡmetile helāk iderin, dir. Bu cevābı işitdüm beni ağlamak tutdı. 'Ābid beni ağladuġumdan tıydı, eyitdi, ne şefḡat idersin şol kimseye ki 'ameli az 'ışyānı çok ola. Yanına varup selām virdüm, şordum ki bu ne ḡāldür? Eyitdi, bu ten benümle ḡarār

32a

tutmaz, Ḥaḡḡ'a 'ibādet idem, ḡaḡa ḡarışmaḡ ister. Ben şandum ki nā-ḡaḡ yire ḡan itmiş yāḡūd bir kebīre ġünāḡ itmiş. 'Ābid eyitdi, yā Zünnün, ḡaḡa ḡarışmaḡ ile dükeli ġünāḡlar ḡaşıl olur. Eger benden ziyāde zāhid görmek istersen şü taġa ḡık, anda bir

¹⁰⁸ Metinde “degüldür” şeklindedir.

¹⁰⁹ Metinde “Beşer” olarak yazılmıştır. “Bişr” şeklinde transkribe edilmiştir.

¹¹⁰ Metinde “mücāhedede” olarak yazılmıştır.

¹¹¹ Metinde “Zennün” şeklinde yazılmıştır.

zāhid vardır, göresin, didi. Ol tağa çıkdum, biriket gördüm. Şavma‘a kapusunda oturmuş, bir ayağını şavma‘anun içinde komuş, bir ayağını taşrasına komuş, ammā taşradaki ayağı kesik. Yanına vardum, selām virdüm, hālın şordum. Eyitdi, bir gün şavma‘ada otururdum. Bir cüvān dilber ‘avrat buraya uğradı, gönlüm aña meyl eyledi. Diledüm ki ardınca gidem, bir ayağum şavma‘a kapusından taşra kodum. Bir nidā geldi, ey kişi utanmaz mısın, otuz

32b

senedür Allāh’a ‘ibādet idersin, şimdi bir ‘avrada kaçd idersin, didi. Hemān şavma‘a kapusına oturdum, taşra çıkan ayağımı kesdüm. Şimden sonra ne olacağum bilmem, didi. Andan sonra didi, yā Zünnün, biz günāhkāruz. Allāh dostlarından bir dost görem dirseñ bu tağun başına çık, didi. Kaldı ki ol tağ gāyet yüksek olmağın çıkmağa kâdir olmadum. Hayrān tururdum. Eyitdiler, bu tağun başında bir şavma‘a vardır, gāyet ba‘iddür, anda ‘ābid vardır, ‘ibādet ider. Meger bir gün ol ‘ābid bir kimse ile başş eylemiş. Rızka sebep kesbidür¹¹² dimiş ol ‘ābid nezr¹¹³ eylemiş ki maḥlūkun kesbi ile hāşıl olan hiç yimeye bu tağun başında mekân tutmuş. Bārī Ta‘ālā aña kereminden bal arusu göndermiş, anun etrafına uşmışlar,

33a

aña bal virürler. Zünnün eydür, baña bu işlerden gāyet yüregümde renc hāşıl olur. Bildüm ki bir kimse Bārī Ta‘ālāya tevekkül ola Haḫ Ta‘ālā anı maḥlūka muhtāc eylemez. Hikāyet [...] olunur ki bir gün Zünnün yolda giderken bir gürce kuş gördi. Bir ağaca konmuş, ne yiyecegi var ne suyu var. Ta‘accüb eyledüm ki kuş ne yir ne içer, dirken kuş ağaçdan yire indi, burnıyla yiri kazdı. Gördüm bir altundan çanak içi tolu yim ve bir çanak daḫi zāhir oldu, gümüşden, içi tolu şu. Ol kuş ol yemi yiyüp suyu içdi, gine ağaca çıkup oturdı. Vardum bakdum çanaklar nā-bedīd olmuş. Zünnün bunu görüp tevekküli ziyāde oldu. Andan sonra Bağdād’dan çıkup bir nice menzil gitdi, bir gice bir vīrāneye uğrayup

33b

anda yetdi. Vīrānede bir küp buldı içi tolu altun ve cevāhir. Ol küpün ağzına bir tahta komuşlar, tahtanın üzerinde yazılmış ki Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-rāḥīm. Zünnün’un

¹¹² Metinde “kesbidür” şeklinde yazılmıştır.

¹¹³ Metinde “nezir” şeklindedir.

ayaakdaşları ol altunı, cevāhiri cümle takṣīm itdiler. Zünnün ol lafzatu'llāhı alup ziyāde 'izzet ve hürmet ve ikrām idüp bir muṭahhar yirde gizledi. İrte oldu, Zünnün'a vākı'asında eyitdiler: Ol kişiler ki altunı ve cevāhiri aldılar, sen benüm ism-i şerīfüm alduñ, imdi hikmet kapusını saña açdum, dinildi. Zünnün eydür, döndüm Merve şehrine geldüm. Bir gün giderken bir şu kenārına vardum. Şuyun kenārında bir köşk gördüm. Ol köşke çıkup pāk süpürdüm, pāk eyledüm. Nā-gāh köşkün etrāfına bakdum, bir

34a

cāriye-i āfitāb-ı şāhib-cemāl gördüm. Eyitdüm, ey cāriye, sen kimünṣin? Cāriye eyitdi: "Allāh'ın kulluyam. Yā Zünnün, çün seni ırakdan gördüm mecnūn şandum, çünki yakın geldün 'ālim şandum, çün daḡi yakın geldün şandum ki 'ārifsın, çün ḡaḡıḡatle nazar itdüm, bildüm ki ne mecnūnsın ne 'ālimsin ne 'ārifsın." Ben eyitdüm, ne vechile? Baña beyān eyle, didüm. Cāriye eyitdi, eger mecnūn olayduñ çıkup köşki süpürmezdün, eger 'ālim olayduñ nā-maḡreme bakmazduñ, eger 'ārif olayduñ göziñ ḡaḡ'dan ḡayrıya düşmezdi, diyüp nā-bedīd oldu. Zünnün eydür, bildüm ki benī ādemī degül¹¹⁴ idi. Pes Zünnün'ın cānına āteş düşdi, bī-ḡarār oldu. "Andan sonra bir gemiye bindüm." Bir iki kaç gün gitdik. Bir bāzırgānuñ

34b

bir gevheri gemide zāyi' oldu. Bir bir gemi ḡalkını aradılar, bulmadılar. Cümle ittifāḡ itdiler kim bu gevher sendedür, didiler. Zünnün'ı incitmege başladılar. Ol daḡi sükūt idüp ṡururdu. Çünki iftirā ḡadden aşdı. Zünnün'ın dudaḡı kımıldadı, bir nice söz söyledi. Hemān deryādan balıklar, her birinün aḡzında bir gevher tutarlar¹¹⁵. Zünnün balıḡın aḡzından bir gevher alup gemiciye virüp ḡalāş oldu. Gemi ḡalkı bu aḡvālī görüp Zünnün'ın ayaḡına düşdiler, 'özür dilediler, ta'zīm ve hürmet eylediler. Bu sebebdan adına Zünnün didiler. Naḡl olunur ki Zünnün'ın 'ārif kızı ḡarındaşı var idi. Zünnün'ın şoḡbetine ḡāyet zāhid olmışdı. Ol 'ārif bir gün bu āyet-i şerīfi

35a

oḡudu وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى ve zallelnā 'aleykümü'l-ḡamāme ve enzelnā 'aleykümü'l-menne ve's-selvā¹¹⁶ diyüp yüzini göge tutup didi, ilāḡi yā Rabbi, benī-İsrā'ile menne ve's-selvā gönderdün, Muḡammedilere virmezsın. ḡudā ḡaḡḡıyıcün

¹¹⁴ Metinde "degül" şeklindedir.

¹¹⁵ Metinde "dutarlar" şeklindedir.

¹¹⁶ Bakara 2/57. (Ve bulutları üzerinize gölge yaptık. Size menn ve bıldırcın baḡışladık.)

oturmazın tã ki menne's-selvã yağdurmayınca didi. Der-ḥâl evüñ penciresinden menne ve's-selvã yağmağa başladı. Hemân-dem ol ḥâtûn evden çıkup segirtti. Yâbâna gidüp artuḡ anı kimse görmedi, nâ-bedîd oldu, raḥmetu'llâhi 'aleyhimâ. Naḡl olunur ki Zünnûn-ı Mısrî eydür, Şâm tağlarında gezerken gördüm, maraḡlar ve mübtelâlar bir yire cem' olmuşlar. Su'âl itdüm neye cem' olduğuz, didüm. Cevâb virdiler, bunda bir 'âbid vardır. Senede bir kerre şavma'adan çıkup maraḡlara ve derde mübtelâ olanlara du'â idüp üfürür,

35b

bi-izn-i Ḥudâ şifâ bulurlar. Ben daḡi şabr¹¹⁷ eyledüm, ol vaḡit¹¹⁸ oldu, ol 'âbid şavma'adan taşra çıḡdı. Gördüm, bi yigit beñzi şararmış naḡîf olmuş, ammâ heybetinden tağlara zelzele düşdi. Andan sonra yüzini göge tutup du'â idüp maraḡlara mübtelâ olanlara üfürdi, dükeli şifâ buldılar. Andan sonra dönüp şavma'asına gide, ardınca segirdüp yetişdüm. Eyitdüm, Ḥudâ haḡḡıyıçün zâhir 'illete 'ilâc idersin, bâḡın 'illetine 'ilâc kıl, didüm. Baḡa baḡup eyitdi, yâ Zünnûn,¹¹⁹ elüñi benden çek. Dost üç 'âzametden naḡar ider. Çün seni görür ki kendünden ḡayrıya yapışmışsın, seni aḡa ıḡmarlar, anı saḡa ıḡmarlar. İkimüz daḡi maḡrûm oluruz didi. Naḡl olunur ki bir gün Zünnûn'uş yârânı Zünnûn'uş

36a

evine geldi. Gördi, Zünnûn aḡlar. Su'âl itdi, niçün aḡlarsın? Zünnûn eyitdi, dün gice secdede uyımışam, Cenâb-ı Bârîyi gördüm. Eyitdi: “Yâ Zünnûn! Ḥalkı on bölük itdüm, dünyâyı bunlara 'arz eyledüm. Toḡuz bölüḡi dünyâyı ḡabûl kıldılar, bir bölüḡi ḡaldı. Ol bir bölüḡi gine on bölük itdüm, cenneti bunlara 'arz itdüm. Toḡuz bölüḡi cenneti ḡabûl kıldılar, bir bölüḡi ḡaldı. Bir bölüḡi gine on bölük itdüm, cehennemî bunlaruş öḡine getürdim. Dükeli ḡaçup taḡıldılar, bir bölüḡi ḡaldı. Bunlar ne dünyâyı aldandılar, ne cenneti aldılar ve ne cehennemden ḡaçdılar. Ben daḡi didüm ki ey benüm ḡullarum, siz ne dünyâyı meyl idersiz ve ne cenneti istersiz ve ne cehennemden ḡaçarsız yâ siz ne istersiz, didüm. Cümlesi

36b

¹¹⁷ Metinde “şabır” şeklindedir.

¹¹⁸ Metinde “vaḡıt” şeklindedir.

¹¹⁹ Metinde “Zennûn” şeklindedir.

baş kaldurup eyitdiler, yā Rabbi, sen bilürsin, bizüm istegümüz bellü. Anlandı ki bunlar Allāhu Ta‘ālā’nun zātınun ‘aşıklarındur. Naql olunur ki bir gün bir oğlancuḡ Zünnün’a geldi eyitdi, yā Zünnün, baña yüz biñ altun mīrās degdi. İsterem ki hizmetünde olan dervişlere taḡsīm idersiz. Zünnün eyitdi, ey oğul, bāliḡ olduñ mu? Oğlan eyitdi, olmadum. Zünnün eyitdi, şabr¹²⁰ eyle, bāliḡ olasin. Şonra oğlan bāliḡ olup geldi, ol altunı dervişlere taşadduḡ itdi. Bir müddetden şonra oğlan yine gördi, dervişler faḡīrlık çekerler, aç tıururlar. Didi eger biñ altunum daḡı olaydı gine taşadduḡ iderdüm, didi. Zünnün oğlana çağırdı, didi, var fülān ‘aṭṭāra benden söyle, fülān undan on dirhem

Der-kenār: Haber. Gelmez üç ta‘āma ḡisāb sormazlar. Biri şol ta‘āmdur anuñla saḡur yiyeler ve biri daḡı ol ta‘āmdur anuñla oruç açalar ve bir daḡı ol ta‘āmdur dostlarıla yiyeler.

37a

un virsün, bir miḡdār yaḡ ile onı ma‘cün eyle ve andan şonra ol ma‘cünü üç dāne boncuḡ eyle, her birini igne ile ortasından del ve baña getür, didi. Ol oğlan Zünnün’uñ didüḡi gibi idüp getürdi. Zünnün ol boncuḡları alup okuyup üfürdi, üç dāne gevher oldı lākin oğlan gevher gördüḡi yoḡdı.¹²¹ Zünnün oğlan ile gevherleri bāzāra gönderdi, dellāle vir, diyü. Gevheri dellāle virdi, her biri biñer altuna çıḡdı. Gelüp Zünnün’a ḡaber virdi. Zünnün eyitdi, yā oğlan sen bunları faḡīr mi şanduñ? Bunlar Ḥaḡḡ’a tevekküldür, ḡismetı Mevlā’dan isterler. Ḥikāyet olunur ki bir yigit vardı dā’im şūfileri (...) iderdi bir gün Zünnün aña yüzüḡünü virdi, var etmekciye rehn¹²² ḡoyup

Der-kenār: Lā-yüdrükü velīyyün maḡāme’l- enbiyā’i.¹²³ Velī irmez maḡām-ı enbiyāya. Ne deñlü irse ol evc-i ‘alāya. Ḳan (...) ola fāzıl (kulaḡa) girmesün aḡvāl-i cāhil.

37b

etmek al, didi. Etmekci yüzüḡi bir aḡçelik etmege almadı. Gelüp Zünnün’a ḡaber vir. Zünnün eyitdi, var yüzüḡi cevher-fürüşlara elet¹²⁴, didi. Yigit ol yüzüḡi anlara eletti, yüzüḡi mezād itdiler, biñ altuna çıḡdı. Gelüp ḡaber virdi, pes Zünnün eyitdi, şūfileri sen bilmezsin, etmekci cevāhiri bilmedüḡi gibi, didi. Ḥikāyet olunur ki Zünnün eydür, on

¹²⁰ Metinde “şabır” şeklindedir.

¹²¹ Metinde “yoḡ-dı” şeklinde yazılmıştır.

¹²² Metinde “reheñ” şeklinde yazılmıştır.

¹²³ Mânâsı: Veliler Peygamberler makâmına erişmez.

¹²⁴ Metinde “ilet” yazmaktadır.

sene sirkelü çorba yimedüm, gāyet nefsum ārzū eyledi, virmedüm. Bayrām geldi, nefsi didi, nolaydı baña bayrāmlık sirkelü çorba vireydün. Ben eyitdüm, ey nefis ister misin yarın saña murādın virem? Bu gice şabāḥa degin iki rek‘at namāz kıl ve hem daḥi ḥatm-i şerīfī tamām idesin, didi. Nefs rāzī oldu. Aḥşām başladı şabāḥa

38a

degin ḥatim ile iki rek‘at namāzı tamām itdi. Şabāḥ sirkelü çorba bişürdüm, öñine kodum. Bir loḳma alup ağızına qoya, gine virmeyüp kalkup namāza tırdum. Aşlı oldur ki çorbayı öñine kodıgum vakit nefis baña didi ki on yıllık ārzūya yetiştüm. Ben daḥi didüm ki Ḥudā ḥākkıyçün bu ārzūya seni yetiştürmeyem, didüm. Andan sonra nefis ile bu cengi iderken bir kişi geldi sirkelü çorba getürdi. Zünnün’uñ öñine kodı, eyitdi, yā kişi ben kendüligümden gelmedüm, beni gönderdiler. Benüm oğlancaḳlarum nice vakıtdür sirkelü çorba isterler, dün bayrām oldu, sirkelü çorba bişürdüm. Baña nevm ğalebe eyledi, bir miḳdār uyıdum. Ḥazret-i resūlu’llāḥ şalla’llāhu

Der-kenār: Āb-destün sünneti kaçdur? Eyitdi ki sekizdür, evvel ellerin yumaḳdur bileklerine varınca, ikinci Bismi’llāḥ dimekdür. Üçinci misvākdur. Dördinci sümügü çıkarup atmaḳdur. Bişinci kulağına meş itmekdür. Altıncı barmaḳların birbirine geçürmekdür. Yedinci şaḳalın ḥelāllemekdür. Sekizinci her ‘uzvın üçer kerre yumaḳdur.

38b

Ta‘ālā ‘Aleyhi ve sellem ḥazretlerini düşümde gördüm, baña mübārek cemālini gösterdi ve eyitdi ki diler misin ki beni yarın kıyāmetde göresin, şefā‘atüme mazḥar olasın? Bu çorbayı Zünnün’a eletüp viresin ve aña di ki Muḥammed ibn ‘Abdu’llāḥ şefā‘at ider ki bu nefsi kendü nefsile şulḥ eylesün, bir iki kaç loḳma yisün, didi. Pes Zünnün bu ḥaberi işidüp ağladı, didi, ne buyurdılar ise tutayum, diyüp yidi. Naḳl olunur ki sultānū’l-‘arīfın burhānū’l-muḥaḳḳıḳīn **Bāyezīd-i Beştāmī** ḥazretleri, meşāyihun ekremi ve evliyānun a‘zamı idi. Bir gün anası Bāyezīd-i Beştāmī ḥazretlerini mektebe oḳumağa virdi. Oḳudı tā ki sūre-i Loḳmāna irişdi, bu āyeti oḳudı Bismi’llāhi’r-rāḥmāni’r-raḥīm

39a

u‘allim . Mr eyleüanaña ve ataña şük hizmet eyle ve ya‘nī baña ¹²⁵أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ¹²⁵ āyetün ma‘nāsını söyledi. Bunu işitdi, qalbine kār eyledi. Didi ey üstād, destūr vir, eve varayum bir miqdār anam ile söyleseceğüm vardur, didi. Üstādı izin virdi, eve geldi. Anası eyitdi, ey oğul neye geldün? Bāyezīd eyitdi, bir āyete yetişdüm. Allāhu zū‘l-celāl buyurmuş, baña hizmet eyle, anaña, ataña hizmet eyle, dimiş. Ben iki eve kethudālīk idemezsin. Zīrā bu āyet benüm cānıma kār eyledi. Hudā’dan iste, dā’im senün hizmetinde olayum yāhūd beni hālūme qon, dā’im Hudā’nuñ hizmetinde olayum. Anası eyitdi, ey oğul seni Hudā’ya bağışladum, var dā’im aña hizmet eyle. Andan sonra Bāyezīd anasından

39b

bu cevābı işitdi. Kalkıp Şām’a gidüp otuz sene gerek Şām’da ve gerek Bādiye ilinde eglendi. Çok riyāzāt çekdi, yüz on üç üstāda hizmet eyledi, dükelisinden fā’ide tutdı. Cümleden biri Hāzret-i Ca‘fer-i Şādīk raḍıya’llāhu ‘anha eyitdi, yā Bāyezīd, var şu kitābı a‘rāfdan¹²⁶ getür, didi. Bāyezīd eyitdi, a‘rāf¹²⁷ kandedür? Şādīk eyitdi, bunca zamāndur gelür tursın, niçün görmedün? “Ben senün öjinde bir kerre başum qaldurmadum, ben bunda bakmağa gelmedüm.” Naql [...] olunur ki, Bāyezīd yolda giderdi. Bir devesi var idi, rāhilesin ve azığın ve yükin cümle aña yükletmişdi. Bir kimse görüp eyitdi, bī-çāre devecük bu ağır yüki nice çeker? Tamām bu deveye

40a

zulm itmişsin. Bāyezīd işidüp hiç söylemedi. Ol yigit bir iki kaç def’a böyle didi. Bāyezīd gene işidüp eyitdi, ey kişi yüki getüren deve degüldür¹²⁸, aşağı bak didi. Ol yigit bakup gördi, bir qarış yük yuqaruda, yükden haberi yok devenün. Ol kişi görüp Sübhāna’llāh ‘aceb işdür, didi. Bāyezīd rahmetu’llāhi ‘aleyh. Naql olunur ki bir gün Bāyezīd mescid qapusına vardı, turur, ağlar. Su’āl itdiler, niçün ağlarsın, bu ne hāldür? Eyitdi, kendümi hayz görür ‘avrat gibi buluram, kendümi mescide girmeye lāyık görmeyüp ağlaram, didi. Naql olunur ki ‘Abdu’llāh Mübārek hāzretlerinün tevbesine sebep oldur ki bir gün bir maḥbūbe hātūna ‘āşık oldı.

40b

¹²⁵ Lokman 31/14. (Bana, anne ve babana şükret.)

¹²⁶ Metinde “‘arāfdan” şeklinde yazılmıştır

¹²⁷ Metinde “‘arāfdan” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸ Metinde “degildür” şeklindedir.

Kararı kalmadı, bir şovuk gicede kaldı. Yanınca bir kişi alup gitdi, ma'sūkanuñ evi altına vardı. Ma'sūkı yanına geldi, şabāha degin birbirin müşāhede itmekde ayak üstinde kaldılar. Tā şabāh namāzına ezān okundu, 'Abdu'llāh yatsu ezānı şandı, çünkü şabāh oldu. 'Abdu'llāh mütehayyir kaldı, tefekkür eyledi, kendüye eyitdi, ey nefis utanmaz mısın gice şabāha degin kendü hevāñ ile ayak üzere turursın? Ammā kaldı ki imām namāzda uzun süre okusa taḥammül itmezsin, Haḳ Ta'ālā huzūrında turmazsın, kendü hevāñ ile şöyle olduñ ki başuñı ayakdan giceyi¹²⁹ gündüzden farḳ itmezsin, didi. Der-ḥāl tevbe eyledi, 'ilme taleb eyledi, bu dereceye yetişdi. Bir gün bāğda uyırdı

Der-kenār: Peygamber eyitdi kim bir kimse kırk mes'ele öğrense 'ilmden ol kıyāmet güninde 'ālimlerle bile (...) ve ben tanıḳ olam şefā'at kılam didi ve daḫi peygamber eyitdi ḳanḳı mü'mīn ki bir mes'ele öğrense yāḥūd kimseye öğretse Tanrı Ta'ālā aña yitmiş biñ şiddīklarumuz dīni vire didi.

41a

atası bāğa vardı, gördi: Uyumuş, bir 'azīm yılan fesligān ṭalını ağzına almış, 'Abdu'llāh'ın siñegini ḳovar. Andan şonra ḳalḳup Bağdād'a vardı, meşāyiḫle şöḫbet eyledi. Andan şonra Mekke'ye vardı, nice zamān mücāvir ḳaldı. Şonra yine Merve şehrine geldi, Merve şehri aña tābi' oldılar, her meclisde va'z¹³⁰ iderdi. Andan şonra Ḥicāz iline gelüp mücāvir ḳaldı. Ḥikāyet [...] olunur ki bir sene ḥac iderdi bir sene ḡazā iderdi sefere giderdi ve bir sene ticāret iderdi, fā'idesini aşḫāba ulaşıdurur idi. Dervīşleri ḥurma yimege da'vet iderdi, artuḳ yiyene bir aḳçe artuḳ vireyüm diyüp yidüḡi ḥurmayı şayup çekirdegi 'adedince aḳçe virürdi. Ḥikāyet [...]

41b

olunur ki 'Abdu'llāh'ın bir ḳulı var idi, dā'im işlerdi, 'Abdu'llāh virürdi. Bir gün bir kimse eyitdi, yā 'Abdu'llāh, senün ḳuluñ kefen şoyar, diyüp 'Abdu'llāh'a şikāyet eyledi. 'Abdu'llāh ḡam-gīn oldu bir gice anı gözetdi. Ol ḳul meḳābire vardı, bir ḳuyu içine girdi, gitdi. 'Abdu'llāh gözetdi, ol mezāristān arasında bir miḥrāb düzmiş, bir eski palāş geymiş, boḡazına demür ṭaḳmış, yüzünü ṭopraḡa sürüp secde eylemiş, Haḳ sübhānehu ve Ta'ālā ḥazretlerine tazarru' ider. 'Abdu'llāh bu ḥāli gördi oturup ağladı.

¹²⁹ Metinde "giceı" şeklindedir.

¹³⁰ Metinde "va'zı" şeklindedir.

Kulunu gözedüp şabāha degin namāz kıldı. Şabāh olıcağ ol kabirden çıkup kabri toprak ile örtüdi, yüzünü göge tutup eyitdi, ilāhī yā Rabbi şabāh oldu,

42a

efendüm benden akçe ister, didi. Der-ḥāl hevādan bir toz zāhir olup geldi, ol kulun eline akçe kōdı. ‘Abdu’llāh bu ḥālī görüp tāḳatı kalmadı, ilerü vardı, kulunu kuçdı, başını şığadı. Kul eyitdi, ilāhī benüm sırırum ifşā eyledün, dünyāda baḡa rāḡat kalmadı, benüm cānım al, diyüp Ḥallāḳ-ı ‘āleme rūḡ-ı şerīfin teslīm eyledi. ‘Abdu’llāh müteḡayyir oldu. Çok ağlayup dostlarına ḡaber virdi. Kulı kendü eliyle yuyup namāzını kılup kendü eski palāş ile defn eylediler. Ol gice ‘Abdu’llāh düşünde gördi Faḡr-i kā’ināt ile Ḥazret-i İbrāḡīm ḡazretlerini. Bir yirde oturmuşlar, baḡa eyitdiler, yā ‘Abdu’llāh, ol dostı niçün palāş ile defn eyledün, didiler. Naḡl olunur ki bir gün bir kimse ‘Abdu’llāh’uḡ dersine ḡāzır

42b

olurdu. Bir gün taşra çıkdı, ‘Abdu’llāh’a eyitdi, şimden girü senünḡ dersünḡe oturmayam, didi. Niçün oturmazsın, didi. Senünḡ cāriyelerünḡ bu gün tam üstine çıkmışlar, beni da‘vet iderler. Niçün anları öğretmezsin, didi. ‘Abdu’llāh aşḡabına şalā eyledi, cem‘ olunḡ **Sehl**’ünḡ namāzını kılalum, didi, Sehl gitmek diler. Benüm cāriyem yokdur. Cennet ḡurīleri cem‘ olmuşlar, didi. Varup Sehl ḡazretlerini gördiler, rūḡ-ı şerīfin Ḥallāḳ-ı ‘ālem ḡuzūrlarına teslīm eylemiş. Raḡmetu’llāhī ‘aleyh. Naḡl olunur ki ‘Abdu’llāh bir gün Nişābūr¹³¹ şehrine giderken kış günü idi, ḡāyet şovuk idi. Bir zengin kulcaḡız gördi, ancak gömlek geyer, şovukdan ditrer. Ben eyitdüm, niçün

43a

efendiḡe söylemezsin, saḡa esbāb alıvire. Kulcaḡız eyitdi, efendüme ne söyleyem, benüm ḡālūmi görür didi. ‘Abdu’llāh kuldān bu cevābı işidüp na‘ra urup düşüp bī-hūş¹³² oldu. ‘Aḡlı başına gelicek tarīḡatı bu zengin¹³³ kulcaḡızdan öğrenünḡ. Naḡl olunur ki bir gün ‘Abdu’llāh’a bir yigit geldi, eline ayaḡına düşüp ağladı. ‘Abdu’llāh eydür niçün ağlarsın? Yigit eyitdi, bir günāḡ itdüm söylemeḡe utanuram, didi. ‘Abdu’llāh eyitdi, söyle. Yigit eyitdi, Ka‘be ḡareminde anam ile zinā’ itdüm, didi. ‘Abdu’llāh

¹³¹ Metinde “Nişābūr” şeklinde yazılmıştır.

¹³² Metinde “beyhūş” şeklinde yazılmıştır.

¹³³ Metinde “zengin” şeklindedir.

eyitdi, ben şandum ki ğaybet itmişsin. Maṭlab-ı Süfyān-ı Şevrī¹³⁴ ve'l-āḥir tāc-ı dīn ü diyānet şem' -i zühd¹³⁵-i hidāyet ḳutb-ı ḥareket devr-i imām-ı kāmīl **Süfyān-ı Şevrī** ğāyet ululardan idi. Anuñ içün aña Emīrū'l-mü'minīn

43b

dirler idi ammā hergiz ḥilāfet eylememişdür. Meşhūr olan biş müctehidüñ biridür. 'İlmde ve 'amelde zühd, taḳvāda nazīri yokdur. Tābi'ındendür, İmām-ı A'zām ile müşāhibet eylemişdür. Naḳl olunur ki bir gün Süfyān ğaflet ile mescide şol ayağın atmışdur. Hātifden bir nidā geldi: “Yā Şevrī!” dinildi. “Şevrī, diyü öküze dirler anuñ içün aña Şevrī didiler.” Çünki bu avāzı işitdi bī-hüş oldu, düşdi. Çünki 'aḳlı geldi, şaḳalın eliyle tutdı, yüzine bir iki ṭabanca vurdı. Eyitdi, ayağın mescide niçün evvel sağını ḳomaduñ? Aduñı insān defterinden çıkardılar. Ve ba'zılar rivāyet ider ki ayağını bir kimsenüñ etegine başdı, anuñ içün aña “Şevrī” didiler. Süfyān-ı Şevrī

44a

yigirmi sene gice uyḳu uyımadı. Naḳl olunur ki Süfyān-ı Şevrī yigit idi ammā beli büküldi, za'if idi. Aña eyitdiler, Müslimānlaruñ imāmı daḥi sen ḳoca degülsin, niçün belüñ büküldi, za'if olduñ? Süfyān cevāb virmedi. Āḥir gine su'al itdiler. Eyitdi, benüm bir üstādum var idi, ğāyet ulu idi, ben andan 'ilm öğrendüm. Bir gün ḥasta oldu, başı ucına oturdum. Bir kerre gözin açup eyitdi, ey Süfyān, görür misin, baña neylediler. Elli senedür ḥalkı toḒrı yola getürüp Ḥaḳ dergāhına da'vet iderdüm. Şimdi dirler ki sen bize lāyık degülsin, anaru git, diyüp redd itdiler. Ben daḥi kelime-i şehādeti telḳin eyledüm, dimedi. Dünyādan āḥirete imānsuz

44b

gitdi, ne'üzü bi'llāh min zālike, benüm belüm bükülmeye sebep oldu. Naḳl olunur ki Süfyān bir gün ḥammāma girdi. İttifāḳ bir maḥbūb oḒlan gördi, didi, bu oḒlanı çıkaruñ bir 'avratuñ bir şeyṭanı vardur, bir oḒlanuñ on sekiz şeyṭanı vardur. Elüñ gözine güzel gösterürler, didi. Naḳl olunur ki bir sene Süfyān Mekke'ye giderdi. Yolda zārı zārı ağlamakdan gice gündüz bir an ḥālī olmazdı. Refiḳleri eyitdi yā Süfyān, günāḥ içün mi ağlarsın? Süfyān eyitdi, benüm günāhum çoḳdur, velākin Ḥaḳ Ta'ālā'nun keremine

¹³⁴ Bu ifade der-kenārdadır.

¹³⁵ Metinde “zühd”şeklinde yazılmıştır.

göre benüm günāhum şaman çöpi miqdārı kadar yokdur. Benüm kōrkum ve ağladuğum oldur ki āhır nefesde imān ile mi giderüm yohsa imānsuz mı, didi. “Ey benüm

45a

Hudāvendüm! Cemī‘ ümmet-i Muhammed’i āhır nefesde hüsni hātme ile hatm eyle. Āmīn yā Mu‘īn bi-hürmet-i seyyīdū’l-murselīn.” Naql olunur ki Süfyān eydür, bir kişi eyü ‘amel ider, ihlāş defterine melekler yazarlar. Şonra ol kişi medh ider, anı defterden çıkarup riyā defterine yazarlar. Süfyān eydür, kişi eski geyüp arpa etmegi yimekle zāhid olmaz, zāhid oldur ki gönlünü dünyāya bağlamayasın ve uzun şanu şanmayasın. Süfyān eydür, insānuñ eyüsi¹³⁶ bişdür: Evvelki ‘ilm ehli ola ve daği zāhid ola, ikincisi fakīr ola daği şūfī ola, üçüncü māl-dār ola ehl-i tevāzu‘ ola, dördüncüsü fakīr ola şükürin ide, bişüncüsü daği şerīf ola sünnī ola. Süfyān eyitdi, Gökçek adlu kişinün günāhı olsa Haq

45b

Ta‘ālā aña gāzab eylemez. Süfyān eyitdi, münezzehdür ol Teñri kim bizüm oğlancuğumuzu alur ve mālumuzu alur, gine biz anı severüz. Daği eyitdi, bir kimse saña yaramazsın, dise ve bir āhar kişi daği eyü¹³⁷ dise eger eyü¹³⁸ diyenün sözi saña hoş gelürse yaramazsın. Kaldı ki eger yaramaz diyenün sözi saña hoş gelmeyüp incinürseñüz yaramazsın. Süfyān’a şordılar, Hāzret-i H‘āce enbiyā Muhammedü’l-Muştafā şalla’llāhu Ta‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki: Haq celle ve ‘alā sevmez ol evün cemā‘atini ki eti çok yiye. Naql olunur ki bir gün Süfyān bāzārda kafes içinde bir bülbül gördi, tırmaz öter, şahrāya çekinür. Süfyān ol bülbülü ziyāde bahāsiyla şatun alup āzād eyledi. Gündüz gezüp gice gelüp Süfyān’uñ evine

46a

gelürdi. Süfyān şabāha degin namāz kılurdi, bülbül aña bakardı. Gāh ulurdi ki gelüp öñine konardı. Çünkü Süfyān vefāt eyledi, cenāzesini getürdiler. Bülbül gelüp kendüni Süfyān’uñ cenāzesine urup feryād iderdi. Halk bu hāli görüp zārı zārı ağlaşdılar. Çünkü Süfyān’ı defn eylediler, bülbül kendüni toprağa ururdi. Ol demde hātifden nidā geldi ki: Süfyān şefkat idüp bülbülü kafesden kurtardığı için Allāh Ta‘ālā aña şefkat idüp Süfyān’ı yarlıgadı. Anı ziyārete gelenler ol bülbülü anda görürler idi, ādem geldikçe

¹³⁶ Nüşada “iyüsi” şeklindedir.

¹³⁷ Nüşada “iyü” şeklindedir.

¹³⁸ Nüşada “iyü” şeklindedir.

kaçardı, tenhâ olıcak gine gelürdi. ‘Ākıbetü’l-emîr¹³⁹ bülbül anda vefât eyledi. Ve’l-âhîr mütevekkil eydür, mutaşşar esrâr-ı reh-nümâ-yı ehl-i tarîk **Ebû ‘Alî Şakîk** kaddesa’llâhu

46b

sırrahu dükeli ‘ömri tevekkülde geçdi. Envâ‘-ı ‘ulûmda kâmil idi. Çok kitâb te’lif itmişdür. **Hâtem-i Eşamm**’uñ üstâdıdur. Tarîkatı İbrâhîmden öğrendi. Biñ yedi yüz üstâda hizmet eyledi. Kırk deve yüki kitâb cem‘ eyledi. “Hağ sübhânehu ve Ta‘âlâ’nuñ yolını dört nesnede buldum: Evvelki Allâh’uñ naşîb ve kısmet eyledüğine inandum, göñlüm emîn oldı. İkinci ‘amelde ihlâş eylemekde, üçinci şeytâna ‘adâvet eylemekde, dördüncü ölüm yarağın eylemekde.” Dağı Şakîk’uñ tevbesine sebep bu idi ki Şakîk Belğ şehrinde bir māl-dâr kişinüñ oğlı idi. Bir gün ticârete çıkdı, Türkistân cânibine gitdi. Tâze yigit idi. Yolda bir put-ğâne gördi, anı seyre vardı, gördi, bir hâdim ol putlara tapar,

47a

şaçın şakalın tırâş idüp kızıl kaftânlar geymiş. Pes Şakîk eyitdi: Ey hâdim seni yaradana tap ki Hay’dur. ‘Ālemîdür, puta tapma, hîç nesneye kâdir degüldür, ne hayra mālîkdür ve ne şerre mālîkdür. Ol hâdim eyitdi, eger senüñ didüğüñ gibi ise saña rızkuñı virür, niçün kâr içün şehirden şehre gidersin, didi. Şakîk bu sözden uyandı. Yolda giderken bir keşişe râst geldi. Keşiş eyitdi, yâ Şakîk ne gezersin, didi. Şakîk eyitdi, bâzîrgânlık iderüm. Keşiş eyitdi, saña taqdîr eyledükleri rızk seni bulur. Şehirden şehre gezmek lâzım degül. Saña taqdîr olunmayan rızkî taleb idersin. Ne kadar gezseñ elüğe girmez. Beyt: Ne kadar sa‘y idersin bir murâda naşîb olmaz muḳadderden ziyâde¹⁴⁰

47b

Keşişden bu cevâbı Şakîk işitdi, dünyâdan sovudı. Dönüp Belğ şehrine geldi. Belğ’e kahtlık¹⁴¹ düşdi. Maḥlûk ziyâde gamda idi. Bir kişi gördi, ziyâde şādumân, gülüp oynar. Halk buña didiler, ey kişi halk ağlar sen gülersin, sen utanmaz mısın, didiler. Ol kişi eyitdi, benüm gamum yokdur. Benüm efendimüñ bir başka köyi vardur, arpası ve buğdayı çokdur, didi. Şakîk bu kişiden bu sözi işitdi mütehayyir oldı. Didi: Ey benüm Kerîm’üm Raḥîm’üm Rezzâk-ı ‘âlem olan Hudâvend’üm, bu kuluñ efendisinüñ bir köyi

¹³⁹ Metinde “ākıbetü’l-emîr” olarak yazılmıştır.

¹⁴⁰ Bu kelime 47a’nın son kelimesidir.

¹⁴¹ Metinde “kahtlık” şeklindedir.

olmağıla böyle şāz olur. Sen bir Mālikü'l-mülksin, her kişinün rızıkına vekīl olmuşsın, böyle olunca biz niçün göñülde ğam tutaruz, didi. Der-hāl dünyā

48a

şuğlınden¹⁴² rücū' eyledi, tevbe eyledi. Yola yollandı, tevekkül-i kemālile yetişdi. Dā'imā dir idi ki ben kuluñ şākirdiyem, dirdi. Naql olunur ki Şaķīķ-i Belhī rahmetu'llāhi 'aleyh Mekke-i Mükerreme'ye varup sonra Bağdād'a ubāde geldi. Ol vakit **Hārūnu'r-Reşid** halife idi. Hārūnu'r-Reşid Şaķīķ-i Belhī da'vet eyledi, Şaķīķ vardı. Hārūnu'r-Reşid eyitdi, yā Şaķīķ zāhid sen misin? Şaķīķ eyitdi, Şaķīķ benem, zāhid ben degülem. Hārūnu'r-Reşid eyitdi, baña ögüt vir. Şaķīķ eyitdi: Haķ sübhānehu ve Ta'ālā seni Ebūbekir Şiddīķ yirine getürdi, senden şadaķ ister. Ömeru'l-Fārūķ rađıya'llāhu 'anh yirine getürdi, senden haķ ile bātılı fark ister. 'Osmān Zü'n-nüreyn rađıya'llāhu 'anh yirine getürdi, senden hayā

48b

ve edeb ister. 'Alī Murtezā rağıya'llāhu 'anh yirine getürdi, senden 'ilm ve 'adl ister. Hārūnu'r-Reşid eyitdi, daķi ziyāde naşihat it. Şaķīķ eyitdi, Allāh zü'l-celālün bir evi vardır, adına cehennem dirler. Seni aña kapucı eyledi ve saña üç nesne virdi: Biri beytü'l-māl, biri kılıç, biri kırbaç. Halkı bu üç nesne ile cehennemden men' eyle. Evvel her muhtācı beytü'l-māl ile ber-dār eyle, ikinci her kim Haķ Ta'ālā'nun buyruğın tutmaya bu kırbaç ile edeb eyle, üçünci her kim ki nā-haķ yire bir kimse öldürse bu kılıç ile katl eyle. Eger bunları yirlü yirince itmezseñ cehenneme evvel sen girersin ve ğayrılar senün arduñca girerler. Hārūnu'r-Reşid eyitdi, daķi naşihat eyle. Şaķīķ eyitdi: Sen buñar başısın, ğayrılar 'ālemde ħaķlardır.

49a

Eger baş bulunmaz ise ħaķlar bulunmaduğı tiz tırılır, ammā eger buñarun başı bunasa ħaķlar tırı olmaķ ümīd olmaz. Hārūnu'r-Reşid eyitdi, daķi naşihat eyle. Şaķīķ eyitdi: Bir yābānda ğāyet issiligde şusayup şusuz kalsañ, şusuzlıķdan ölür olsañ, eger bir içim şovuķ şu bulsañ, nice alursın? Hārūnu'r-Reşid eyitdi, her ne isterse virürin. Şaķīķ eyitdi, ol şuyı virmezüz, illā memleketün yarusın virürsen virürüz, diseler virür misin? Hārūnu'r-Reşid eyitdi, virürem. Şaķīķ eyitdi, eger ol şuyı içseñ, ol şu senden taşra

¹⁴²Metinde "şu' lından" şeklinde yazılmıştır.

çıkmasa, helāk olmalu olsañ veyā insānuñ bevl yolu tutulsa, bir kimse gelüp eger memleketün yarusın virürseñ saña ‘ilāc idüp seni ħalāş iderüm,

49b

dise virür misin, didi. Hārūnu’r-Reşīd eyitdi, virürin. Şaķīķ ya neye mağrūr olursın. Ol memleket ki anuñ kıymeti bir içim şuya ola. Hārūnu’r-Reşīd bu sözden yüregine od düşüp ağladı. Andan sonra Şaķīķ’e ġāyet ‘izzet, ħurmet ve ikrām eyledi. Hikāyet olunur ki İbrāhīm Edhem Şaķīķ-i Belhī¹⁴³ ile ittifāķ bir meclisinde cem‘ oldılar. Şaķīķ eyitdi, yā İbrāhīm, ma‘ işet ħuşuşunda nicesin? İbrāhīm eyitdi, eger virürler ise yiyüp şükür iderüz, virmezler ise şabr iderüz, didi. Şaķīķ eyitdi, Belh şehrinde bizüm maħallenün kelpleri daħi böyle iderler, eger nesne virürlerse kıyruk bileyüp yirler, virmezler ise şabr idüp tıururlar. İbrāhīm eyitdi, yā siz

50a

nice idersiz? Şaķīķ eyitdi, eger bize nesne virürler ise muħtāclara, virmezlerse şükür iderüz. Pes İbrāhīm kalkdı, Şaķīķ ħazretlerinün başını öpüp ħadīş ve ķāle ente’l-üstād didi. Şaķīķ eyitdi, ‘ibādet on cüzdür: Doķuzı ħalkdan kaçmaķdur, bir cüz’i tınmaķdur. Şaķīķ eydür, faķirlikde üç nesne vardır: Dünyā endişesinden ġonli fārīġ olur ve āħiretde ħisābı yeyni olur ve nefsi rāħat olmaz ve āħiretde ħisābı ağır olur. Şaķīķ eyitdi, ölüm yaraġın düzmek gerek, ölüm gelicek ġirü dönmez. Şaķīķ eydür: Ben konuġı severin zīrā anuñ naşibi mūneti ya‘ nī raħmeti ve şevābı Allāh Ta‘ālā üzerinedür. Ben aralıkda ħiç kimse degülem, konuķ Teñri’nüñdür, ni‘ met daħi Teñri’nüñdür. Ben

50b

bir ħizmetķarın, Bārī baña ħizmetüm muķābelesinde ziyāde şevāba nā’il ider. Şaķīķ eydür, bir ‘ālīme şordum, ‘āķil kimdür, aħmaķ kimdür, bay kimdür, dervīş kimdür? Cevāb virdi: ‘Āķil oldur ki dünyāyı sevmeye. Aħmaķ oldur ki dünyāya aldana. Bay oldur ki Allāh Ta‘ālā’nuñ virdüġine rāzī ola. Dervīş oldur ki ġonli māl ziyādesine ħaz itmeye. Baħīl oldur ki zekāt vermeye. Naķl: Çerāġ-ı şer‘-i millet ve şem‘-i dīn-i devlet-i ‘ālem ‘ārif ve şūfī imām-ı cihān **Ebū Ĥanīfe Kūfī** raħmetu’llāhi ‘aleyh her dilde medħ olunmuşdur ve her tã’ife arasında maķbūl olan kimesne vaşfi eylemeġe kim ķādir olur. Anuñ riyāzat ve mücāhede ve ħalvet müşāhedesinün nihāyeti yokdur.

¹⁴³ Nüşhada “Belh” yazmaktadır.

SONUÇ

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ* isimli eseri hem tasavvufî hem de biyografik bir eser olması sebebiyle önem taşımaktadır. Çalışılan bu eser Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 8665 numarada kayıtlı olup eserin tespit edilen tek nüshasıdır. 18. yy'da (1778) Mustafa b. Mustafa tarafından istinsah edilmiştir. Eserin tamamı 98 varaktan müteşekkil olup bu çalışma 49 varakın (2b-50b) transkripsiyonunu içermektedir. Eserin sebab-i te'lif bölümünde mütercim Pîrî Halîfe'nin onu halka fayda sağlamak amacı ile te'lif ettiği yazmakta ise de yapılan karşılaştırma çalışmasından elde edilen sonuçlara biâen eserin Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının muhtasar tecümesi olduğuna kanaat getirilmiştir.

Tezkire-i Evliyâ Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Harekeli nesih ile yazılmış olan eserin okunması kolay olmasına rağmen metinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazılmış olması ve yanlış harf kullanımı transkripsiyonu güçleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Bu sorun karşısında kelimelerin doğru ve tek yazım şekli esas alınarak metnin transkripsiyonunda birlik oluşturulmaya çalışılmıştır.

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sı, 15. yüzyıl nesrinin de genel özelliği olan, halkın anlayabileceği nitelikte, sade bir üslupla yazılmış olup yalnızca bazı velîlerin takdimlerinde seci ve tamlamalarla kurulmuş ifadeler yer verilmiştir. Metnin genelinde Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan mensur metinlerde bir hikâyenin aktarımında kullanılan kullanılan “nakl olunur ki, hikâyet olunur ki rivâyet olunur ki” ifadelerinin tamamı kullanılmıştır.

Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının tercümelerinden olan Sinan Paşa Tercümesi (Emine Gürsoy Naskali neşri), Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmaları ile çalışmamıza konu olan *Tezkire-i Evliyâ*'da yer alan Râbia-i Adeviyye bölümünün karşılaştırması yapılmış, farklılıklar ve benzerlikler ortaya koyulmuştur. Bu benzerlik ve farklılıkların diğer velîlerde de aynı şekilde tezahür ettiğine kanaat getirilmiş olup yapılan mukayese neticesinde *Tezkire-i Evliyâ*'nın daha sade ve halk diliyle yazılmış olduğu, aktarılan ifadelerin diğer tercümelerdeki ifadelerle göre daha az kelimedden oluştuğu, cümlelerin daha kısa olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sının, içerisinde bahsedilen velîlerin sayısı ve metinde sunulmuş sırası bakımından Sinan Paşa'nın eseri ile büyük benzerlik gösterdiği; Râbia-i Adeviyye bahsi ele alındığında ise üslup ve anlatım bakımından Serhat Küçük ve Uluhan Özalan'ın çalışmaları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Sinan Paşa'nın tercümesinin bazı menkıbelerde uzun açıklamalara yer vermesi sebebiyle diğer üç eserden ayrıldığı ortaya koyulmuştur. *Tezkire-i Evliyâ*'da aktarılan olayların kısa bir anlatımla aktarılması, olaylarda eksiklikler olması ve bazı rivâyetlere yer verilmemesi eserin eksik ve muhtasar bir tercüme olduğunu göstermektedir.

İçerisinde aktarılan âyet-i kerîme ve hadis-i şerîfler ile evliyânın hayat hikâyesini, sözlerini ve davranış biçimlerini ortaya koyan evliyâ tezkireleri heyecanını evliyânın zühd ve takvaya dayanan yaşamından alan mutasavvıf şairleri de etkilemiş bu aşk ve coşku hali ile nice eserler ortaya koyulmuştur. Bunun yanı sıra yüz yıllarca Türk edebî kültürünü besleyen bu menba mutasavvıf olmayan şairlerin eserlerinde de bir hayal unsuru olarak yerini almıştır.

Pîrî Halîfe'nin *Tezkire-i Evliyâ*'sı da evliyâların yaşadıkları hadiseleri anlatması ve onların dünya görüşlerini ortaya koyması bakımından tasavvuf sahasını besleyecek ve tezkiretü'l-evliyâ türüne dahil olan bir eserdir. Eser, Ferîdüddîn Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının tercümelerine dahil edilebilecek nitelikte olması sebebiyle klasik Türk edebiyatı sahası ve taşımış olduğu dil özellikleri sebebiyle de EAT dönemi dil sahası araştırmacılarının dikkatine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Nurettin. “İbrâhim b. Edhem”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-edhem#2-edebiyat> (22.01.2022)
- Altunmeral, Mehmet. “Hızırnâme’de Eğirdir ve Eğirdirli Velîler”. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (2013), 504-512.
- Atalan, Mehmet. *Mezhepler Tarihi Açısından Cafer es- Sadık*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=BvjqpAezPumml37dvs0pMQ&no=BvjqpAezPumml37dvs0pMQ>
- Attâr, Ferîdüddîn. *Tezkiretü’l- Evliyâ*. çev. Süleyman Uludağ. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1984.
- Ebu’l-Ayneyn, Ali Halil Mustafa. “Cafer Sadık’a Göre Eğitimin Önemi”. Çev. İsmail Arıcı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/1 (Haziran 2008), 285–306.
- Baran, Burhan. “Eski Türkçeden Anadolu Ağzlarına Ulaşan Bazı Kelimeler”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies* 8/1 (March 2008) 41-47.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Eğirdir Zeynî Zâviyesi ve Şeyh Mehmed Çelebi Divanı (Hızırnâme)*. Eğirdir: Sinan Ofset, 2008.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. “XV. Yüzyılda Bir Nüsûs Şârihi: Pîr Muhammed bin Kutbuddin el- Hoyî ve Zübdetü’t-Tahkîk ve Nüzhetü’t-Tevfîk Adlı Eseri” *2.Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirirleri (6-8 Ekim 2011)*. Ed. Hasan Yaşar. 29-43. Konya: Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, 2014.
- Başaran, Selman. “Hadis Konusundaki Araştırmalarda Karşılaşılan Genel Problemler”. *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu (27-30 Haziran 1989)* . 275-285. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1989.
- Batur, Fatma. *Şeyh Mehmed Çelebi ve Şeyh Burhâneddin Efendi Menâkıbı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Benli, Şeyma. “Dîvân Şiirinde Ebû Hanîfe” . *Turkish Studies= Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/1 (Winter 2013), 1043-1060. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.4396>
- Bilgin, A. Azmi . “Türk Tasavvuf Edebiyatının Mahiyeti”. *Journal of Turkology* 24 / 1 (Haziran 2014) 1-13

- Bilgin, Mustafa. “Hâtim el-Esam”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hatim-el-esam>
- Bolat, Ali. “Şakîk-ı Belhî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 28 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sakik-i-belhi>
- Bozkurt, Nahide. “Hârûnürreşîd”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/harunurresid>
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989.
- Cebecioğlu, Ethem. “Muhammed b. Vâsi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-b-vasi>
- Coşkun, Vildan. “Molla Yûsuf’un Fütüvvet Risâlesi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 27 (2021) 75-126.
- Coşkun, Vildan. “*Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür*” Zaîfî’nin *Sergüzeştname*’si. İstanbul: İSAM Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Çetin, K.- Alkan, S. “Sicill-i Osmânî’de Yer Alan Ispartalı İlim Adamları, Devlet Adamları ve Şeyhler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 30 (2011) 387-407 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26252/276521> Erişim 20 Ocak 2022
- Demirci, Mehmet. “Mâlik b. Dinâr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/malik-b-dinar>
- Develi, Hayati. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1*. İstanbul: Kesit Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Dilçin, Cem. *Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 2018.
- Durmuş, İsmail. “Tabakat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 2 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tabakat#1>
- Ebû Abdurrahman es-Sülemî. *İlk Zâhid ve Sûfiler Tabakatu’s-Sûfiyye*. Çev. Abdurrezzak Tek. Bursa: Bursa Akademî, 1. Basım, 2018.
- Efendioğlu, Mehmet. “Rivâyet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rivayet>
- Eraslan, Kemal. “Mecâlisü’n-Nefâis”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecalisun-nefais>
- Gedik, Fatma. *Sehl b. Abdullah et- Tüsterî ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Görgün, Tahsin. “Hasan-ı Basrî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-i-basri#3-dusuncesi>

- Güngör, Recep Şükrü. “Türk İslam Edebiyatında Tezkire ve Evliyâ Tezkireleri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 31 (Haziran2018), 207-231.
- Güzel, Bilal. “Tezkiretü’l- Evliyâlarda Cafer-i Sâdık’a Bakış”. *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*. Ed. Doç. Dr. Orhan Kurtoglu vd. 1/667-673. Ankara: Ankara Hacı Bayram Velî Üniversitesi,2018.
- İbni Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. Haz. Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1982.
- Kanar, Mehmet. “Hikâye”, TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 11 Nisan 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikaye#2-fars-edebiyati>
- Kandemir, M. Yaşar. “Ahmed b. Hanbel”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 23 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-b-hanbel#1>
- Kara, Mustafa. “Bîşr el- Hâfî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bisr-el-hafi>
- Karataş, Mustafa. “Hadis Sayım Metodlarının Hadislerin Sayısına Etkisi”. *İLAM Araştırma Dergisi* 3/2 (Temmuz-Aralık 1998), 51-71.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü’z-zûn an Esâmi’l- Kütubi ve’l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi*. Çev. Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Koç, Aylin. “Sinan Paşa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinan-pasa>
- Köksal, M. Fatih. “Metin Neşrinin Ana Esasları”. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 12 (Mayıs 2012), 179-209. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16972/177348> Erişim Tarihi 20 Mart 2022.
- Köksal, M. Fatih. “Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2008) 169- 190.
- Köse, Murteza. “Büyük Üstad Ebû Hanîfe”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1/1 (Nisan 2015), 159-176. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aicusbed/issue/1518/18672>
- Kubbealtı Lugati. “Nakil”. Erişim 11 Nisan 2022. <http://lugatim.com/s/nakil>
- Kuğu, Mustafa. *Tezkiretü’l-Evliyâ (Giriş, Metin, İndeks)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=f3o_UnQdWgFel2FfHwLqCA&no=b2VqGv2JVJ8QYFL_PzzR7A
- Kur’an-ı Kerîm. Erişim 20 Şubat 2023. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf>

- Kut, Günay. “Lâmiî Çelebi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lamii-celebi>
- Küçük, Hülya-Ceyhan, Semih. “Râbia el- Adeviyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabia-el-adeviyye>
- Küçük, Raşit. “Abdullâh İbnu’l-Mübârek ve Hadis İlmindeki Yeri”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (Aralık 2013), 277-293.
- Küçük, Raşit. “Abdullah b. Mübârek”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 31 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-mubarek>
- Küçük, Serhat. “Tezkire ve Tezkireciliğin Gelişimi”. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Haziran, 2012), 14- 31.
- Küçük, Serhat. 16. *Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi (giriş-metin-sözlük-tpkibasım)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 3. Baskı. 1988.
- Mehmed Mecdi Efendi. *Terceme-i şakâik-ı Nu’mâniyye*. PDF: Türk Tarih Kurumu, 1269. Erişim: 20 Haziran 2022. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=535183&materialType=NE&query=Mehmed>
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*. 4 Cilt. Çev. Seyit Ali Kahraman. Haz. Nuri Akbayan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, 1996.
- Okumuş, Ömer. “Câmî, Abdurrahman”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Mart 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami-abdurrahman>
- Öngören, Reşat. “İbrâhim b. Edhem”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-b-edhem#1>
- Öngören, Reşat. “Tasavvuf”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tasavvuf> (09.01.2022)
- Özalan, Uluhan. *Bir Tezkiretü’l- Evliyâ Tercümesi (Giriş- İnceleme-Metin- Sözlük)*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Öz, Mustafa, “Ca’fer es-Sâdık”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 8 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cafer-e>
- Öz, Mustafa. *İmâm-ı A’zam’ın Beş Eseri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2008.

- Öz, Önder. *Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni (İnceleme- Dizin- Metin)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Öz, Yusuf. “Tezkire”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezkire--tabakat#1> (12.10.2021)
- Özbek, Gökhan. *Cüneyd-i Bağdâdî'nin Tevhid Anlayışı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. Erişim 1 Ocak 2023. <https://acikerisim.cumhuriyet.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12418/12384>
- Özdirek, Recep-Çavuşoğlu, Ali Hakan. “Süfyân es-Sevrî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 23 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sufyan-es-sevri#1>
- Öztürk, Mustafa. “Sehl et-Tüsterî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehl-et-tusteri>
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 32. Basım, 2020.
- Pîrî Halîfe. *Tezkire-i Evliyâ*. Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A8665, 11b-93b <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/advancedsearchlist> (10/05/2021)
- Sevgi, Ahmet. “Latîfî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 14 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/latifi>
- Sinan Paşa. *Tezkiretü'l-Evliyâ*. nşr. Emine Gürsoy Naskali. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Sunar, Cavit. *Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi*. AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları: 143, 1978. Erişim 22 Ocak 2022. https://ia801000.us.archive.org/7/items/Dr.CavitSunarAnaHatlarıylaIslamTasavvufuTarihi_201804/Dr.%20Cavit%20Sunar%20-%20Ana%20hatlariyla%20islam%20tasavvufu%20tarihi.pdf
- Şahin, Haşim. “Menâkıbnâme”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 9 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/menakibname>
- Şahinoğlu, M. Nazif. “Ferîdüddin Attâr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/attar-feriduddin>
- Şemseddîn Sâmi. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Şerîf b. Şerîfî. *Menâkıbu'l-Arifîn*. Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Mil Yz A 9337, 12a- 12b. <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/346755?SearchType=2> Erişim

- Şirin, Hatice. “Afacan Sözcüğü Üzerine”. *Türkbilig* 39 (Nisan 2020), 51-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/54278/736258> Erişim 15 Mayıs 2022. doi 0000-0003-3194-6176
- Tan, M. Nedim. “Tasavvuf İstilahlarının Teşekkül Dönemi Açısından Şakîk-i Belhî’nin Âdâbü’l-ibâdât’ı”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Eylül 2013), 155-190. doi: 10.15371/MUIFD.2013455965
- Tek, Abdurrezzak. “Süfyân es-Sevrî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 30 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sufyan-es-sevri#2-tasavvuf>
- Timurtaş, Faruk . "Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri". *Journal of Turkology* 18 / 0 (Aralık 2010): 331-368
- Tosun, Necdet. “Zünnûn el- Mısırî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 31 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zunnun-el-misri>
- Türer, Osman. “Fudayl b. İyâz”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fudayl-b-iyaz>
- Türk, İdris. “Bâyezîd-i Bistamî’nin Muhabbetullah Anlayışı”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/5 (Bahar 2014), 2005-2020.
- Türkoğlu, Hamdi. *Abdullah b. El- Mübârek ve Hadis İmindeki Yeri*. Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Uludağ, Süleyman. “Bâyezîd-i Bistamî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bayezid-i-bistami>
- Uludağ, Süleyman. “Hasan-ı Basrî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasan-i-basri#1>
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Tezkire”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 7 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezkire--tabakat#2-turk-edebiyati>
- Ünver, İsmail . “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Türkoloji Dergisi* 11 / 1 (Mayıs 1993): 0-0 . https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000144
- Yavuz, Orhan. *Anadolu Türkçesi ile yapılan en eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil özellikleri (2 cilt)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.
- Yavuz, Yunus Vehbi. “Ebû Hanîfe’yi Tanımak”. *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 15/1-2 (2002), 1-18. http://isamveri.org/pdfdrgr/D00064/2002_1-2/2002_1-2_YAVUZYV.pdf

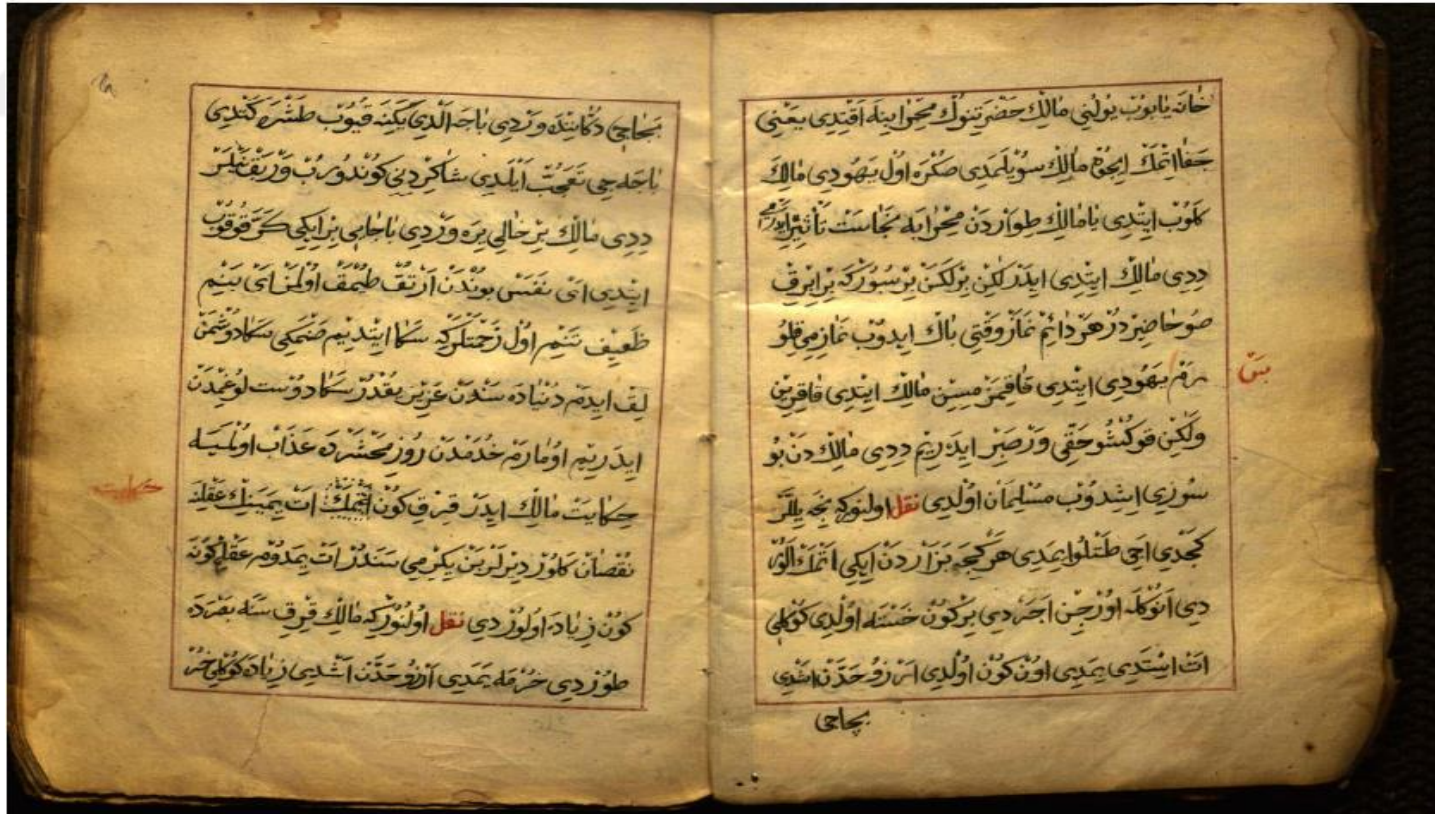
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Ahmed b. Hanbel”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Ekim 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-b-hanbel#3-akaid-konularina-dair-gorusleri>
- Yetik, Erhan. “Habîb”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/habib-el-acemi>
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbâsîler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abbasiler#1>
- Yiğitbaşı, Süleymân Sükûfî. *Eğirdir-Felekâbad Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Koll Şti, 1972.

Ek 1: 2b-3a

¹⁴⁴ <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/advancedsearchlist> Erişim Tarihi 10/05/2021.

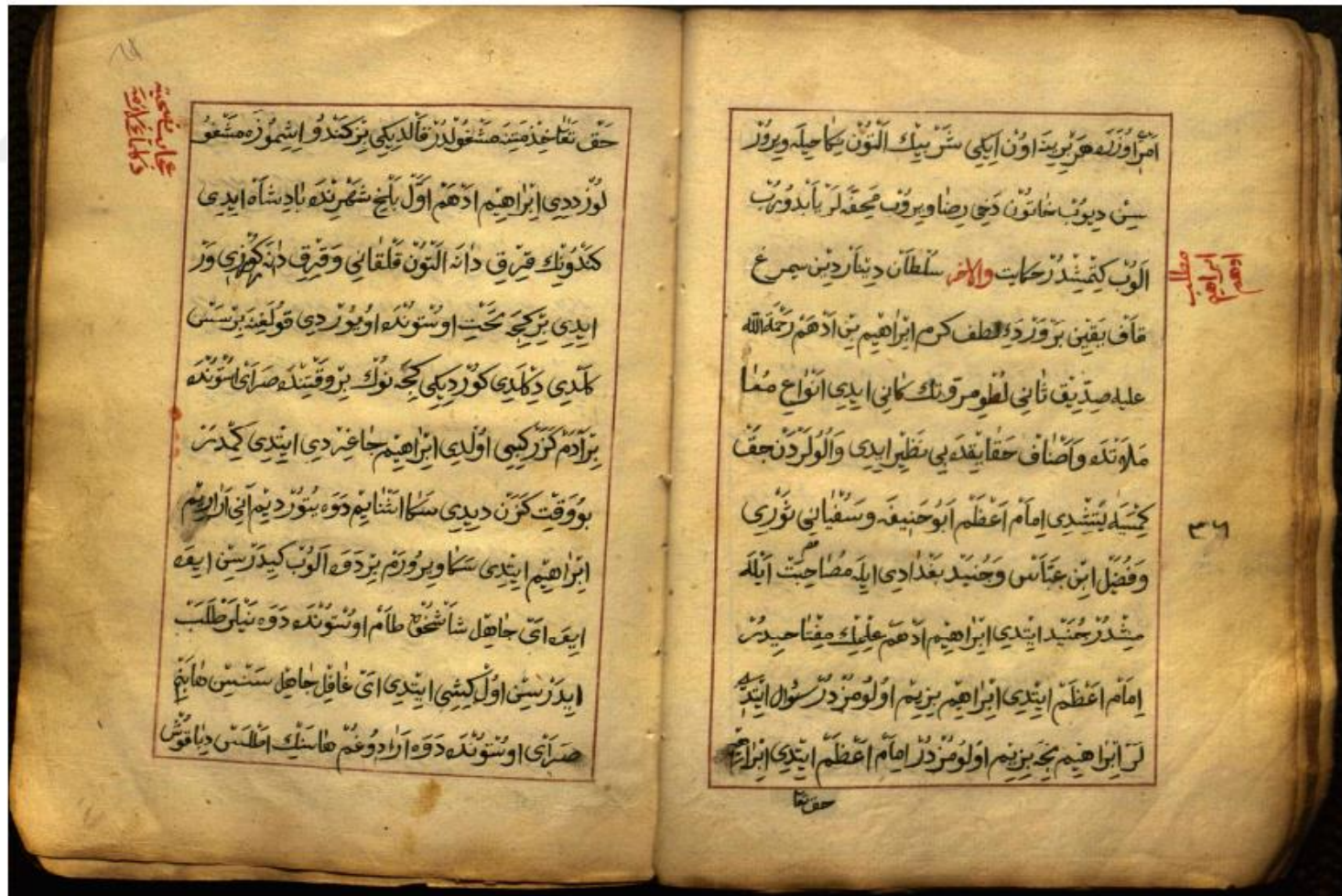

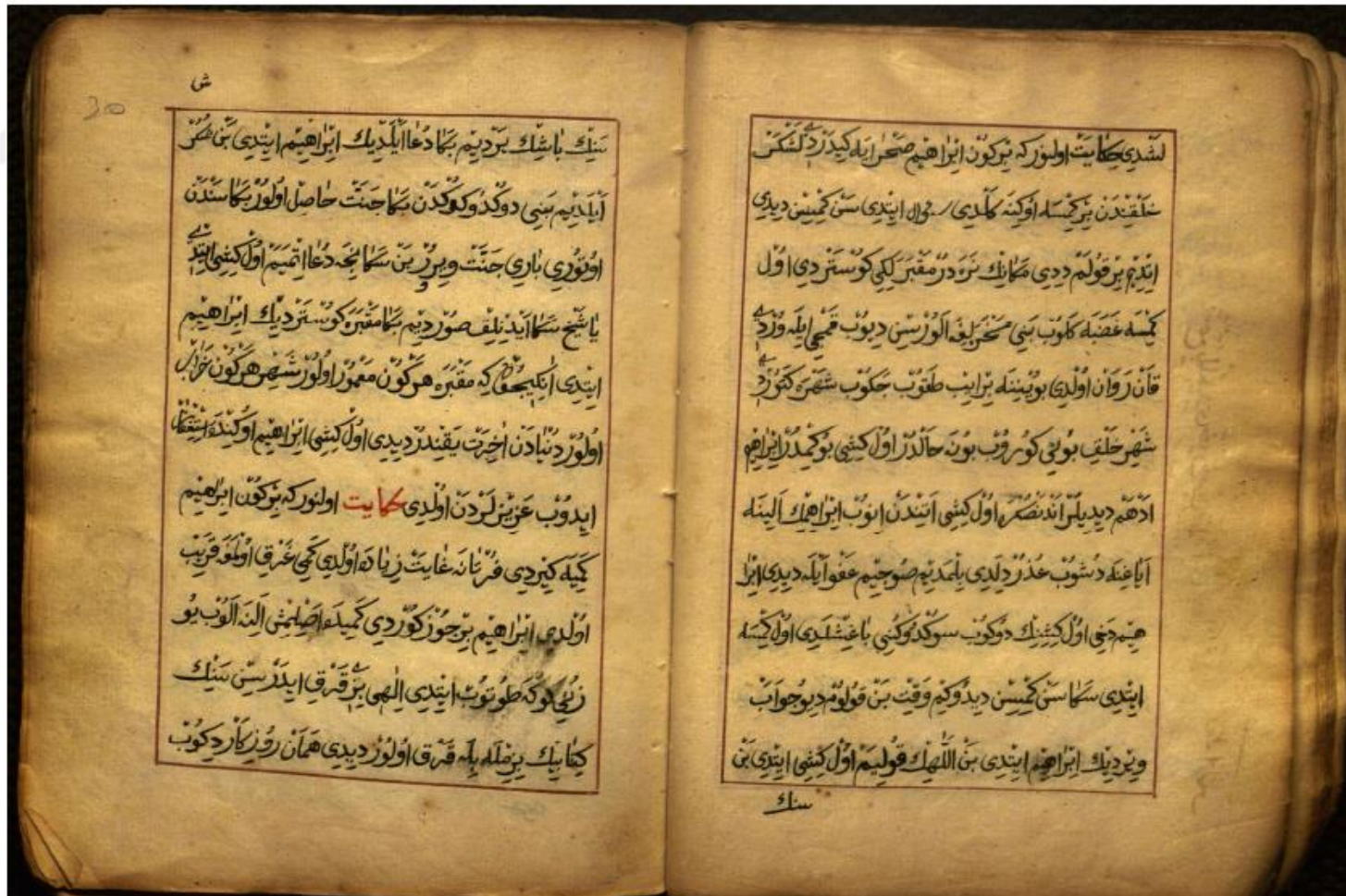

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: RABİA OKTAR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Oktar, Rabia . "Nedim ve Sünbülzâde Vehbi Divanlarında Çadır". Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD) 8 / 17 (Kasım 2022): 361-375. https://doi.org/10.25306/skad.1088436	